

М. ШАПОВАЛ, SDr

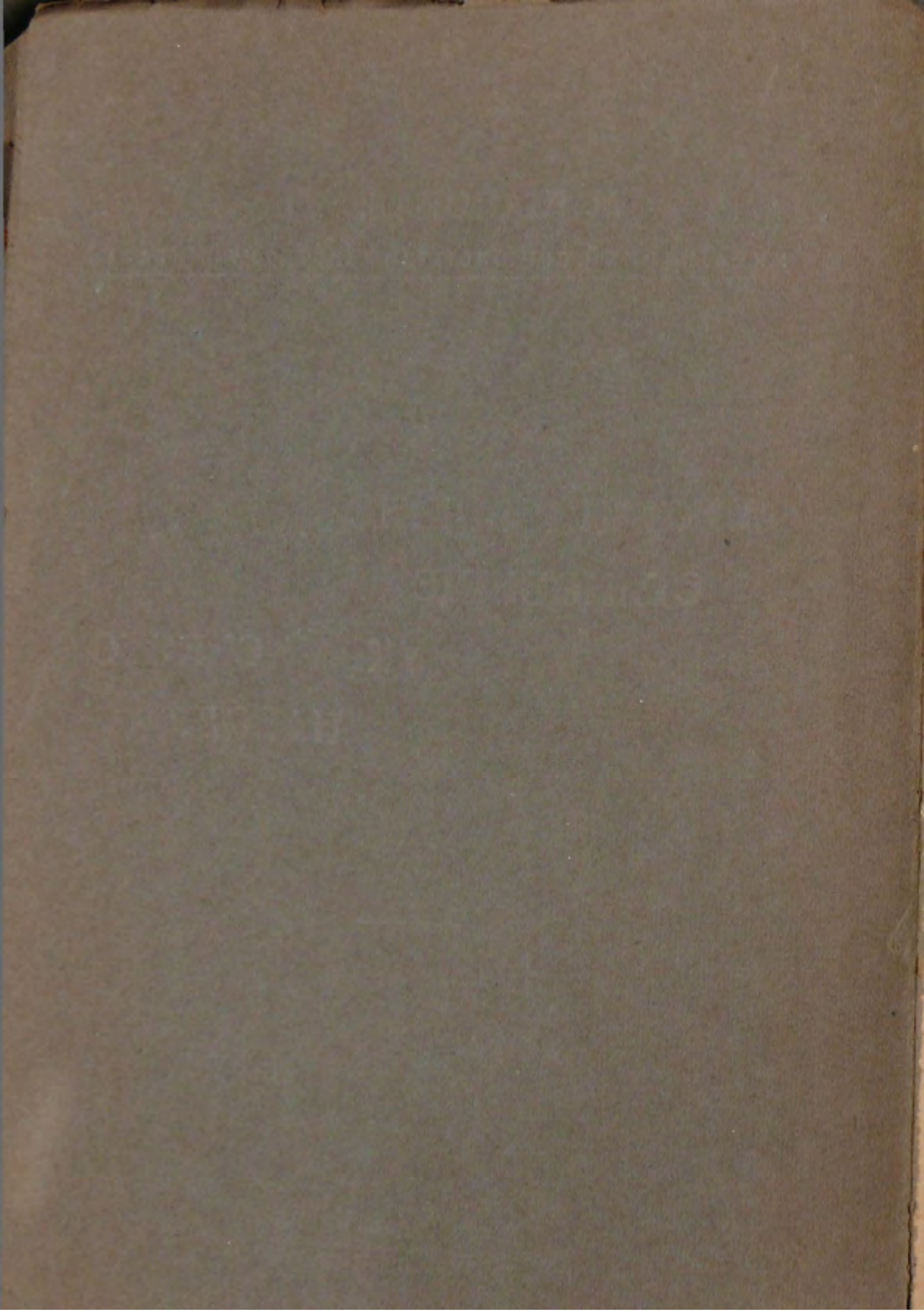
УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ В ПРАГІ

**МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ
СТАНОВИЩЕ**

**УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДУ**

П Р А Г А — 1 9 3 5
КОШТОМ О. ШАПОВАЛОВОЇ

Др. М. ШАПОВАЛ

**Міжнаціональне становище
українського народу**

Т. II.

Друковано 1.000 примірників.

М. ШАПОВАЛ, SDr

УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІОЛОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ В ПРАЗІ

МІЖНАЦІОНАЛЬНЕ

СТАНОВИЩЕ

УКРАЇНСЬКОГО

НАРОДУ

П Р А Г А — 1 9 3 4

КОШТОМ О. ШАПОВАЛОВОЇ

П Е Р Е Д М О В А.

Минуло майже 4 роки від часу написання праці М. Ю. Шаповала: „Міжнаціональне становище українського народу“.

Багато де-чого змінилося за цей час — не стало між нами і самого Автора. Великі зміни позначились у внутрішньому стані де-яких народів і держав, а разом з тим змінилось і їх міжнародне становище.

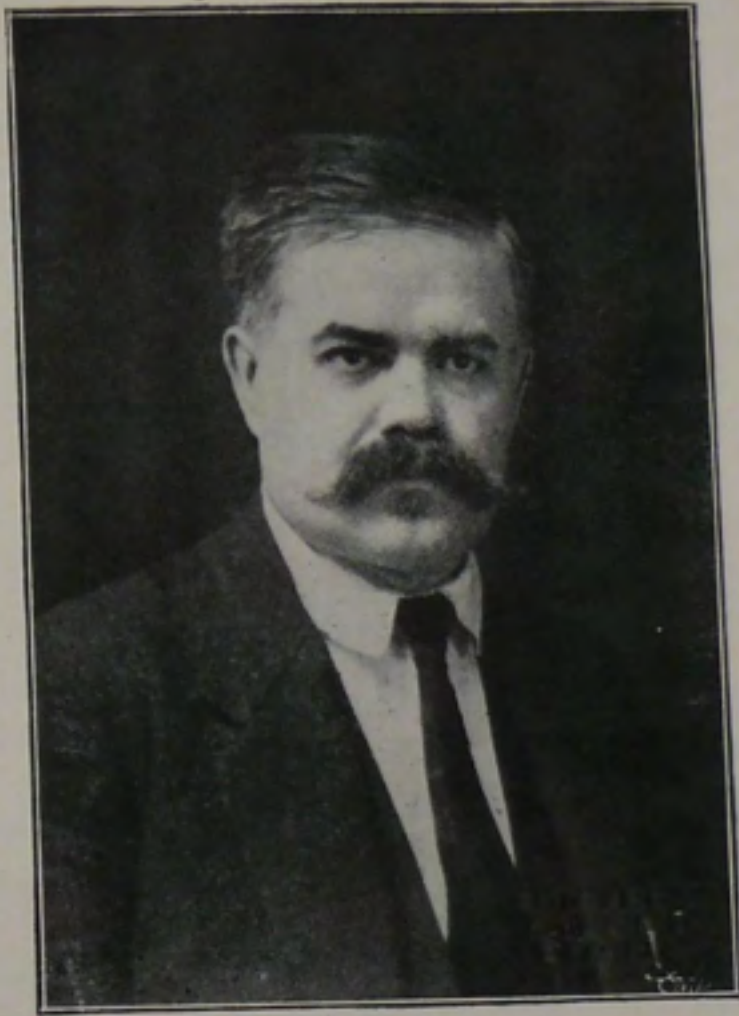
Живемо в турботну, непевну добу, коли щохвилини може піднятися нова світова завірюха, в котрій Українські землі можуть стати по часті об'єктом і причиною цих міжнародних конфліктів.

Можливо, що де-в-чому ця праця є уже застаріла і потребує де-яких корективів з огляду на сучасну хвилю, але загальні твердження, висловлені Покійним Автором, залишаються непорушними, правдивими і блищать, як і всі його праці, точністю, ясністю і прозорливістю думки, і тому ця праця не втратила своєї актуальности.

Я рішаюсь пустити її в світ такою, як вона була написана, даючи тим можливість українській громадській думці ознайомитися з думками покійного М. Ю. Шаповала, що горів любов'ю до України, — в надії, що шановні читачі самі в процесі читання внесуть відповідні корективи з огляду на сучасну міжнародню ситуацію.

8. VI. 1934 р. Прага

Ольга Шаповал.

Mullobay

В с т у п

Беремо під розгляд тему, яка є найголовнішою в тім суспільнім явищі, що називається українським визвольним рухом: коли один народ відокремлюється від інших, з якими він зв'язаний, то цей процес є проявом певних міжнародних відносин. Весь український рух є рухом народности, що намагається стати самостійною, порвавши відносини підлеглости з іншими народами, а натомість бажаючи стати у відносини співпраці, в соціяльний контакт з ними.

Таким чином, весь український рух є в усіх своїх подробицях процесом зміни міжнародньої ситуації на певній території і в певному часі.

Вивчення цього процесу в суті річі є вивченням самого українського руху, цеб-то змін у відносинах українців до не-українців.

Наш Соціологічний Інститут, досліджуючи суспільне життя людства взагалі, разом з тим має своїм завданням дослідити суспільний процес в населенні українських земель. Цьому завданню Інститут присвячує чимало уваги. Зокрема мій соціологічний семінар протягом 4 років не раз займався розглядом тієї чи іншої частини суспільного процесу на Україні. Далі я й подаю кілька викладів, зроблених в соціологічному семінарі в Празі і в його відділах (Подебрадах, Пшібрамі, Ржевницях), а також і в інших організаціях (як Т-во Письменників і Журналістів, Т-во Вивчення Західних Земель, Академічна Громада в Подебрадах і ин.)

Результатом моїх дослідів соціяльного життя на українських землях є моя спеціальна праця „Соціографія України“, цеб-то вивчення України соціологічним методом. Через тяжкі видавничі обставини ледви чи скоро зможе побачити світ моя згадана праця.*) Тому я подаю схематичні записки з де-яких моїх викладів, а також користуюсь висновками з моєї „Соціографії України“, щоб в можливо-прístupнішій формі подати читачеві матеріял для думання на тему, яку кожний суспільно-активний українець мусить для себе так або инакше в'яснити і рішити. Зупиняючись подекуди над сучасною політикою, я додаю і загальні політичні висновки, що торкаються порушеної го-

*) Ця праця М. Ю. Шаповала надрукована, як додаток до „Трудової України“ за рік 1933-й, а також вийшла окремою книжкою. *О. Ш.*

суспільний діяч, але й людина „з маси“ мали підручний матеріал для оцінки того, що в політиці діється навколо нас.

На основі свого політичного досвіду і на основі розбору публіцистичних праць де-яких письменників, а особливо завдяки вивченню творів М. Драгоманова, я виніс переконання, що український рух за нашої доби не зможе піти вперед, коли не буде ведено політично-освітньої роботи в широких масах українського трудового люду і коли наші політики й далі братимуться до політичних акцій без належної науково-теоретичної підготовки. Цю думку гаряче проповідував ще М. Драгоманов, єдиний політичний мислитель нашої до-революційної минувшини, який так глибоко розумів потребу політичної культури і який, на жаль, не знайшов зрозуміння у своїх українських сучасників: політично-некультурна маса не могла зрозуміти великого розуму України і тому одержувала такі тяжкі поразки і гіркі розчарування в своїх акціях і переживаннях нашої революційної доби.

21.—28. III. 1930.

М. Ш.

I. Соціологічне поняття міжнародности

1. Вульгарне розуміння міжнародности — міждержавність.

В звичайному словообороті міжнародніми відносинами називають відносини між державами, а зокрема так називають політику державних урядів, міністерств для закордонних справ. Але не лише політичні відносини! І економічні, і культурні. Економисти стежать за ввозом і вивозом товарів по державах, називаючи це „міжнародньою“ торгівлею. „Народним“ господарством називають господарський процес в межах держави. „Руське народне господарство“ розумілось, як господарський процес в межах цілої був. російської імперії, незалежно від того, що в тій імперії руського (цеб-то великоруського) населення було 44⁰/₁₀₀, а 56⁰/₁₀₀ населення творили інші народи. Таким чином бачимо, що економисти розбивають економічні комплекси відповідно державним кордонам, цеб-то відповідно політичній організації населення.

Культур-публіцисти міжнародніми культурними відносинами називають також відносини між населенням різних держав. По їхньому культурна взаємочинність між англійцями Великобританії і Сполучених Держав Америки і Канади будуть „міжнародніми“, так само як і відносини між німцями Німеччини, Австрії і Швейцарії, або між українцями з Наддніпрянщини, Галичини, Буковини і Підкарпаття. В цьому в певна „логіка“: раз відносини відбуваються через державні кордони, то ці відносини „міжнародні“, хоч би по обидва боки кордону жив один і той самий народ.

Ця дивовижна термінологія повстала з некритичного вживання слів і змішування понять, яке в Європі витворили французи, що отожднюють народ і державу. Так звані державознавці, запозичаючи з французької літератури слова, разом з тим запозичають і плутанину понять. Навіть українці, у яких загострена чутливість до поняття народ, вживають виразу, що держава складається з трьох елементів: влада, народ і територія. „Держава“ і „народ“ ніби щось нерозлучне, органічно-сполучене. З французького погляду нація є все населення даної держави, а через те французи національну приналежність людини отожднюють з державною приналежністю. Ось чому в

наш час виникла відома просто скандальна трактовка української еміграції в Лізі Націй (комісаріят Нансена), як людей руської нації. Українці відмовляються одержувати „паси Нансена“, в яких національність українців означається, як руська. Хай українці спеціально чутливі до цього терміну через історичну тяжку спадщину, але-ж в „пасах Нансена“ руськими називають і жидів, і татарів, монголів, комликів, грузин, вірмен і взагалі всіх тих 170 народів, що належали до бувшої імперії.

Через це „французьке“ розуміння народу і держави витворюються такі анекдотичні факти, як називання вірмен і руськими і вірменами! „Високий Комісаріят“ при Лізі Націй на чолі з „відомим ученим“ Нансеном визнає вірмен з Туреччини за вірмен, а вірмен з Кавказу за руських. Що до українців, то з французького погляду ми тепер складаємось з чотирьох націй: руської, польської, румунської і чеської. Щоб бути „ученим“ по-французькому, я б мусів вважати, що слухачі мого семінару складаються з чотирьох націй — росіян, поляків, румун і чехів, хоч кожний з них вважає себе за українця.

Таку „французьку“ по суті „теорію нації“ проповідують і де-які українці, напр. Др В. Старосольський, Др Д. Донцов, проф. М. Славинський, доц. І. Бочковський, як це я довів у своїх лекціях в курсі „Загальна Соціологія“.

Проти ототожнювання держави і нації завзято боровся ще проф. М. Драгоманов: про це знайдете і в його славній книзі „Історична Польща і великоруська демократія“, в його „Чудацьких думках про українську національну справу“ і „Листах на Наддніпрянську Україну“. З сучасних українських учених рішучо одріжняє націю і державу проф. Др. С. Дністрянський і чимало інших. Одначе навіть в українському університеті заведуть предмет „міжнароднього“ права, викладаючи під цією назвою про правові норми, що виникають між державами, а не народами.

Держава і народ — це в окремі лінії групування індивідів. Держава в організація, що здійснює право власности на певну територію — раз і виконує політичну функцію (владу) над населенням в межах тієї території — два. Народ в культурна спільність, що витворюється на основі єдності мови. Межі держав і межі лінгвістичних (мовних) єдностей в більшості випадків не покриваються: або в державі в кілька народів, або один народ розділений між кількома державами, а рідко є випадок, що один народ творить одну державу (це так зв. „національна держава“), та й такі випадки все-таки представляють з себе явища не абсолютної „хемічної чистоти“: на що вже сучасна Німеччина або Франція в національно-чисті держави, а все-таки в одній і другій в окремі національні проблеми — лужицько-сербська в Німеччині і провансальська та бретонська у Франції. Ми лише умовно приймаємо за національно-чисті держави ті, в населенні яких нема окремих національно-територіяльних скупин, бо індивіди з окремих національностей завжди бувають розпорошені в „соціальной просторі“ даної чисто-національної держави. Через те при означуванні належности індивідів до певних суспільних скупчень треба означувати

окремо їх приналежність до держави, окремо до національності, окремо навіть до раси (оскільки буде встановлена система антропологічної класифікації), до професійної групи, до освітньої, до родинної, територіальної і ин. Мабуть незабаром в паспортах і всяких документах про особу будуть зазначуватись відомости, до яких пород, гуртів і спілок індивід належить. Одначе це стане не раніш, доки не буде основно викорінена „французька“ звичка плутати навіть такі ясні поняття, як поняття нації і держави. А це станеться знов таки не раніш, доки в програмі освіти не буде заведено по всіх типах шкіл навчання соціології, доки маси не вивчуться грамоти і не пройдуть шкільно-освітню підготовку.

Тепер же тяжко навіть боротись за ясність понять, бо, напр. у нас, взявши загалом 60% цілком неграмотних, в інших народів становище або гірше або (на Заході) ліпше, одначе все-ж таки з низчих шарів суспільства постійно приливають все нові й нові хвилі невідомих людей, вихованих на традиційних заблудах, у вищій освітній шарі, де може десятками років повторюватися автоматично якийсь забобон, вроді поняття міжнародности у більшости навіть професорів „суспільних наук“.

Отже питання про те, що таке міжнародні відносини, не таке просте навіть у нас, українців, що загострено мислять поняття народу, оскільки і у нас йде механічне повторення „французької“ нісенітниці про націю і державу. Ця нісенітниця вже є іменно явищем міжнародним, оскільки її повторюють скрізь, де має респект псевдо-наука сучасних соціологічно неосвічених професорів „суспільних наук“.

Це питання не лише теоретичне! Для нас воно і практично важне. Ось на еміграції нас, борців за визволення свого поневоленого народу, силкуються зареєструвати членами іншої нації, ніж ми є. Чому? Одні це роблять тому, що думають „по-французькому“, а другі тому, що політично їм вигідно, щоб в реєстрах людства не фігурувала українська національність. В боротьбі національних груп взагалі є тенденція знищувати інші національні скупини, як скупини, щоб лекше їх опанувати і визискувати.

Поскільки і наш народ є об'єктом визиску, то й його стараються знищити національно. Не лише паси Нансена! А такі „паси“, як „русин“ або як „румун, що втратив рідну мову“? Це явище такого самого порядку, як і паси Нансена: в Польщі нас офіційально іменують „gusini“, в Чехословаччині: одних українцями (емігрантів), а других русинами (українців з Підкарпаття).

З соціології нам відомо, що коли дві частини якогось одного колективу назвати двома ріжними термінами і коли індивіди до цих термінів (через повторення) звикнуть, то витвориться згодом дві окремих скупини і колектив розпадеться від антагонізму. У нас це було зроблено з унією: частину православних українців, без порушення обрядів їх віри, змушено признати папу. Ось і вийшли уніяти або греко-католики. „Сокальський кордон“ між Галичиною і Волинею — це є фактично кордон між православними і греко-католицькими українцями. Багато є чинників, що роз'єднують людей, отож треба усувати з їх

такі, як різні терміни що-до національного означення. Ми жадні русини чи руські! Це мусить бути гаслом нашого обертання по-між людьми, а це гасло вимагає ясного розуміння міжнародности. „Французьке“ або вульгарне розуміння міжнародности мусимо рішучо викорінити з ужитку не лише у нас, але і в інших народів.

2. Міжнародність з соціологічного погляду — взаємини національностей.

Національностями ми називаємо окремі лінгвістичні скупини. Об'єктивною прикметою їх є мова. Степень усвідомлення їх відрубности у індивідів ріжна, оскільки національність не є ані пороною, ані спільною, лише гуртом (скупина неорганізована). Коли ж національний гурт зливається (кумулятивно) з державою, то національність обертається в скупину організовану. Сполучення національної прикмети (мови) з расою також скріплює національний гурт, як і сполучення територіяльне (земляцтво). Коли лінії групування за мовою, територією і державністю в свідомості індивідів зливаються, тоді ми маємо діло з модерною нацією, в існуванні якої ніхто не посміє усумнитись і не дозволить собі таких виграшок, як дозволяє собі Ліга Націй і уряди окремих держав з українцями.

Національність в нерозвинутій формі — це чисто лінгвістичний гурт. Розуміючи національність соціологічно, людина може легко одрізнити рівень організаційного удосконалення (чи соціального розвитку), на якому стоїть дана лінгвістична скупина. Яка-б не була кумуляція національности (чи вона кумульована з державою, з земляцтвом, іноді з релігією, чи ні), а все ж вона національність, оскільки вона має окрему мову.

Розмови про те, що є національности без мови — некритичні твердження. Коли українці з Кубані, чи з Галичини творять свої окремі держави, то вони через це не перестають належати до української національности, як німці австрійські, германські і швейцарські так само однієї національности. І жиди є національність, що має свою мову — „жаргон“ чи гебрейщину. Жидівська нація була колись складна (кумулятивна) верства (лінгвістична+державна+територіяльна+релігійна). Напад римлян розірвав цю кумуляцію: спочатку жиди були знищені, як державне групування, перебуваючи у вигляді складної скупини (лінгвістична+територіяльна+релігійна,) але розсіяння знищило зв'язок територіяльний, через те жиди обернулись в подвійно-кумулятивну скупину (мовна+релігійна), нарешті була через сотні і сотні років розсіяння і перебування в чужих мовних скупченнях серйозно порушена і ця кумуляція — жиди почали втрачати свою мову і запозичати інші, а все ж ніколи не було такого моменту, щоб всі жиди цілком забули свою мову: до іть того, що гебрейщину й тепер багато з їх знає і культивує; значить, при найглибшому задепаді жиди не втрачали національности. Тепер іде ретенерація жидівства в складну скупину: лінгвістичну+територіяльну+державну (Палестина).

Те саме можемо сказати і про ірландців: вони в тепер вже складна скупина (державно+територіяльно+мовна). Число індивідів, що говорять кельтською мовою мале, але перед нашими очима йде національна регенерація ірландців. Через 50 років майже всі вони говоритимуть по кельтійському.

Важно в цьому процесі те, що складна національно скупина довго тримається незалежно навіть від того, яка лінія групування в ній в даний мент об'єднує найбільше число індивідів: чи мовна, чи релігійна чи територіяльна. Жиди не загинули за дві тисячі років блукання у розсіянні — їх оберігала, напр., дуже сильна релігійна єдність. Ось через те жиди, що приймають християнство, перестають бути жидами.

Українці збереглися через два чинники: територіяльну скупченість і лінгвістичну. Цим перемогли і релігійне роздвоєння. А зараз українці є подвійно-кумулятивним скупченням: лінгвістично+територіяльно+державне, цеб-то в модерну націю. Коли б ми хотіли одрізнити поняття національності і нації, то могли б провести лінію розділу лише по різниці соціологічного змісту між менш складною (лінгв.+територ.) і більш складною (лінгв.+територ.+державність) кумуляцією. Коли кумуляція іншого змісту (лінгв.+спорідненість (кровність) +територ.), то маємо перед собою племя. Одначе і племя, і народність і модерна нація — національності, бо в кожній з цих кумуляцій є один постійний елемент — мова, котра і є об'єктивною прикметою національності.

В українській мові „народ“ і „нація“, як „народність“ і „національність“ є дві пари синонімів, цеб-то слів однозначних. Так ми їх будемо вживати і на далі в наших викладах.

Отже які відносини ми мусимо розуміти, як міжнародні? Всі відносини між народами: не лише політичні, але й господарські і культурні. Як індивід один раз діє регенераційно (полове сполучення з другим індивідом), другий раз діє політично (відношення влади — панування і підлеглости), далі економічно (обмін матеріальними цінностями) і культурно (взаємочинність свідомостей), так само і між народними скупинами відбувається така різноманітна взаємочинність.

Сума цієї різноманітної взаємочинності і становить зміст міжнародного суспільного процесу в часі і просторі.

Ця міжнародня взаємочинність змінюється в часі і просторі. Ми не будемо розглядати її в часі, а розглянемо в просторі. З цього погляду важно одрізнити міжнародню взаємочинність даного народу в трьох кругах:

- А: в межах його власної (етнографічної) території;
- В: в межах сусідніх (етнографічних) територій;
- С: по-за межами сусідніх (етнографічних) територій.

В суті речі це будуть відносини: в першому випадку — відносини даного народу до національних меншостей на його території, в другім — відносини його до сусідніх народів, в третім — відносини до народів дальшої просторової відлеглости. Різниця в цих типах відносин: в частоті та інтензивності обміну акціями і реакціями між

різнонаціональними індивідами і групами, а також і в їх формі — чи це відносини підлеглості, чи залежності, чи лише простого соціального контакту (стику). Ці відносини будуть різними і по змісту подразнень тих чи інших органів людини: чи полових (біо-соціальний процес), чи економічних (на ґрунті задоволення потреби живлення), чи культурних (на ґрунті) впливу науки, мистецтва, релігії, розваги і ин.), чи політичних (на ґрунті керівництва і послуху, панування і підлеглості).

Цю класифікацію відносин можна і змінити, одріжняючи лише характер і зміст взаємин: умовно відносячи до характеру відносин частість, і інтензивність і ступінь взаємної залежності, підлеглості, а до змісту — біо-соціальний, господарський і культурний напрям відносин. Трудність класифікації відносин залежить власне від умовності отих понять форми і змісту, що вживаються в соціологічній термінології, будучи перетягнені з інших наук без критичного розмислу. Поняття форми є чисто просторове, тоді як людські взаємовідносини, акти взаємочинності є психо-фізичними явищами, позбавленими просторовості. Що значить форма дому — ми знаємо, а що таке „форма“ думки, почуття, рефлексу рухового, словесного — сучасна наука в суті річи не знає. Жорстокий спір про форму і зміст в мистецтві (літературі, поезії і музиці особливо) є показником того, як тяжко визволятися від умовностей обивательської термінології.

„Форма“ суспільних відносин — це така ж фатальна умовність, як і „форма“ в літературних оповіданнях. Перенесення геометрично-просторових понять в область психичних явищ і їх словесної чи рухової об'єктивації забігає суспільні науки до такої міри, що іноді приходиш в одчай за себе і за молодші покоління, яких ми збиваємо з пантелику словесною січкою про „форми“ держави, про „форми“ оповідання, про „форми“ пісень, „форми“ танців, „форми“ війни і взагалі про всі „форми“ суспільної взаємочинності людей. Можна сказати, що й тут панує „французький“ спосіб думання, що виявляється в питанні про націю і державу. Оскільки під „формою“ умовно криється думка про спосіб поведінки людей, то ми можемо обережно замінити словом характер те, що вияснює всяку своєрідність явища. Тому приймемо вищеподану класифікацію відносин по мотивах виразності в різницях між суспільними процесами.

II. Характер міжнародних відносин на українських землях

Візьмімо спочатку число головніщих національностей, що взаємодіють з українським народом на його етнографічній території.

У тиссячах:

		українців,	росіян,	жидів,	поляків,	румунів (молдаван),	німців,	вірмен,	тагар,	греків,	мад'яр,	чехів і слов.	болгар,
УССР	(1926 р.)	23.219	2.677	1.574	476	258	394	11	22	105	—	16	92
Галичина	(1921 р.)	3.000	—	539	1.300	—	30	—	—	—	—	—	—
Волинь	"	1.057	9.4	165	170	—	25	—	—	—	—	25	—
Полісся	"	587	4.3	111	100	—	1	—	—	—	—	—	—
Холмщина	"	376	0.6	105	23	—	7	—	—	—	—	—	—
Буковина	(1914 р.)	305	3	103	36	273	66	—	—	—	10.3	1	—
Бесарабія	(прибл.)	500	61	83	3	160	59	2	—	1	—	—	60
Підкарпаття	(1921 р.)	460	2	116	—	13	11	—	—	—	103	37	—
Крим	(1926 р.)	77	301	50	4.5	—	44	11	179	16	—	1.4	11.4
Півн. Кавк.	(8 округ)	2.674	2.584	36	12.5	6	68	116	14	28	—	2.7	1
Кур. Вороніжчина		1.633	600	10	3	—	3	—	—	—	—	—	—
46.432 тис. =		33.888	6.242	2.892	2.128	710	708	140	215	150	113	83	165
в %		70.8	13.4	6.3	4.6	1.5	1.5	0.33	0.45	0.32	0.24	0.19	0.36

Всього на українській етнографічній території тепер живе 51—52 мільйонів людей, з яких буде 70% українців і 30% не-українців. Український народ є значною більшістю, але він знаходиться під політичним пануванням меншостей. Чому?

Це питання українці ставлять на кожних зборах, у високо-риторичних виразах доводячи всю ненормальність того явища, що 40-мільйонний народ є невеличким тоді, коли навіть дрібненькі народи в Європі самостійні. Це дійсно так. Але яким же чином може на Україні триматися така ненормальність?

Для всякої ненормальности є свої причини.

Коли 40 мільйонів підлягають малому числу національних меншостей, то треба знайти причини: чому це власне можливе. Меншости панують силою — говорить обиватель. А чому більшість не визво-

ляється силою? Меншости тероризують більшість — відповідають? А чому більшість не тероризує меншість? Не хоче, чи не може?

Не може.

Все питання зводиться до міряння сил. Від чого ж залежить соціальна сила скупин? Від характеру соціальної структури і звязаної з нею різної свідомости скупин: що скупина менш свідома, то менше має соціальної сили; що менш організована, менш солідарна, менш озброєна технічним апаратом вражання на психіку людей, то менше сили має і підлягає більшим соціальним силам.

Щоб в цім переконатись, погляньмо на соціальну структуру глибше, ніж числове відношення національних скупин. Подивимось, як поділена кожна національність внутрі себе між селом і містом.

У відсотках:

	в УССС		Польща		Підк. Русь	
	в містах	— селах	міста	— села	міста	— села
жиди	77·4	22·6	80·0	20·0	22·8	77·2
руські	50·2	49·8	40·6	59·4	—	—
поляки	20·7	79·3	23·5	76·5	—	—
українці	10·9	89·1	5·9	94·1	4·3	95·7
греки	10·3	89·7	—	—	—	—
німці	8·7	91·3	26·8	73·2	12·7	87·3
волохи	4·4	95·6	—	—	—	—
болгари	3·9	96·1	—	—	—	—
білоруси	—	—	5·3	94·7	—	—
чехи	—	—	—	—	38·3	61·7
мад'яри	—	—	—	—	21·4	78·5

Ось це і показує вже одну причину соціального безсилля українців: вони в подавляючій масі живуть на селі і то не в ролі людей, що займаються переважно не-селянською працею (як жиди, вірмени, росіяне, греки, поляки, чехи і ін.) а якраз живуть хліборобами, скотарями і наймитами. Степень урбанізації українців на їх власній території незвичайно низька. Прошу запам'ятати ці фатальні показники урбанізації українського народу по областях, починаючи зі Сходу.

У відсотках:

в ССРСР:		в Польщі:	
на Кубані	7·0	Львівське в-во	6·9
в Донецькій окрузі	3·2	Станіславське	6·8
в Ставропільській	2·4	Тарнопільське	6·1
в Сальській	1·2	Волинське	4·6
в Вороніжщині	6·4	Поліське	4·0
в Курщині	3·8	на Холмщині	1·2
в УССР	10·9	в ЧСР: Підкарп. Русь	4·3

В Бесарабії і Буковині не більше 5—6⁰/₀. Пересічно можна вважати урбанізацію українців на їх території в 8⁰/₀. Взявши 8⁰/₀ від

35 мільйонів українців, можна б сказати, що українські міста мають приблизно 2·9—3 мільйони українського населення. Ну, що ж, невеликі міста, але коли б вони були українські, то вони виконували б таку функцію, як в цілому світі: керували б селами і взагалі керували б суспільним процесом на Україні. Оці 3 мільйони українців були б соціальною силою, більшою, ніж останні 32 мільйони українців. При цій умові було б самостійне українське суспільство з величезною соціальною силою. Але цього в дійсності нема. Чому? Тому, що міста на Україні неукраїнські. Ось дані по головних областях української території про національний склад міст:

	міст	населення	Відсоток:											
			Українці	Росіяне	Жиди ¹	Поляки	Німці	Чехи	Мадяри	Вірмени	Румуни	Білоруси	Греки	Інші
Кубанц. (1923)	18	483.604	32·20	49·90	0·90	—	0·90	—	—	7·20	—	1·6	2·5	4·8
УССР (1926)	402	5,373.553	47·40	25·10	22·77	1·84	0·64	0·07	—	0·18	0·21	0·7	0·2	1·10
Галичин. (1921)	104	943.666	23·50	—	38·70	37·20	0·60	—	—	—	—	—	—	0·40
Волинь "	31	202.777	24·84	2·99	59·12	12·02	0·45	0·35	—	—	—	—	—	0·23
Полісся "	18	150.260	15·3	2	58	20·2	—	—	—	—	—	—	4·3	0·2
Холмщ. "	15	122.968	2·7	0·2	50·3	45·5	—	—	—	—	—	—	—	1·3
Підкарп. "	4	65.067	24·30	—	28·04	—	2·04	11·61	33·6	—	—	—	—	0·41
Буковин. (1923)	15	175.536												
Бесарабія	16	429.184												
		<u>623 7,946.615</u>												

Не рахуючи Бесарабії і Буковини, українців у містах абсолютно і процентово є:

На Кубані	(1923 р.)	155.699	32·2 ⁰ / ₀
в УССР	(1926)	2,536.499	47·4
в Галичині	(1921)	221.481	23·5
на Волині	"	45.544	24·8
" Поліссі	"	25.000	15·3
" Холмщині	"	2.500	2·7
" Підкарп. Русі	"	15.809	24·3
		<u>3,002·532</u>	<u>= 40·83</u>

Ця пересічна 40·83⁰/₀ не повинна вводити в блуд: вона вийшла такою тому, що большевицька статистика рахує за українців більше, ніж число тих, що розмовляють по-українському в містах УССР. Число тих, що розмовляють по-українському в містах УССР, є 1,931.370 або 38·5⁰/₀. Коли ми введемо в рахунок цю величину, то число українців у містах української території буде 32·65⁰/₀, яке я вважаю єдино-реальною основою для всяких політичних операцій. Отже факт: українці в містах становлять $\frac{1}{3}$ мійського населення України.

Загально відомо, що ці мійські українці — це головно робітники, наймити, прислуга, ремісники, що ж до останніх, то це в більшості

низчі урядовці і вільні фахівці. Загалом беручи, українська національність складається з 92% селян, 4% пролетаріату, а останні 4% — ремісники, дрібні торговці, урядовці і вільні фахівці. Шар інтелігенції дуже малий.

Цілком инакша структура інших національностей! В їх руках: промисел, торгівля, фінанси, транспорт, адміністрація, наука і мистецтво, цеб-то найвищі інтелектуальним змістом заняття. І не дивно, бо для цих занять, треба грамоти і науки. А український народ якраз цього має найменше. Ось показчик неграмотности українського народу:

На Кубані	(1923 р.)	67·56%
в УССР	(1926)	58·54 „
в Галичині	(1910) біля	60·00 „
на Буковині	„ „	70·00 „
„ Волині	(1921)	82·10 „
„ Підкарпатті	„	65·67 „

При такій „грамоті“ в сучасному суспільстві люде неминуче виконують лише фізичну працю. Це й підтверджує статистика, де і скільки українців працює (в процентах)

	селянське господ.	промис.	торг.	інше
УССР	90·0	3·6	0·9	5·5=100
Галичина	93·4	1·8	1·8	3·0=100
Волинь	93·0	3·3	1·0	2·7=100
Підк. Русь	82·1	5·1	1·9	10·9=100

Неграмотне селянство при переході в місто заступає лише фізичну працю. Робітництва, як політично-активнішого елементу, український народ має в собі дуже мало:

в УССР (р. 1926)		586.000	3·94%
в СССР	„	коло 220.000	3·50 „
в Польщі 1921 р.:	Галичина	273.000	9·00 „
	Волинь-Полісся	62.000	3·00 „
на Підкарп. Русі і Слов.		40.000	8·00 „
		<u>1,181.000</u>	<u>4%</u>

Ось цей стан річей і поясняє, чому навіть в 1926 р. в УССР у руках лише жидів знаходиться 65% торгівлі, в Галичині ж і на Волині — 92%. Промисел в руках росіян, поляків, жидів, румун, мад'яр, чехів. Торгівля, фінанси, транспорт у руках їх же. Бо вони — грамотні громадяне міст і то вищих шарів міста! Через те вони керують суспільним процесом міст, а тим самим і сел, бо на всьому світі селами керують міста, а ніде нема і не може бути навпаки. Поскільки ж українці в містах є меншістю і то поставленою в найнижчих шарах, то через те українці села і міста, на $\frac{2}{3}$ неграмотні — опинилися під владою національних меншостей на своїй же території, „на нашій не своїй землі“, як висловивсь Шевченко.

Що більше місто, то більшу соціяльну силу воно має, то більше тяжить над селами і... тим менше українців у таких містах. А коли поглянемо на адміністративно-господарсько-культурні центри по областях України, то й побачимо їх національний склад:

місто	Катеринодар (Кубань)	1923 р.	українців 33·5%
"	Київ (УССР)	1926 р.	42·0 "
"	Харьків "	"	38·4 "
"	Катеринослав "	"	36·0 "
"	Львів (Галичина)	1921 р.	19·1 "
"	Луцьке (Волинь)	"	8·5 "
"	Берестя (Полісся)	"	5·6 "
"	Чернівці (Буковина)	1914 р.	17·8 "
"	Ужгород (Підкарп.)	1921 р.	13·1 "

Може українська меншість керувати цими осередками суспільної енергії? Не може вже через те, що вона не кваліфікована півграмотна, низова маса, а друге — вона меншість і на всяких виборах, хоч би й найбільш вільних і демократичних, залишиться в меншості. Коли вона й могла б брати хоч де-яку участь в керовничому процесі, то лише за згодою більшості, а така згода можлива при одній умові: коли меншість тілом і душею підпіратиме політику більшості і не вступатиме в опозицію. Оскільки політика більшості в українських містах направлена політично, культурно і господарськи проти цієї ж української меншості, то її просто усувають від будь якої участі в керовництві суспільним процесом.

Ясний висновок з наведених даних про соціяльну структуру на українських землях неминуче є слідуючий:

Історично витворений розподіл суспільства на село і місто є виразом суспільного розподілу праці, який на Україні має такий характер: низчі функції, звязані з фізичною працею, належать українцям, а вищі функції — не-українцям.

Цей контраст вилився у вигляді: село — українське, а місто не-українське. Через те українці села є в неволі у міст, а українці мійські, займаючи низове становище, поневолені вищими класами, що складаються з національних меншостей. З того ясно, що українська національність займає становище кляси в суспільстві і то кляси низчої, трудової, запряженої в безпросвітну, тяжку, каторжну роботу на своїх панів, якими є національні меншости, скупчені в містах. Чи не так? Іменно так, бо місто керує економікою країни, а з села політикою цін викачує всі соки; як політична влада податковою політикою витягав колосальні кошти, залишаючи селу засобів лише на прожиток і господарський засів; як політична сила, місто селянську масу посилав на війни за ринки і т. п. Як культурна сила, місто означує і неграмотність села. Державну і політичну силу формує місто, вживаючи село, як матеріял; веде статистику, обраховує, нишпорить за селом, винюхує і зручними способами обману або й отвертою силою забирає. Мійські пануючі кляси панують і над мій-

ськими трудовими шарами. З нечуваного визиску праці сільських і мійських трудових класів акумулює капітал, орудуючи ним, як страшною примусовою силою.

На Україні це значить, що українська національність міститься якраз в селі і в низчих клясах міста, а тому всі явища гніту і визиску відносяться до українців, а панування і збогачування — до національних меншостей.

По скільки ці класові формації розділені не лише економічно і політично, але й національно-культурно, то між селом і містом на Україні панує культурний розрив. Місто силкується (по закону соціального конформізму) національно асимілювати село, щоб зменшити його відчуженість і відпорність, а тому місто веде наступ на національність — з цього випливає ціла система асиміляційної насильницької політики, приклади якої у нас перед очима.

Мусимо ще вказати на одну незвичайно важну рису в характері соціальної структури України: суспільний розподіл праці утворений між націями, а не між її частинами. Внутрі націй є де-яка диференціяція, але більшість кожної головної нації занята якоюсь однією працею. Українцям припало хліборобство, скотарство і взагалі фізична праця, на якій стоїть 98% нашого народу. Він працює на задоволення однієї потреби живлення для всього суспільства, а інші роди праці він не виконує, будучи в цім цілком залежним від других народів. Тому український народ не творить сам в собі суспільства, як цілоти, а лише частину цілоти, частину суспільства. Частина є залежна від цілоти, тому й залежність українського народу буде неминучою аж доти, доки він не переформується в самостійну систему суспільного поділу праці. У народів самостійних панує внутрі-національний поділ праці, народи ж поневолені лише приймають участь в між-національній системі поділу праці в ролі підлеглих класів.

І що ж, чи національні меншости України приймають участь в культурній праці для українського народу? Ні, вони глибоко і різко одмежовуються від всього українського. З їх членів ніхто не працює для піднесення української культури, нічим не компенсують того, що беруть з українського народу. Національні меншости на Україні панують над більшістю, гноблять її і визискують — такий характер носить взаємочинність між народами на українській території.

Мусить бути ясно, що більшу соціальну силу мають ці меншости через те, що вони захопили функції міста в свої руки, бо всякий хто є паном міста, тим самим є й паном села.

Збираючи до купи наші висновки, можемо так конкретизувати національні відносини на українській території:

1. В ССРСР (Кубанщина і УССР): українська національність підлегла соціально і політично росіянам та жидам, лише соціально-економічно залежна ще й від вірменів і греків (на Кубані) і інших мійських груп УССР. Що-до черкесів, комликів, киргизів, кайсаків, німців, білорусів, корейців і китайців (на Далекім Сході), то з ними перебував у стані співпраці, соціального контакту.

2. Під Польщею:

примусовий зв'язок: { соціяльний і політичний — з поляками
соціяльний — з жидами (в Галичині)
" — з жидами і руськими (Волинь і Полісся);
суспільний контакт — з білорусами, чехами, німцями

3. Під Румунією:

примусовий зв'язок: в Бесарабії { соціяльний і політичний — з румунами
соціяльний — з жидами і руськими
в Буковині { соціяльний і політичний — з румунами
соціяльний — з жидами і німцями
суспільний контакт — з іншими націями в Бесарабії і Буковині

4. Під Чехословаччиною:

примусовий зв'язок: { державно-політичний — з чехами на Підкарпатті
соціяльний — з жидами і мад'ярами
суспільний контакт: з німцями, румунами і ин.

Після всього, що було сказано раніше, цілком зрозумілі ці означення.

В першому крузі суспільної дійсности, на українській території міжнародні відносини по змісту в відносинами політичної і соціяльної підлеглости українського народу росіянам, полякам, румунам, лише політичної — чехам, лише соціяльної — жидам, мад'ярам, вірменам, по части грекам, німцям. Всі елементи, що плывуть в міста, входять в його вищі щари, тим самим приймають участь в поневолені українського народу. Його невольницьке становище вже видно з того, що він, будучи такою більшістю в краю (в УССР — 80%) не мав жадної асиміляційної сили. Хай хтось приїде в Сполучені Держави Америки, до Франції, Англії, Німеччини, Польщі, Чехословаччини і ин., як зразу поринає в суспільне море державної нації, мусить вивчити її мову, щоб бути з нею у взаємочинности. Не те на Україні: ніхто з українським народом не числиться. Національні скупини, що живуть там здавна, живуть культурою міст, цеб-то російською, а не українською. Совітська статистика подає цікаві дані про число членів ріжних націй, що говорять українською мовою:

з числа українців 75% (отже 5·14% українців не знає своєї мови)

"	поляків	42 "
"	жидів	22 "
"	білорусів	22 "
"	молдаван	22 "
"	болгарів	7·8
"	німців	7·4
"	греків	6·5

З росіян, що перебувають в УССР (1926) вважають українську мову за свою рідну:

	в містах	в селах
чоловіків	6.672	11.642=18.314
жінок	6.434	12.368=18.803
	13.106	24.010=37.117=1·38%

З українців, які вважають російську мову за свою рідну в УССР

		в містах	в селах	
(1926) було:	чоловіків	300.141	326.707	= 626.848
	жінок	321.791	340.240	= 662.031
		<hr/>	<hr/>	<hr/>
		621.932	666.947	= 1,288.879 = 5.5%

З 1,574.391 жидів українську мову вважало за рідну 14.063 осіб, цеб-то 0.9%, а російську 356.200 осіб або 22.6%.

Так і з іншими національностями на Україні: вони всі знають російську мову, багато з їх членів вважають російську мову за рідну, а мову національної більшості краю знав лише маленьке число тих, що живуть на селах в постійному контакті з українцями. Асиміляційна сила міста величезна, а тому, що воно культурно — російське, то асиміляція йде в користь російської мови і культури.

В сусідньому царстві польському за Російської імперії міста були польськими, а тому навіть політичні пани росіяне виучували польську мову. Так національний склад міста рішав про культурний його вплив, а не політика уряду. Будь на Україні українські міста, то процес був би інший, ніж який ми бачили. Таким чином соціальна структура, національний склад, суспільний розподіл праці рішав про той чи інший характер відносин між народами і про їх долю.

Цю істину знав керуючий шар міст, але цього не знав, а коли почув, то не зрозумів село і низчі шари міста.

Представлена нами картина в об'єктивно вірна, бо оперта не на домислах, а на фактах дійсності. Контраст села і міста, упослідження українців, яко селян і низчий шар міста цілком пояснює соціальна структура України і відповідний їй характер міжнародних відносин на українській території.

Ці ж явища закономірно спричиняють і міжнародні відносини другого круга, а саме відносини між українським народом і народами сусідними.

Над цим ми й мусимо зараз спинитись.

III. Відносини між українським народом і його сусідами.

Сусідніми народами українського народу є: росіяне, білоруси, поляки, словаки, мад'яри, румуни, турки, черкеси. Спеціальне місце займав жидівський народ і тому ми про його поговоримо окремо, тепер же займемося по черзі нашими сусідами.

Чотирі народи є державними, що посідають всю українську етнографічну територію — це найголовніший факт державно-політичного панування. Тут не може бути політичної конкуренції українського народу, бо державне панування є абсолютним, воно виключає виявлення волі і принцип більшості на українських землях — хоч би тут було і 100% українців і хоч би як вони заявляли волю до самостійності — це згори виключене самим фактом чужої державності, котра є не органом здійснення волі населення, а органом володіння територією і населенням. З цього випливає явище державної підлеглості українського населення чужим державам, фактично — державним народам, а з цього випливає ще один факт: принцип більшості (головний принцип демократії) став не дійсним для підлеглого народу і у відносинах до тих національних меншостей, що є частиною державного народу.

Коли б уявити собі на хвилину, що Україна в етнографічних межах стала б вільною, цеб-то щоб в політичному її житті здійснився принцип демократії, тоді б органи влади в селах були б чисто-українські, в містах українці все-таки були б меншістю, але в державній владі були б знов таки значною більшістю, яка виявила б стихійно властивості більшості: керувала б суспільним процесом України відповідно своїй волі. Сформування політично-керуючого шару України з українців викликало б за собою незвичайно серйозні соціально зміни, а власне: соціально-підлеглі українці стали б політично-керуючими, з чого виник-би непримиримий конфлікт між політичною владою і економічно та культурно пануючими шарами національних меншостей. Розв'язка цього конфлікту була б мислима лише одним способом: видвигненням з українських низів нового економічно і культурно командуєчого шару. Ось через те демократія є виключена з

методів політичного керівництва на українських землях, де сусідні народи здійснюють свою державну диктатуру.

Які ж міжнародні відносини виникають між українським і сусідніми державними народами?

Ці відносини схарактеризуємо з економічно-господарського, культурно-національного і політичного становища.

А. — Економічний процес.

Візьмімо для прикладу УССР — цей надзвичайний твір пануючих націй — росіян і жидів, які на території в 452 тис. кв. клм. незвичайно яскраво демонструють методи панування кожної державної нації над поневоленою. Змістом економічно-господарського панування є визиск праці поневоленого населення та присвоєння і визиск природних дібр його території. Державний народ передовсім визискує поневолене населення шляхом державно-фінансової політики. В статистичних матеріялах (напр. „Україна“, за 1929 р.) знаходимо дані про прибутки і видатки, які держава пануючих націй збирає з УССР. Дані ці відносяться до 5 бюджетних років (з 1923-24 по 1927-28 р.) В загальних сумах вони виглядають так:

	1923-24	1924-25	1925-26	1926-27	1927-28
в тисячах карбованців					
А. Податкові прибутки	180.394	243.801	324.942	513.403	512.614
в % до заг. підсумку	49.2	50.1	46.7	53.8	51.3
Б. Неподакові прибутки					
від транспорту й комунікацій	147.482	198.775	318.442	373.000	374.280
„ державного майна	12.009	18.978	33.663	43.554	45.084
„ державних підпр.	2.984	7.542	8.444	8.750	10.750
„ різн. надходжень	5.769	2.604	4.420	5.098	6.669
Разом Б	168.244	227.899	364.969	430.402	436.783
в % підсумку	46.0	46.9	52.4	45.1	43.7
В. Прибутки з кредитових операцій	17.666	14.615	5.952	11.095	50.453
в % до заг. підсумку	4.8	3.0	0.9	1.1	5.0
Разом А+Б+В	366.304	486.315	695.863	954.900	999.850
Місцевий бюджет	136.121	205.080	295.291	417.516	466.355
Всього береться з УССР	502.425	691.395	991.154	1,372.416	1,466.205

Коли вірити совітським даним, то з України московська влада бере що-року величезні суми, які тепер доходять до 2 мільярдів карбованців що-року. 2 мільярди! Ця колосальна сума обертається в руках тих, що керують політично Україною, цеб-то державна сусідня національність — великоруська в співробітництві з жидівською. Цими грошима утримується весь керівничий і технічний апарат панування, організований на сусідній території і з національних меншостей України, зокрема військо, поліція, пропаганда панування. Так званий „уряд самостійної України“, розуміється, не розпоряджає збираними з Укра-

їни коштами. Він має свій окремий „республіканський“ бюджет, який означається такими сумами:

	уряд УССР	уряд ССРСР
1923-24 р.	80.377 тис. 16 ⁰ / ₀	422.048 84 ⁰ / ₀
1924-25 „	106.292 „ 15·3	585.103 84·7
1925-26 „	181.473 „ 18·3	809.681 81·7
1926-27 „	272.666 „ 20·0	1,099.750 80·0
1927-28 „	273.580 „ 18·6	1,292.625 81·4

Отже, тими грошима, що беруться з УССР, розпоряджаються навіть не харківський уряд! Він з „союзного“ бюджету має лише $\frac{1}{5}$, як не рахувати, що він же розпоряджається ще місцевим бюджетом України. Знаючи природу цього „уряду“, треба ясно сказати, що всіма грошима, що „держава“ здирав з поневоленого люду, розпоряджаються Москва.

При розгляді бюджету ССРСР, ми переконуємося, що oprіч „самостійних“ республік — РСФСР, УССР, БССР, ЗССР УзССР, ТССР — в ще одна одиниця — СоюзССР, уряд якого і диспонує всіма коштами. Ось перед нами бюджет ССРСР 1928-29 р. Він зведений в сумі 7.694,814.702 карб., з того припадає на Союз 5.575,359.563 карб., а останні 2.119,455.139 карб. розділені між 6 одиницями:

	від всього бюджету
РСФСР — 1.477,104.766 карб.	або 19·2 ⁰ / ₀
УССР — 391,097.220 „	5·1 „
БССР — 69,315.900 „	0·9 „
ЗССР — 102,262.494 „	1·3 „
ТССР — 13,671.238 „	0·2 „
УзССР — 63,853.521 „	0·8 „
та інші: — 2,150.000 „	— „
<hr/>	
2.119,455.139 карб. або 27·5 ⁰ / ₀	

Таким чином „Союз“ в щось окреме і безмірно більше ніж його складові частини. Поскільки ССРСР і РСФСР в те саме, то державний бюджет РСФСР і ССРСР разом складається з 7.052,464.329 карб. чи 91·7⁰/₀ всього бюджету, а на долю України, Білорусі, Закавказзя (Грузії, Вірменії, Азербейджану), Туркменистану і Узбекистану припадає 642,350.373 карб. чи 8·3⁰/₀. Вже цей розподіл витрачування коштів між Росією і „самостійними республіками“ вказує, що Україна і ин. „республіки“ представляють з себе якісь повітові земства в порівнанні з державою. Відомо, що бюджет одного міста (Москви) майже 2 міліярди, цеб-то в 5—6 разів більший, ніж бюджет такої 30-міліонної „республіки“, як УССР. Це вказує, що суспільний процес УССР керується з Москви, бо хто розпоряджається грошима України, той нею і керує.

„Союз“ в унітарною державою, в якій инші „республіки“ мають компетенцію повітового земства, якому залишається завідувати: „місцевою промисловістю“, проїзжими сільськими шляхами, гігієною, шкільництвом, де-що земельними справами і місцевою поліцією. За останній час, як відомо, скасовано в УССР: комісаріят земельних справ,

український банк, професійну централю і навіть... українську автокефальну церкву! Таким чином, навіть слабкі форми місцевої централізації на Україні Москва не дозволяє.

З ранище поданих відомостей про національний склад міст і суспільний поділ праці видно, що весь суспільний процес України керується національно-державними меншостями України і їх народами з по-за української території, а це означає, що господарський процес України в їх руках: промисел, торгівля, кредит, асекурація, транспорт, комунікація. Керування цим процесом і в головна функція великоруського народу (при певній участі і жидів) з метою одержання капіталістичного прибутку, земельної ренти і навіть заробітної плати урядовців і робітників пануючих націй на Україні.

Коли Москва закупила і продала хліб з України (експорт)

в р. 1924-25 —	179.680·8	тон
1925-26 —	704.291·9	„
1926-27 —	1,110.206·3	„
1927-28 —	291.337·4	„

разом 2,285.516·4 тон, цеб-то за 4 роки 2,285.516.4 тон і на кожній тоні „заробила“ лише на посередництві по 50 руб., то це заробіток є додатковим ограбленням українського народу на суму кругло 114·3 мільонів карб., але це дрібниця в порівнанні з тим, що бере Москва з України для себе.

Уявіть собі діяльність торговельних підприємств, яких в УССР було на 1. січня 1929 р.:

	в містах	селах	разом
державних . . .	3.350	2.767	6.117
кооперативних	14.774	20.270	35.044
приватних . . .	25.490	16.950	42.440
	<u>43.614</u>	<u>39.987</u>	<u>83.601</u>

Торговельні підприємства УССР зробили такі обороти:

	рік	місто	село	разом	
Державні . . .	1925-26	2.040·4	23·3	2.063·7	міль. карб.
	1926-27	2.541·2	21·3	2.562·5	„
	1927-28	3.023·2	18·8	3.042·0	„
Кооперативні	1925-26	1.464·8	512·0	1.976·8	„
	1926-27	2.204·5	736·3	2.940·8	„
	1927-28	3.551·7	1·002·1	4.553·8	„
Приватні . . .	1925-26	1.019·3	257·4	1.276·7	„
	1926-27	1.056·3	183·6	1.339·9	„
	1927-28	819·8	206·4	1.026·2	„
Разом	1925-26	4.524·5	792·7	5.317·2	„
	1926-27	5.802·0	1.041·2	6.843·2	„
	1927-28	7.394·7	1.227·3	8.622·0	„

Хто розпоряджається цими мільярдами карбоваців? Ми бачили, що російсько-жидівський блок, який з споживчих потреб українського

народу набиває собі колосальний капітал. По світі прославились „ножниці“, якими Москва стриже український народ в області продажі промислових продуктів. Ми раніш в окремій праці наводили приклади, як аршин ситцю, одпущений з московської фабрики за 34 коп., продається на українському селі за 2 карб. Але подібне робиться при продажі всіх товарів, що в власність або московської держави або приватних московських і жидівських купців.

Зиски торговельного обороту на Україні в монополію національних меншостей на Україні і цілого великоруського державного апарату, який перекладає з кишені українського споживача плати за посередництво не менше 300%. Оті 8.622 мільон. карб. торговельного обороту за 1927-28 р. показують, що коли виробнича вартість товарів була рівною $\frac{1}{4}$ обороту, то оборот чужого посередництва в торгівлі означається на Україні сумою 6.462 мільонів карб. Акумуляція капіталу, як результат господарського процесу в суспільстві, основаному на розподілі праці, відбувається в руках тих, хто володіє землею, природними добрими і товарами, а це в якраз сусідні народи і їх меншости, що соціально панують на Україні. Отже, в праці українського народу акумулюється капітал, що зосереджується в руках панів України — такий висновок з економічних відносин українського народу з сусідніми народами. Ось це і є міжнародно-економічні відносини України з її державними „сусідами“-панамі.

Що бачимо в ССРСР, те діється і в Польщі, і в Румунії, і в Чехословаччині.

Державно-бюджетним шляхом що-року береться з українського народу в межах етнографічної території не менше 3 мільярдів карб. Чужі уряди розпоряджаються цими коштами з метою організації і скріплення свого панування над українським народом. Таким чином видатки на поневолення українського народу покриває він сам коштом своєї праці. Це раз. А друге те, що завдяки міжнаціональній системі суспільного розподілу праці, український народ працює на утворення капіталу для своїх панів. Чи як виробник, чи як споживач — однаково український народ є джерелом великоруського, польського, жидівського, румунського і чехословацького капіталів, що діють на українських землях, як основна діяльність міста.

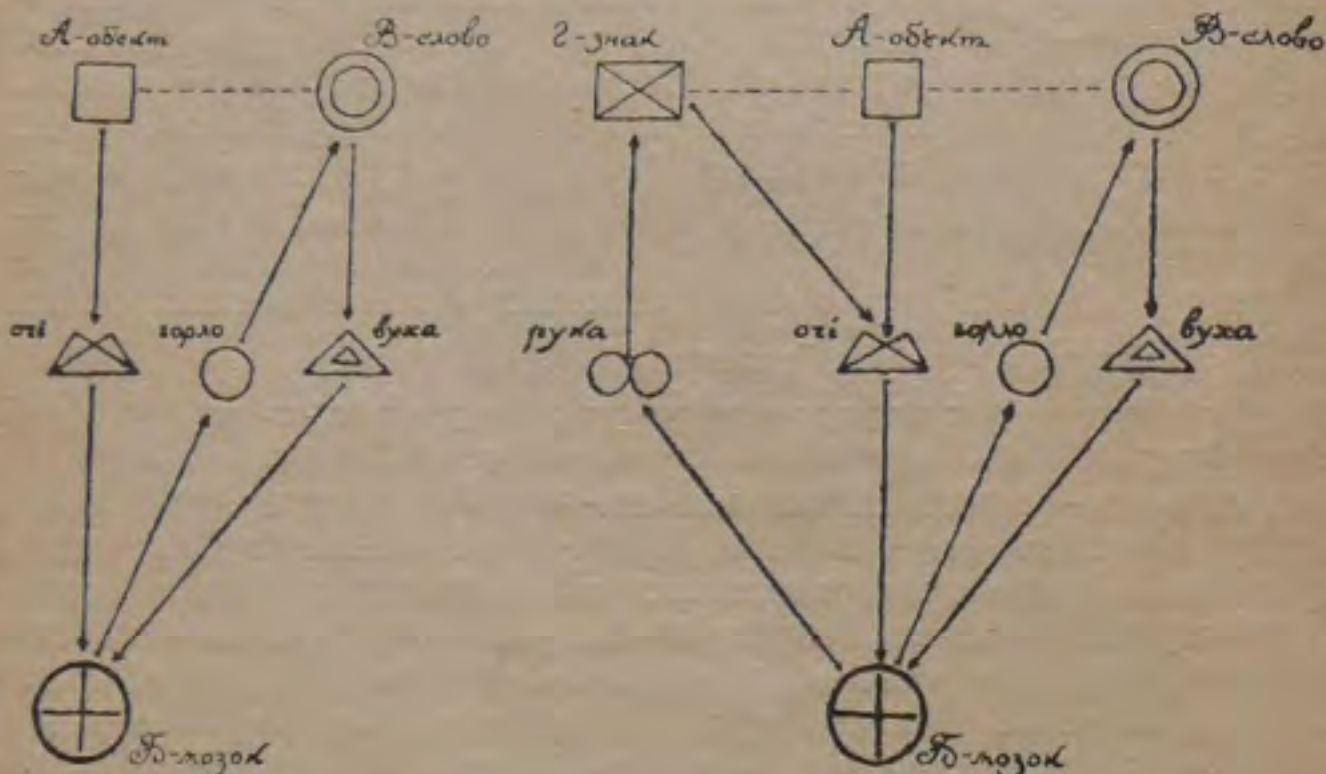
Капітал для робітників і всіх поневолених в страшною депресивною силою, яка залізом і кров'ю керує поневоленими. Фатальність цього на Україні загострена. Яка іронія: праця українського народу і її витвір-капітал, в головним джерелом неволі цього народу. І що більше він працюватиме, що більше ошаджуватиме, не доїдатиме і не досипатиме, тим більше ростиме капітал, який... знаходиться в чужих руках. Всяка пильна і напружена праця нашого народу в умовах соціальної структури України буде приближенням економічної смерті українського народу. Парадокс? Так, але він є витвором соціальної структури України.

Б. Культурний процес.

Коли ми звернемося до культурного процесу, яким ми називаємо всі форми утворювання свідомості того чи іншого рівня, то ми на Україні побачимо жахливу картину. Ми вже бачили конкретні вказівки культурної відсталості українського народу. Це передовсім його неграмотність в буквальному смислі слова. По всіх українських землях неграмотних українців що-найменше 60%, цеб-то з 40 мільонів українців неграмотних 24 мільони, які абсолютно відрізані від вищих культурно-розумових процесів суспільства. Ці 24 мільони людей мають дуже бідну систему реакцій на подражнення зовнішнього світу. Зверніть увагу на різницю в апараті реакцій неписьменної і письменної людини, що можна схематично представити так:

Схема реакцій неписьменного

Схема реакцій письменного

Коли неписьменна людина сприймає очима об'єкт А, то вражіння доходить до мозку (Б), який дасть імпульс, реакцію голосом (через горло) і слово (В) означатиме, скажім, назву об'єкту. Між словом і об'єктом зв'язок здійснюється через мозок. Але слово, як звуковий дратівник, став само новим об'єктом, який людина знову сприймає слухом, передає в мозок, звідки може вийти вже й рухова реакція (вчинок), дія. Письменна-ж людина оберне об'єкт (А) не лише в слово (В), але і в знак (Г), тому об'єкт означений і словом, і знаком. В цьому випадку утворюється можливість сприймати об'єкт без його самого і без слова, а лише через знак. Завдяки знакам (письмо) ніби весь світ наближується до нас і ми його сприймаємо, хоч не бачимо його і не чуємо. Культура (в данім випадку письменність) дає можливість інтенсивного сприйняття світу, ніби скупченого в знаках. Це величезне розширення людського апарату сприйняття, але якраз

цього позбавлена неписьменна людина і тому вона неминуче буде відсталою в порівнанні з письменною.

Оскільки різницею мов і різницею неписьменности (отже подвійно) українське село ізольоване від міста, носія письменности, то неминуче мусів український народ відстати від тих, що живуть в містах і керують суспільним процесом. Українці вказують на цікавий факт, що ще за Хмельницького, як свідчить Боплан і інші чужі спостерегачі, Україна була більш грамотна, ніж тепер, і ще в XVIII ст. було на Україні більш шкіл, ніж перед революцією 1917 р. З неприхованою гордістю українці вказують, що Україна була в минувшині більш культурна, ніж Московія і ніж Росія та що українці були творцями культури і на Московщині. Так, але чому ж так сталось, що некультурна Московщина перегнала і випередила в культурі Україну і то будучи „монгольською“, „фінською“, „не-славянською“, як твердять де-які українські над-патріоти?

Причина в денаціоналізації українських міст, яка сталась тоді, коли мійські українці переняли чужу мову і цим здійснили культурний розрив міста з селом, утворивши ту соціальну структуру, яку ми представили у конкретно-статистичних величинах: міжнародний поділ праці, обернувши українське суспільство в неповне, відсунувши український люд в село, обернувши націю в поневолений клас.

Хто був винуватком цього суспільного перевороту внутрі українського народу? Українська шляхта і духовенство, які під впливом пресій і принад Москви та своїх класових інтересів покинули українську націю, перейшли в інший табор, з яким разом визискували і гнобили свій народ, відчинивши перед Москвою двері українських міст. Цей переворот стався в XVIII ст. і завершився в початку XIX ст., коли українська нація і село стали синонімами.

На Україні стався факт винародовлення міст, що й було могутнім чинником поневолення. Винародовлення потекло далі широкими течіями. Російська мова, школа, література і наука виконували дивовижну функцію на Україні: соціального і культурного добору. Все, що було енергичного і творчого між українцями, йшло вгору, попадало в мійську (великоруську вже атмосферу), денаціоналізувалося і вже далі служило своїм хистом і талантом скріпленню чужої культури і дальшій денаціоналізації свого народу. Відбір кращих, дужих вдачою, волею індивідів йшов на Україні автоматично, завдяки містам. Українська нація, позбуваючись своїх кращих елементів, залишалася все в гіршому й гіршому складі. Тисячі і десятки тисяч учених, письменників, лікарів, адвокатів, інженерів, адміністраторів, військових і політичних провідників, журналістів, артистів, малярів, музикантів і т. д. і т. д. забрав апарат денаціоналізації від українського народу, а якісно-слабші елементи залишились українському народові. Так і творилось явище культурної деградації, а з ним і соціального ослаблення українського народу. Соціально-відбірна роля російської культури деградувала український народ до стану селянської нації, пасивної, понурої, нетворчої.

Отже і культурний процес на Україні збогачував національні меншости, а деградував українців. Зріст чужої культури йшов коштом українського народу, а це значить, що й деградація українського народу була результатом відходу на чужу црацю багатьох кращих сил, відбувалась коштом українського народу. Місто, як основний чинник культури, для українського народу стало прокляттям, нещастям, бо формувало його однобічно в низчий суспільний тип.

Вивчення основних соціально-культурних типів, від примітива до носія найвищої культури, показує, що селянин взагалі стоїть низче всіх мійських типів, а між ним з одного боку і купцем, фінансистом, промисловцем і ученим з другого — ціла прірва в підготовці для боротьби за існування.

Не можу тепер більше спинитись на висновках з суспільно-культурної типології України (це питання я розглядаю в окремій виготовленій праці „Соціографія України“), але попередні уваги і живий наш досвід переконують нас, що культурна деградація є наслідком, що неминуче впливає з сучасного характеру соціальної структури суспільства, що живе на українських землях, а головно з міжнаціонального поділу праці, з контрасту міста і села та з відсунення українського народу в село і взагалі на низчий рід фізичної праці, одірвання від тих функцій, з якими звязаний вищий рівень свідомости.

V. Суспільно-політичний процес.

Погляньмо на політичний процес в суспільстві України. Пануючі класи (а вони на Україні в й чужі нації) здійснюють свою владу з метою затримати низчі класи (а це значить і український народ) в послуху і підлеглости, щоб одержувати господарські і культурні добра шляхом експропріації, яка відбувається автоматично. Змінити цей стан річей — значить змінити становище панів, а вони на це якраз і не можуть добровільно погодитись. Ось тому політична влада здійснюється залізною рукою. Ця рука — військо, поліція і ин. допомогіві органи (церква, школа, право — взагалі пропаганда панування).

Сусідні народи організовані державно, цеб-то мають технічний апарат примусу для поневолених. Цей примус здійснюють пани не лише засобами своєї нації, а також і при помочі війська, організованого з поневолених. Екс-територіяльна система комплектування військ дуже допомагає панам: на Україні вони тримають своє військо, а українців, забраних до війська, тримають на інших територіях і вживають, як боввий матеріал проти інших народів. Коли переглянете національний склад „червоної української армії“ на Україні, то виявиться, що українців у ній 42%, а чужинців 58% (самих лише росіян 46%), в Галичині військо складається з 80% поляків, аналогічне становище на Підкарпатській Русі, Буковині, Бесарабії.

Щоб утримати своє панування, сусідні народи не можуть инакше діяти! Шляхом агітації, пропаганди і виховання чужі нації намагаються так виховувати вояка-українця, щоб він був охоронцем якоїсь містичної державности: так самі пани-державці возвеличують свою

владу! Це все веде до того, щоб і політичне поневолення українців охороняти їх-же руками і захищати їхньою ж кров'ю. Визиск фізичної енергії українського народу в мілітарній формі доходить до того, що українці мільонами жертв оплачували так звані „успіхи руської зброї“, воюючи проти інших народів для того, щоб великоруська держава стала паном і над ними.

Ці жертви є податком крові, який пануючі сусідні народи збирають в Україні.

Окрім прямого політичного панування сусідні народи охороняють свій режим на Україні засобами далекосяглої по цілях і брутальної по способах суспільної чи державної політики. Її найбільш видатними явищами є: конфіскація землі і природних багатств, колонізація і розвивання системи міжнаціонального поділу праці на території поневоленого народу.

Ми вже бачили, що суспільство на Україні з погляду структурного є міжнаціональне. Яким способом утворюється така аномалія? Колонізація і є для того могучим засобом. Через неї йде ще глибше деформація соціальної структури. Коли б ми поглянули в цей бік пильніше, то побачили б просто грубу тактику нагнічування „своїми“ елементами всіх галузей праці, а особливо в промисловості, урядах, вільних фахах і т. п. Большевики планомірно колонізують Донбас, поляки — Дорогобич і ин., чехи — Підкарпаття, румуни — Буковину і Бесарабію. Колонізація — це важний спосіб зберігати соціальну структуру в бажаному виразі.

Оборотним процесом еміграції українського народу пануючі досягають тієї-ж мети: зменшення процентового відношення автохтонної нації до „наброду“. Еміграція українців на Сибір, Далекий Схід, Поволжа, Киргизію, носила масовий характер, так що виселилось українців за Урал: в р. р. 1890—1899 275.195

1901—1910 1,082.904

1911—1913 617.339

1,975.438

За 24 роки виселилось за Урал кругло 2 мільони, але особливо могутній потік нещасних виселенців розвинувся в р. 1906-13, коли за 8 літ виселилось 1,428.382 осіб, або по 178·5 тисяч що-року.

Україна стоїть перед новою хвилею виселення українців. Совітський 5-літній план (1927-32) передбачав, що УСССР в р. 1932 матиме 8·2 мільони перенаселення, цеб-то безробітних селян. Ось через те планується що-року виселяти в Сибір 300.000 душ українців, щоб змякшити перенаселення України або інакше сказавши: щоб зменшити компактність українців і відкрити можливості для московської колонізації України, бо не зважаючи на „перенаселення“ України українцями, Москва насилав на Україну своїх, як це видно з прикладу в Донбасі, де був такий національний склад професійного союзу шахтарів:

	1. I. 1926	1. I. 1927
українців	47.304 або 32·4%	57.430 — 31·9%
росіян	88.932 „ 61·5 „	109.762 — 61·0 „
татар	4.190 „ 2·4 „	6.865 — 3·8 „

інших	5.550	3.7 „	5.916	—	3.3 ⁰ / ₁₀
	145.976	„ 100 „	179.973	—	100 „

З цього видно, що в Донбас, що стоїть оточений українським селянським морем, прибуло за 1926 рік українців лише 10.126, а росіян і ин. 23.868 осіб. Накопичування в Донбасі чужинців діється свідомио по планах Москви.

На основі перепису 1926 р. ми зможемо установити і розміри нагнічування чужинців на Україну і певну тенденцію цього руху. Статистичний збірник „Україна“ за 1929 р. (вид. ЦСУ УССР) подає число осіб, що народились по-за межами України, але проживають:

на Поліссі	80.019	осіб
„ Правобережжі	249.192	„
„ Лівобережжі	240.039	„
„ Промисловий	123.248	„
„ Гірничий	313.308	„
„ Степ	233.100	„
	1,238.906	„ або 4.1 ⁰ / ₁₀

З того числа прибуло		розмістилось			
	в УССР	в містах		в селах	
з РСФСР	795.246 87.4 ⁰ / ₁₀	548.330 86.1 ⁰ / ₁₀		246.916 90.4 ⁰ / ₁₀	
„ Білор. ССР	101.317 11.1 „	79.856 12.5 „		21.461 8.0 „	
„ Закав. ССР	10.661 1.2 „	6.877		3.784	
„ Узб. ССР	1.736 0.2 „	1.009	} 1.4 „	727	} 1.6 „
„ Турк. ССР	697 0.1 „	425		272	
	909.657 100 „	636.497 100 „		273.160 100 „	
	100 ⁰ / ₁₀	70.0 ⁰ / ₁₀		30.0 ⁰ / ₁₀	

З прибувших осідають в містах 70⁰/₁₀, в селах 30⁰/₁₀ — так що боротьба проти українзації міст ведеться, як бачимо, „героїчними“ засобами. Прибувші з РСФСР, цеб-то переважно росіяне, становлять 87.4⁰/₁₀. Одначе, повстає питання: чи всі ці „народжені по-за Україною“ покриваються числом чужинців (зайд) на Україні? Народжені на Україні також можуть бути чужинцями. На це вказує таблиця 17 того-ж збірника „Україна“ (за 1929 р.) ст. 50:

Зайшла людність, що постійно живе на Україні:

	Всіх:	міста	села	Самоді- яльних з їх:	робіт- ників,	служ- бовців,	госпо- дарів.	Несамо- діяльних
до 1-го року	479.053	251.138	227.915	290.055	79.181	71.814	104.818	188.998
„ 1 рік	367.657	171.905	195.752	222.350	47.169	45.786	108.863	145.307
„ 2 роки	405.015	162.781	242.234	251.763	41.982	41.281	147.442	153.252
„ 3-5 років	1,051.625	358.046	693.579	702.033	85.761	83.012	489.045	197.191
„ 6-9 „	835.698	289.209	546.489	599.733	55.743	57.570	456.399	235.965
„ 10-12 „	352.521	176.602	175.919	239.988	34.812	32.173	151.910	112.533
„ 13-19 „	634.863	214.422	420.441	507.613	50.143	40.094	394.480	127.250
„ 20-29 „	541.544	214.530	327.014	427.910	48.685	38.957	314.767	113.634
30 і більше	582.004	179.344	402.660	401.193	30.373	23.783	315.271	180.811
не зазнач.	232.361	143.356	89.005	186.449	10.513	9.235	58.075	45.912
	5,482.341	2,161.333	3,321.008	3,829.087	484.362	443.705	2,544.070	1,653.254

10 літ (1917—1926): 3,256.555 осіб, з їх помістилось у містах 1,291.946 (31·7%), в селах 1,964.608 (68·3%). З прибувших за 10 літ революції 3,256.555 осіб було самодіяльних 2,145.934 осіб (66·5%), а несамодіяльних 958.224 особи. В числі самодіяльних найважливіші такі групи: робітників 321.440 осіб (15·0%), службовців 310.187 (14·4%), господарів 1,357.204 (63·2%), інших 7·4%. Отже, пересічно що-року напливало на Україну 325.656 осіб, з того було самодіяльних що-року 214.593 особи, а з їх робітників 32.144 особи, службовців 31.019 осіб, господарів 135.720 осіб, інших 15.710 осіб та при всіх цих групах несамодіяльних 95.822 особи. Протягом 10 літ нагнічується на Україну що-року по 325.656 осіб. З статів керовника переселенської справи Ф. Попова (напр. „Проблеми аграрної перенаселеності та шляхи розвитку народного господарства УССР“ в „Большевику України“ ч. 24 за 1928 р.) знаємо, що в 1932 р. перенаселеність України буде означуватись в 8·3 мільйони селян, а через те Центральний Переселенський Комітет (в Москві) намітив що-року виселяти з України по 200.000 селян в Сибір. Пан Ф. Попов, як спеціаліст переселенської справи, вимагає від Москви наряду на 300.000 переселенців-селян з України що-року. Пан Попов краще знає, скільки треба очистити на Україні місць, щоб прийняти з Москви наброду числом 325·6 тисяч!

Чи не видно в цій всій операції з колонізацією України (325·6 тисяч що-року) і з вигнанням на еміграцію українців з України по 300 тисяч — якогось плану?

Рахуючи в УССР населення на 1. I. 1929 р. 30.363·5 тисяч, ми означуємо колонізацію України за останні 30 років в 18·1%. Беручи пересічне число населення за 10 літ в 28 мільйонів, означуємо % колонізації за 10 літ революції кругло в 12%.

З рідчезаселеної Росії московська влада наганяє що-року в густозаселену Україну 325·6 тисяч чужинців — це колонізаційний наступ, який не снівся й царям! За 10 літ нагнано купу людей, що вже становить в населенні УССР 12%! І то в індустрію, в службовий апарат, в господарство (промисел, торгівля, транспорт, кооперація і т. д.) — це в свідому, планомірну акція з метою ще більш деформувати соціальну структуру України, щоб місто, промисел, торгівлю, транспорт тримати в своїх руках. Щоб село не робило труднощів, то очевидно селянський актив будуть гнати на Сибір по 300.000 душ що-року, згідно з планами переселенського комітету.

По своїй виразности і цинізму з колонізаційною акцією Москви дорівнюється хіба організація влади на Україні. Секретар ВУЦИК'у А. Буценко видав книжку „Радянське будівництво та нацмени на Україні“, в якій подає національний склад державних органів — Рад та Виконавчих Комітетів на Україні в 1924-25 р. Ось ^{тут} ці блискучі дані:

	У відсотках					Разом
	Укр.	Рос.	Жидів	Поляк.	Інших	
Членів сільських рад	87.40	6.30	1.54	1.26	3.50	100
Делегатів районних з'їздів	82.35	8.78	3.15	1.13	4.59	100
Членів район. виконкомів	78.90	11.23	2.95	1.00	5.92	100
Делегатів окруж. з'їздів	71.98	14.91	6.13	1.45	5.53	100
Делегатів губерн. з'їздів	58.28	19.46	8.43	1.59	12.24	100
Членів губ. виконкомів	45.00	24.63	11.01	2.68	16.68	100

Ці цифри красномовніші за слова! Одначе не подано складу вищих керуючих органів. Про це маємо також відомости з 1924-25 р.

	У відсотках			
	Росіян	Жидів	Українців	Інших
1. В органах політичного керування (партія+центр. урядові установи)	41.7	25.0	24.3	9.0
2. В господарському керуванні (промисловість+фінанси)	49.5	26.7	15.5	8.3
Пересічно	44.7	25.5	20.9	8.9

Найновіща статистика показує такий національний склад органів влади. (Беремо дані за 1928-29 рік):

	У відсотках							Разом
	Українців	Росіян	Жидів	Поляків	Німців	Молдав.	Інших	
A. В сільських радах	87.9	5.1	1.6	1.6	1.5	1.0	1.3	100
B. „ селищних (містечкових) радах	50.9	20.9	23.3	1.0	0.3	0.6	3.0	100
B. „ мійських радах	50.4	23.9	19.2	1.8	0.5	0.2	4.0	100
Г. „ районні з'їзди рад	82.9	7.9	3.8	1.5	1.3	0.7	1.9	100
Г. „ райвиконкоми	78.7	9.4	4.3	1.8	2.0	0.9	2.9	100
Д. „ окружні з'їзди рад	68.6	14.5	9.2	2.0	1.2	1.1	3.4	100
Е. „ окружні виконкоми	61.7	17.8	10.0	2.4	1.6	1.3	5.3	100

Хоч би як запевняли большевики, що на Україні влада українських селян і робітників, але факт є фактом, що в містах і містечках українці в органах влади в меншості — це раз, а ради збудовані так, що чим вищий орган, тим менший % в нім українців, а в центрі українців вже є незначна меншість.

Це є політична форма панування чужих народів на Україні, над більшістю в 80%.

Маючи це на увазі, можемо собі уявити всю фатальну, насильницьку колонізацію України, найбільш густо заселеного краю у всій Східній Європі (65 осіб на 1 кв. клм.) при помочі політичної надвлади завойовників. Під Польщею йде колонізація українських земель під назвою „осадництва“, на Підкарпатті те-ж, на Буковині і Бесарабії те-ж.

Такі міжнародні стосунки України з Росією загрожують всю будучність українського народу. Подібний процес іде під Польщею, Румунією, Чехословаччиною на українських землях. Ми б могли ще подати факти і цифри й про це, але картина не зміниться: Україну

інтенсивно нагнічують чужинцями, а український народ задихається в селах і потроху витискується на еміграцію, на розсіяння, на денаціоналізацію.

В наш час іде цей страшний процес соціального завоювання України і цей процес лицеміри називають „співпрацею“ народів.

Répénétration pacifique — мирне проникання чужинців на Україну, чужинців, що захищають „мирність“ цього процесу зброєю — військом, поліцією та ще й неграмотних українців наділюють рушницями, щоб вони охороняли цю незвичайну мирну катастрофальну „співпрацю“. На території майже в 900.000 квад. кілометрів йде після світової війни цей процес.

На жаль, навіть українські публіцисти і учені не мають уявлення про суть цього процесу, бо не досліджують його, обмежуючись в суспільно-політичних міркуваннях голословними і наївними наріканнями на „сумний стан речей“, але не пробують його означити конкретно і витягти закономірності, що єдино могли б бути базою для вірогідних і твердих висновків, а також і політичних оцінок.

Ми коротко оглянули суспільний процес на Україні і бачили, що йде :

- а) нечуваний економічний визиск,
- б) конфіскація земель і природних багатств,
- в) колонізація України чужинцями,
- г) еміграція українців з України,
- ґ) винародовлення міст,
- д) культурна деградація української нації,
- е) політична диктатура чужинців,
- є) здійснення панування через міста і
- і) обернення українців в сільську, неграмотну націю, призначену в системі поділу праці на тяжку чорну роботу.

Ці всі явища знаходимо у відносинах пануючих і соціально-поневолеваних націй. Їмя цим відносинам — колоніяльні, а країни, в яких відбуваються процеси, що-йно описані на Україні, називаються звичайно колоніями.

Економічний визиск, як мета, політична диктатура, як спосіб здійснення панування — ось міжнародні відносини на Україні з боку сусідніх народів, а економічні злидні, культурний занепад, політична неволя — ось наслідки міжнароднього натиску на Україну з боку сусідніх державно-організованих народів.

А інші народи? Білоруси, черкеси, як сусіди, України не гноблять, будучи самі в неволі.

Г. Жидівство на українських землях.

Жиди грають особливу роль в суспільному процесі на українських землях, а тому треба оглянути, які відносини і їх результати виникають спеціально між українцями і жидами.

Число жидів на українських землях визначне :

3. Курщина-Вороніж.	10.000	2·00
4. Крим	50.134	7·02
	<u>1,677.577</u>	4·02 (всього нас. краю 41.417 тис.)

В Польщі:

5. Сх. Галичина (1921 р)	538.555	11·20
6. Волинь	164.740	11·45
7. Полісся	110.639	12·56
8. Холмщина	104.667	13·90
	<u>918.601</u>	11·68 (населення краю 7.861 тис.)

В Румунії:

9. Буковина 1914 р.	103.090	12·8
10. Бесарабія „	82.708	10·5
	<u>185.798</u>	12·53 (населення краю 1.583 тис.)

В Чехословаччині:

11. Підкарп. Русь 1921 р.	93.341	15·39
12. Словацька Україн. „	22.845	5·20
	<u>116.186</u>	14·40 (населення краю 807 тис.)
Разом	2,898.162	5·58 (насел. укр. тер. 51.965 тис.)

Оскільки відомости з Польщі, Румунії і ЧСР походять з 1921 р. і навіть 1914 р., то на цей час можна рахувати жидів на українській території не менш 3·1 мільонів. Однак цим числом не вичерпується соціальний вплив жидівства на життя українського народу, бо жидівство цілої даної держави впливає на українське населення! Жидівство ССРСР, Польщі, Румунії і ЧСР є соціальним фактором, що тисне на суспільство відповідно своїй силі.

Жидів у ССРСР	(пер. 1926 р.)	2,672.398
„ Польщі	(пер. 1921 р.)	2,771.949
„ Чехословач.	„	354.341
Румунії (за Войтинським)		850.000
		<u>6,648.688</u>

На цей час жидів у цій області (ще і в Литві 230.000) разом 7.086 тисяч. З усього жидівства Європи (Войтинський у „Світ у цифрах“ подав 10·3 міль.) більшість у басейні: українські землі, польські, литовські білоруські. Та й на Україні жидівство сконцентроване на Правобережжі і Степу, в Галичині, Волині, Поліссі, Бесарабії, Буковині, Підкарпатті. До чого межа компактного розселення жидівства совпадає з українською землею, показує хоч-би статистика ЧСР, де жидівство становить таке число: Чехія 0·17% населення, Морава 0·58%, Шлеск 0·59%, Словаччина 2·38% і Підкарпатська Русь 15·30%. Оглядаючи басейн компактного розселення жидівства, бачимо, що воно купчиться на території, що була колись занята історичною Польщею: землі польські, литовські, білоруські і

українські (Правобережжя і колишня Гетьманщина). В цьому басейні живе 7.086 тис. жидів або кругло 70% всього європейського жидівства. Ясно, що жидівська проблема поважно існує лише в цьому басейні. Не може ж її бути там, де жидівство становить зникаючому малий процент: у чехо-моравсько-шлесській області (0.17—0.59%), в Німеччині (0.9%), Франції (0.3%), Великобританії (0.6%), в Московщині і ин. країнах, де жидівство мало помітне по числу. Правда, воно помітне своєю соціальною силою, як мійська торговельно-фінансова, літературно-журналістична і вільно-фахова скупина. Європейська буржуазія проте дуже чутлива до жидівської конкуренції і тому витворила своєрідну ідеологію і тактику проти жидівства — „антисемітизм“. Теорії Гобіно, Аммона, Ляпужа, Гумпловича про боротьбу рас доволі популярні взагалі в Європі. Спеціальні антисемітські теорії (як Чемберленова) також ходять навколо „раси“, але суть їх більш економічна і політична. Поскілки закони боротьби за існування однакові скрізь і поскілки буржуазія скрізь однаково орудує засобами боротьби, то можна бути певним, що „антисемітизм“ скрізь буде там, де жидівство в в більш-менш значному числі і має більшу соціальну силу, ніж інші соціальні скупини.

Зрозуміти це можна після огляду соціографічних даних про жидівство. Погляньмо на ці характерні риси, що означують місце жидівства в суспільній простороні.

1. Урбанізація.

Поруч з англійцями Великобританії жида — найбільш урбанізована нація. На українській землі урбанізація захопила жидів дуже сильно: в УССР — 77.4% жидів живе у містах, в Польщі — 80% (на українських землях загалом 75%), на Підкарпатті 77.2%. Одначе жида, що живуть по селах, в більшості займаються торгівлею, ремеслом або вільними фахами.

Жидівство в містах на Україні: в УССР — 25.07%, Галичині — 38.70%, на Волині 59.12%, на Поліссі 58%, в Холмщині 50.30%, на Підкарпатті 28.04%, в Чернівцях 32.84%. Як бачимо, в цілі українські області, де міста в жидівські. Контраст села і міста тут яскравий. Але й на Україні надніпрянській, як і в Галичині в жидівські міста, напр., в УССР з абсолютною більшістю жидів: (у відсотках) Бердичів (жидів 64.9), Умань (53.76), Кременчук (53.83), Богуслав (59.54), Браїлів (75.57), Немирів (64.0), Дунаївці (78.2), Овруч (62.9), Олевськ (77.8), Бар (59.3), Тульчин (56.2), Златопіль (59.0), з релятивною більшістю: Вінниця (39.4%), Житомир (42.1), Хмельник (48), Звягель (44.8), Кам'янець-Подільський (45.5), Коростень (49.8), Чорнобиль (44.7), Могилів (47.1), Старо-Константинів (48.56), Балта (46.85), Шепетівка (43.8), Вознесенськ (34.6) і інші.

В Галичині: Добромиль (62% жидів), Ліско (61.4), Устірїки Ниж. (54.6), Мостиська (50.0), Рава (56.2), Немирів (52.7), Угнів (51.2), Рудки (52.8), Сокаль (42.8), Белз (50.7), Христинопіль (74.4), Жовква (47.2), Броди (66.3), Бучач (51.3), Чортків (63.9), Камінка-Струм. (41.2), Підгайці (59.6), Перемишляни (50.1), Радехів (45.1), Скалат (49.2), Грималів

В ССРСР:		% в насе- ленні краю:	
1. УССР (1926)	1,574.391	5.43	
2. Північно-Кавказ. край	43.052	0.50	
3. Курщина-Вороніж.	10.000	2.00	
4. Крим	50.134	7.02	
	<u>1,677.577</u>	<u>4.02</u>	(всього нас. краю 41.417 тис.)
В Польщі:			
5. Сх. Галичина (1921 р)	538.555	11.20	
6. Волинь	164.740	11.45	
7. Полісся	110.639	12.56	
8. Холмщина	104.667	13.90	
	<u>918.601</u>	<u>11.68</u>	(населення краю 7.861 тис.)
В Румунії:			
9. Буковина 1914 р.	103.090	12.8	
10. Бесарабія „	82.708	10.5	
	<u>185.798</u>	<u>12.53</u>	(населення краю 1.583 тис.)
В Чехословаччині:			
11. Підкарп. Русь 1921 р.	93.341	15.39	
12. Словацька Україн. „	22.845	5.20	
	<u>116.186</u>	<u>14.40</u>	(населення краю 807 тис.)
	<u>2,898.162</u>	<u>5.58</u>	(насел. укр. тер. 51.965 тис.)

Оскільки відомости з Польщі, Румунії і ЧСР походять з 1921 р. і навіть 1914 р., то на цей час можна рахувати жидів на українській території не менш 3.1 мільонів. Однак цим числом не вичерпується соціальний вплив жидівства на життя українського народу, бо жидівство цілої даної держави впливає на українське населення! Жидівство ССРСР, Польщі, Румунії і ЧСР є соціальним фактором, що тисне на суспільство відповідно своїй силі.

Жидів у ССРСР	(пер. 1926 р.)	2,672.398
„ Польщі	(пер. 1921 р.)	2,771.949
„ Чехословач.	„	354.341
Румунії (за Войтинським)		850.000
		<u>6,648.688</u>

На цей час жидів у цій області (ще і в Литві 230.000) разом 7.086 тисяч. З усього жидівства Європи (Войтинський у „Світ у цифрах“ подає 10.3 міль.) більшість у басейні: українські землі, польські, литовські білоруські. Та й на Україні жидівство сконцентроване на Правобережжі і Степу, в Галичині, Волині, Поліссі, Бесарабії, Буковині, Підкарпатті. До чого межа компактного розселення жидівства совпадає з українською землею, показує хоч-би статистика ЧСР, де жидівство становить таке число: Чехія 0.17% населення, Морава 0.58%, Шлеск 0.59%, Словаччина 2.38% і Підкарпатська Русь 15.30%. Оглядаючи басейн компактного розселення жидівства, бачимо, що воно купчиться на території, що була колись занята історичною Польщею: землі польські, литовські, білоруські і

українські (Правобережжя і колишня Гетьманщина). В цьому басейні живе 7.086 тис. жидів або кругло 70% всього європейського жидівства. Ясно, що жидівська проблема поважно існує лише в цьому басейні. Не може ж її бути там, де жидівство становить зникаючому малій процент: у чехо-моравсько-шлеській області (0.17—0.59%), в Німеччині (0.9%), Франції (0.3%), Великобританії (0.6%), в Московщині і ин. країнах, де жидівство мало помітне по числу. Правда, воно помітне своєю соціальною силою, як мійська торговельно-фінансова, літературно-журналістична і вільно-фахова скупина. Європейська буржуазія проте дуже чутлива до жидівської конкуренції і тому витворила своєрідну ідеологію і тактику проти жидівства — „антисемітизм“. Теорії Гобіно, Аммона, Ляпужа, Гумпловича про боротьбу рас доволі популярні взагалі в Європі. Спеціальні антисемітські теорії (як Чемберленова) також ходять навколо „раси“, але суть їх більш економічна і політична. Поскілки закони боротьби за існування однакові скрізь і поскілки буржуазія скрізь однаково орудує засобами боротьби, то можна бути певним, що „антисемітизм“ скрізь буде там, де жидівство в більш-менш значному числі і мав більшу соціальну силу, ніж інші соціальні скупини.

Зрозуміти це можна після огляду соціографічних даних про жидівство. Погляньмо на ці характерні риси, що означують місце жидівства в суспільній простороні.

1. Урбанізація.

Поруч з англійцями Великобританії жида — найбільш урбанізована нація. На українській землі урбанізація захопила жидів дуже сильно: в УССР — 77.4% жидів живе у містах, в Польщі — 80% (на українських землях загалом 75%), на Підкарпатті 77.2%. Одначе жида, що живуть по селах, в більшості займаються торгівлею, ремеслом або вільними фахами.

Жидівство в містах на Україні: в УССР — 25.07%, Галичині — 38.70%, на Волині 59.12%, на Поліссі 58%, в Холмщині 50.30%, на Підкарпатті 28.04%, в Чернівцях 32.84%. Як бачимо, в цілі українські області, де міста в жидівські. Контраст села і міста тут яскравий. Але й на Україні надніпрянській, як і в Галичині в жидівські міста, напр., в УССР з абсолютною більшістю жидів: (у відсотках) Бердичів (жидів 64.9), Умань (53.76), Кременчук (53.83), Богуслав (59.54), Браїлів (75.57), Немирів (64.0), Дунаївці (78.2), Овруч (62.9), Олевськ (77.8), Бар (59.3), Тульчин (56.2), Златопіль (59.0), з релятивною більшістю: Винниця (39.4%), Житомир (42.1), Хмельник (48), Звягель (44.8), Кам'янець-Подільський (45.5), Коростень (49.8), Чорнобиль (44.7), Могилів (47.1), Старо-Константинів (48.56), Балта (46.85), Шепетівка (43.8), Вознесенськ (34.6) і інші.

В Галичині: Добромиль (62% жидів), Ліско (61.4), Устріки Ниж. (54.6), Мостиська (50.0), Рава (56.2), Немирів (52.7), Угнів (51.2), Рудки (52.8), Сокаль (42.8), Белз (50.7), Христинопіль (74.4), Жовква (47.2), Броди (66.3), Бучач (51.3), Чортків (63.9), Камінка-Струм. (41.2), Підгайці (59.6), Перемишляни (50.1), Радехів (45.1), Скалат (49.2), Грималів

(54·3), Підволочиська (62·0), Тарнопіль (44·5), Микулині (59·0), Заліщики (61·9), Золочів (51·4), Болехів (77·2), Косів (51·1), Кути (47·3), Калуш (47·1), Коломия (44·4), Турка (41·8), Скопє (40·2), Стрий (40·2), Товмач (34·7), Отинія (40·0) і інші. Містечка також дуже „ожидовіли“. З 51 повітових міст Галичини 27 мають жидівську більшість!

Українці ж мають абсолютну або релятивну більшість: Городенка, Долина, Богородчани, Перечинське, Надвірна, Делятин, Печеніжин, Рогатин, Галич, Тисьмениця Снятин, Миколаїв, Зборів, Олесько, Яворів, Камінка-Волоська, з яких повітових міст в лише 10.

На Волині жида мають більшість в Дубні, Горохові, Ковелі, Радзивилові, Вишневі, Любомилі, Луцку, Рожиці, Острозі, Рівному, Корці, Володимирі-Волин. і ин. З 9 повітових міст жида мають більшість у 8.

По волинському і поліському воввідствах жида мають абсолютну більшість.

На Підкарпатті в 4 містах більшість така: український Густ (57%), малярське Берегово (60%), жидівський Мукачів (48%) і жидівсько-мад'ярський Ужгород (разом жида і мад'яре 55·60%).

Таким чином Правобережжя, Полісся, Волинь, Галичина, Підкарпаття (і Буковина) — це область жидівської більшости в містах, а згідно з попередніми висновками — економічна диктатура тут в жидівських руках.

2. Соц.-професійна структура жидівства: (у відсотках)

Жида:	Україна	Галичина	Польща	Підк. Русь
Хліборобство	2·5	8·4	9·5	27·86
Промисел і торг.	80·0	76·6	68·7	53·34
Инше	17·5	15·0	21·8	18·80

Більшість жидівства веде промисел і торгівлю. З окрема в руках жидів усієї торгівлі краю: в УССР — 65%, в Галичині 92%, Волині 91·4%, Підк. Русь — 73·2%, а поруч з тим і промислу: в Галичині 32·3%, Волині 48%, Підк. Русі 29·2%. Значить економічна диктатура жидів над українським селом безсумнівна.

3. Пролетаризація жидівства: в УССР — 15·22%, в Галичині 9·0%, на Підкарпатті 12·0%. Отже пролетаріят становить в жидівстві лише 12%. Коли зарахувати сюди ще й 20% ремісників, то трудова частина жидівства означиться приблизно в 32%, а буржуазна — 68%, але мабуть в дійсности більша.

4. Грамотність жидів: в СССР — 72·3%, на Кубані 74·6%, в УССР — 70%, на Волині 49·4%, на Підкарпатті 68·4%. Повна протилежність до стану грамотности в українського народу.

З усього попереднього ясно, що становище жидів характеризується рисами цілком протилежними українським: жида в нація мійська, грамотна, занята промислом, пануюча в торгівлі, на 70% складається з буржуазії, яка командує над українським селом, як соціально-вища кляса. Вона живе по-панському, збирає величезний капітал з українських селян і робітників і в соціальному ворогом поневоленій нації.

Оскільки це нація панська, видно з того, скільки членів її зайнято будь якою працею. Статистика показує відношення між активною (самодіяльною) і пасивною (несамодіяльною) частинами націй, що живуть на українській землі:

В УССР (1926 р.):		у відсотках			
	Українців	Росіян	Жидів	Інші	Разом
активних	64·0	55·9	38·4	63·3	61·9
пасивних	36·0	44·1	61·6	36·7	38·1

Під Польщею перепис 1921 за релігіями подав такий поділ:

В-во Львівське: у відсотках

	Грекокат.	Правосл.	Римокат.	Еванг.	Жидів	Інших	Разом
активних	63·4	—	59·2	52·2	36·3	72·0	58·3
пасивних	36·6	—	40·8	47·8	63·7	28·0	41·7

в-во Станиславів:

активних	63·6	—	53·0	55·3	36·4	54·5	59·3
пасивних	36·4	—	47·0	44·7	63·6	45·5	40·7

в-во Тернопільське:

активних	64·5	—	59·5	57·2	35·4	68·2	60·2
пасивних	35·5	—	40·5	42·8	64·6	31·8	39·8

в-во Волинське:

активних	—	61·7	54·7	59·1	31·7	60·0	57·4
пасивних	—	38·3	45·3	40·9	68·3	40·0	42·6

Чи можна краще показати різницю між панською і селянською націями, як ці дані? Українці загалом на $\frac{2}{3}$ зайняті працею, а лише $\frac{1}{3}$ не працює (діти, старі), у жидів навпаки: працює лише $\frac{1}{3}$, а не працює $\frac{2}{3}$. Це є наслідок виключно соціальної структури обох народів: мійська нація краще живе і менше працює, а селянська — гірше живе і багато працює.

При детальному розгляді виявляється, що в українців члени родини на роботі, допомагають батькам в праці, у жидів навпаки: члени родини майже не допомагають: вони вчаться і живуть коштом заробітків голов родин. Релігійні групи Польщі так поділяються соціально:

у відсотках

	Греко-кат.	Правосл.	Римо-кат.	Еванг.	Жиди	Інші	Разом
самостійні	16·5	18·0	12·2	12·7	17·1	14·9	13·8
служачі	0·4	0·4	2·2	2·3	1·7	3·0	1·7
робітники	9·2	4·3	15·2	13·3	7·9	11·0	12·9
допомог. члени род.	37·4	38·3	22·6	19·4	4·6	25·2	24·0
невідомо	0·5	1·4	1·8	2·8	2·6	3·3	1·8
всіх активних	64·0	62·4	54·3	50·5	33·9	57·4	54·2
пасивні	36·0	37·6	45·7	49·5	66·1	42·6	45·8

Отже, в українців працюючі члени родини становлять 38% українського народу, а у жидів лише 4·6%. Ось через те у жидів працює

укою. Цим і пояснюється цікавий факт: школи в УССР, в Польщі, Румунії і інде набиті жидівським студентством, яке готується, щоб ваяти привілейоване становище в житті, а українські діти ходять по нивах, лісах на роботі, пастухами і прислугою у панів. Характерно, що у жидів більшість прислуги — „християнська“, за те дуже рідко можна зустріти членів жидівської нації в ролі прислуги не то у християн, але і в жидів. Жидівський наймит, жидівська наймичка — це титул, який дуже часто трапляється в синів поневоленого селянського народу.

Жиди і українці — це соціяльний контраст. Ось через те між ними панує ворожнеча — явна чи глуха, але безупинна і напружена. Оскільки українці в тим соціяльним ґрунтом, з якого смочке соки життя пануючий клас, остільки відносини обох народів насичені неминучими антагонізмами. Вибухи цих антагонізмів в формі протесту поневоленої сторони були і будуть, доки відносини будуть характеризуватись в категоріях панування для жидів і підлеглости для українців.

Головні антагонізми, що панують між українцями і жидами:

1. Расовий антагонізм. Це явище виявляється в неприхованій ворожнечі, джерелом якої в антропологічні особливости народів. Расовий антагонізм виявляється скрізь, де зустріваються расові контрасти: в Америці йде завзята боротьба білих проти чорних і жовтих в незвичайно різких формах. Ворожнеча білих загнала червоношкурних в гори, скелі і пустині, в так зв. *Indian reservations*, обмежує чорних в суспільному обороті, не пускає жовтих в Америку і Австралію. Населена романо-германо-славянами Европа має в своїм складі людей семитської раси — жидів. Стимульована соціяльними причинами, йде повинь смішливої ворожнечі до расово-ріжних людей. Расові антагонізми лютують завше в соціяльних низах і змякшуються по мірі зросту культурности.

2. Культурно-побутові антагонізми:

а) Жидівство в окремою лінгвістичною скупиною, що одмежована від українського народу своєрідною мовою: чи це буде гебрейщина, чи жаргон, чи російська, польська, німецька, мад'ярська, румунська і чеська мова. Окрема мова — окрема система звязку людини з зовнішнім світом, а тому лінгвістичні скупини в окремих культурних системах, між якими по суті на одній території йде явна чи прихована конкуренція, котра часто переходить в отвертий антагонізм і боротьбу, особливо між націями державними, недержавними і поневоленими. Приняти українську мову жидівство не хоче вже тому, що воно не заінтересоване в боротьбі за неї. Навпаки: жидівство підтримує мову державного народу, досягаючи цим очевидних для себе користей.

Оскільки жиди представляють собою вищий освічений шар, остільки між ними і темним селянством буде прірва, з якої завжди і скрізь віє холод і взаємна відчуженість.

в) Релігійний антагонізм між жидами і не жидами лютує давно, особливо підігрітий християнством, котре вибрало собі за бога жидівського релігійно-морального реформатора Ісуса Христа, повішеного жидівською реакцією 1897 років тому назад. Релігійний антагонізм існує між всіма релігійними скупинами людства, однак особливо гостру форму він мав у відносинах християн і жидів. Жиди відплачують тим-же: вони ділять світ на жидів і християн, все християнське вважають за низче і суворою дисципліною змушують своїх членів триматись жидівства. Осіб, що переходять в християнство, бойкотують, ізолюють, а ще не дуже давно навіть фізично знищували. Релігійний антагонізм може бути знищений лише зростом наукової культури обох народів.

г) Побутовий антагонізм — джерелом його є глибока замкнутість і самоізоляція жидів, які звисока дивляться на некультурне „християнське“ населення, плекаючи при тім свої звичаї, повні грубости, забобонів і почуття виключности. Жид зустрівається з християнином лише на ґрунті економічної чи політичної діяльності і уникає всякого культурного співробітництва з українцями. Живучи сотні літ на українській території, користуючись працею українського люду, жиди не відчувають за собою обовязку бути в культурному звязку з поневоленою нацією. В культурному смислі жиди йдуть лише за націями пануючими: росіянами, поляками, румунами, чехами, мад'ярами і активно сприяють денационалізації українського народу.

3. Економічні антагонізми. Розгляд соціальної структури нас переконав, що відносини між містом і селом, а фактично це значить в данім випадку — між жидівством і українством, носять характер соціального панування жидів над українцями. Коли боротьба між однонаціональним селом і містом носить гострий характер, то цілком натурально, що боротьба між взаємно національно-чужими селами і містами точиться безупинно. Місто визискує селян безмежно, а в данім випадку мійське буржуазне жидівство є жорстоким ворогом села, цеб-то українського народу. За старих, середніх, нових віків та сучасними вибухають погроми. Джерелом їх є не лише агітація шовіністів, але й економічно-контрастове напруження поневолених проти жидівських-визискувачів, що акумулюють капітал з визиску трудових мас, переважно українських. Жидівські погроми трапляються на Україні, в Польщі, Румунії, Угорщині, Литві, Білорусі цеб-то в басейні компактного розселення жидів і концентрованого натиску їх з міст на села. Судячи по сучасних тенденціях економічно-класова боротьба точиться далі і зростатиме. Жидівські агітатори силкуються пояснити погроми расовою ненавистю або злісною агітацією шовіністів, пильно маскуючи дійсні причини ворожнечі — економічні.

4. Територіальні антагонізми виникли за останні часи на Україні в наслідок жидівської колонізації України і Криму. Боротьба за землю має в основі класово-економічні причини. Наступ жидівства в Палестині викликає погромні конфлікти з арабами.

5. Державно-політичні антагонізми.

Боротьба за українську державність не знайшла симпатій у жидів, навпаки: ворожнеча жидів проти української державности виявилась в 1917 р. За винятком невеличкої частини жидівської соціалістичної інтелігенції, подавляюча більшість керуючого жидівства стала виразно проти самої ідеї української державности. Після аналізу соціальної структури жидівства цілком ясно, що буржуазія ніколи не може вітати ідею, яка означає політичну владу її підлеглих, бо ж політична влада підлеглих не зможе затримати підлеглости — неминуче мусить прийти зміна соціальної структури, а це для жидівства означає втрату пануючого соціально-економічного становища. Коли українці і жиди запевняли себе взаємно в сприянні спільним інтересам, то це було виявом або нерозуміння ними цих інтересів, або свідомим замилюванням очей з рахубою на несвідомість другої сторони. Які спільні інтереси у пануючих і поневоленних? Їх в дійсности нема.

Жидівство чинить відповідно своїм інтересам, коли йде разом з державно-пануючими націями проти українського народу. Розуміється, жидівство в цьому випадку мусимо розуміти, як жидівську буржуазію, яка свої інтереси ідеологічно прищеплює і трудовим масам в формі релігійної і національної солідарности. Антагонізм державно-політичного змісту між українцями і жидами буде тягтись довго: аж доки українці не стануть керуючою силою в містах. Поскільки соціальною функцією міста є організація вищого політичного керівництва суспільним процесом, то перехід цієї функції в руки українців означатиме політичне вивершення українців до стану державної нації. Цей момент і буде поворотним у жидівсько-українських відносинах. Досягнувши влади в містах, українці вступлять в останню боротьбу з пануючими націями за державну владу і в цій боротьбі жидівство займатиме „нейтралітет“ (вичікування хто переможе), а згодом перейде на український бік, щоб забезпечити собі легальну базу існування. Тепер цю безпеку воно дістає від державних націй і тому воно не може не бути з ними.

Таким чином ми окреслили кілька антагонізмів, що діють постійно у відносинах між українцями і жидами: расовий, мовний, освітній, релігійний, побутово-звичаєвий, економічний і державно-політичний. Ці антагонізми обумовлені: расовий — біологічними і вихованням, останні — соціально-історичними чинниками. Доки діятимуть ці чинники, доти будуть ці антагонізми і навпаки: реорганізацією соціальної структури і системи соціального виховання можна досягти усунення всіх цих антагонізмів, однак треба знати, що „реорганізація соціальної структури“ — це тяжка річ з огляду на величезні політичні, господарські і культурні контрасти між частинами суспільства, оснований на пануванні одних класів над іншими. А поки станеться реорганізація

— антагонізми діятимуть. Жидівська проблема більш важна, ніж українці собі уявляють. При розгляді структури міст видно було, що жидівський народ займає в їх рішаче становище щодо утворення самого характеру міст. Не кажучи вже про міста з жидівською більшістю, навіть в інших містах жиди грають роль того третього, який вирішує: коли вони стоять на боці державних націй, то міста стають великоруськими, польськими, мад'ярськими, румунськими, а коли стануть на український бік, то міста стануть зразу українськими по культурі, а також політично і економічно керівництво перейде до українців і жидів.

Прийшовши масово в XIV ст. на Україну емігрантами з Європи, жиди скупчились в містах, захопили їх і в міжнародній боротьбі стали на бік противників українського народу на його-ж землі — цим вирішено було долю цього народу на довгий час. І тепер наша доля залежить від жидів, вона у їхніх руках: стануть жиди з нами — зукраїнізується місто і час нашої державности наступить, будуть займати сучасну позицію — і перед нами довгий і тяжкий шлях за українізацію міста, як передумови нашого визволення.

Ми окреслили статистику і динаміку міжнародніх відносин в межах української етнографічної території, а також і між українським народом та сусідами. Висновки наші з об'єктивно-наукового становища непохитні: їх або треба чесно признати, або своєкорисно не визнавати, нехтувати, як це й роблять публіцисти пануючих народів, за крайно-рідкими винятками.

До висновків ще можливе і „третє“ відношення — їх можна не розуміти, як це й світиться в усіх писаннях і балачках українських публіцистів.

Ми окреслили об'єктивний стан річей. Рух соціальної структури відбувається перед нашими очима, як рух соціальної матерії під впливом чинників, що детермінують поведінку індивідів. Одначе не треба забувати, що сторчовий розріз суспільної просторони показує шари — верхні, керуючі і спідні, підлеглі. Оскільки доля спідніх шарів в означена верхніми шарами, остільки ці верхні шари є носіями психичних чинників, що в соціальних скупинах обертаються в колосальну ударну силу, гноблячу, залізну силу, що тисне на спідні шари і змушує їх служити цілям, які собі ставлять верхні шари і досягають їх при допомозі спідніх шарів, котрі є соціальним засобом, знаряддям, матеріалом для керуючих шарів суспільства.

Ставлення цілей і система засобів для їх досягнення разом творять суспільну ідеологію людей. Поскілки ця ідеологія є рушійною силою верхніх шарів, то ми мусимо їх коротко оглянути. І тоді наш розгляд питання буде двохбічний: з об'єктивної сторони (суспільна структура) і суб'єктивної сторони — свідомість або психичні чинники суспільного процесу.

IV. Ідеології поневолення українського народу.

Психична організація людини є своєрідним знаряддям в боротьбі за існування. Психична організація обумовлена біологічно: люде родяться з нервовою системою і мозком, як знаряддям реакцій на зовнішній світ. Умови оточення ріжнومانітні, а тому апарат реакцій не служив би своїй служби, коли-б не був елястичний, чутливий, змінний. Він дивовижно виростає в досвіді, формуючи в собі автоматизм реакцій (звички) для реагування на постійні дратівники і змінюючи їх на нові дратівники.

Залежність в організації рефлексів від умов оточення очевидна, але ця залежність функціональна: коли змінюється дратівник, то змінюється і відрух. Умови оточення змінюються під впливом і своїх сил і під впливом організуючої діяльності людей. Тому залежність людини від оточення є не однобічно-причиною, а функціональною: коли змінюється одно, то змінюється і друге.

Апарат мови є сигналізацією станів свідомости, утвореної досвідом, через те по умовах оточення ми можемо уявляти саму свідомість, а по рефлексах свідомости (в мові чи письмі) можемо уявляти попередній досвід індивідів і скупин. На основі ж цих рефлексів свідомости можемо вгадувати або догадуватись про поведінку людей, про їх відносини до нас. Через те їй важно аналізувати політичні ідеології, щоб передбачати будучі відносини людей, оскільки ідеології реально представляють рух чинних сил в суспільному процесі даного об'єкту.

1. Руські ідеології.

Розуміється, розмір викладу не дозволяє докладно переглядати всі слова і заяви видатних представників і народних руських мас про їх мотивації затримання України в складі Росії. Та це їй не дуже потрібне: хто бачить і розуміє соціальну структуру суспільства України, для того всякі „ідеології“ мають другорядний інтерес, як матеріялу для характеристики поведінки людей в даній ситуації.

Головна руська сила, що озброєно панує на Україні є большевики з їх попутниками. З усіх большевицьких слів про „визволення“

України мене цікавлять лише ті, в яких я бачу більш-менш глибше соціологічне розуміння стану речей і намічення дальшого шляху.

Одзначимо два моменти большевицько-московської думки про відносини Росії і України: підчас фактичної самостійности України і пізніше.

В р. 1918 і початку 1919 р. Україна була відрізана від Росії. І большевицький головний журнал економічної політики „Народное Хозяйство“ пильно займається проблемою України. Ось ч. 1—2 „Нар. Хоз.“ за 1919 рік. Пан Р. Арський розглядав економічне становище Росії в статті „Итоги с'езда Совнархозов“ (в 1918 р. відбулось два з'їзди „совнархозів“, перший в травні, другий в-осени). Арський оцінює становище між обома з'їздами (на Україні це доба гетьманщини):

„В силу необходимости пришлось подписать Брестский мир, который расчленил Россию, разрывал естественные экономические связи, ставил между отдельными частями России рогатки и препятствия“.

Але становище змінилось в-осени 1918 р.:

„Революция в Германии уничтожила ее империализм и сам собою отпал брестский договор. Советская Россия получила возможность гораздо большей свободы в объединении с отторгнутыми от нею областями; к ней возвращается Белоруссия, Литва, Латвия, открывается возможность присоединения Украины и Донецкого бассейна“.

„Положение российской промышленности обуславливалось комплексом этих внешних факторов: она была отрезана от источников сырья и топлива и в силу этого не могла развиваться“.

„Благодаря всем этим причинам фабрики и заводы, работавшие к тому же за счет запасов, находились в очень стесненном положении, из которого единственным выходом являлось соответственное расширение территории Советской России“.

І ще раз:

„Единственным выходом из промышленного тупика, в котором находится промышленность Советской России, является объединение ее с производящими окраинами, прежде всего с Донецким бассейном, Кавказом, Уралом, Туркестаном“.

Оце й вся економіка Росії: брестський мир „розчленив Росію“, розірвав „естественные связи“, через те стало зле, а тому єдиний вихід „присоединение окраин“.

Це думання є не науково-економічне, а політичне, основане на своєрідному вихованні в старій Росії, на ідеї, що держава є організм.

Про це ми поговоримо згодом, а тепер наведемо ще „аналіз становища“ п. Алексєєв Риковим, теперішнім головою уряду ССРСР. В тім-же „Народ. Хозяйстве“ він пише:

„Металургическая промышленность за истекшие полгода была полностью отрезана от своих источников сырья. Уже на первом с'езде указывалось, что потеря Донецкого бассейна отняла 75% производства металла“.

„В снабжении топливом сыграли роль те же причины, что и в снабжении металлом. Мы оказались отрезанными и от угля — Донецкий район, и от нефти — Баку“.

„Запасы хлопка, имеющиеся сейчас в советской России, будут скоро исчерпаны. Посланная нами в Туркестан экспедиция приняла все меры, чтобы закупить хлопок (количество его в Туркестане вполне достаточно, чтобы обеспечить нашу текстильную промышленность)“.

„Шерсть получалась в Сов. Россию с Сев. Кавказа, из Украины, из Уральской и Оренбургской областей“.

Виявляється, що промисловість Росії основана на паливі і сировині з по-за Росії: інші народи працюють на „благополучіє російської промисловости“.

Риков також бачить вихід:

„Победа рабочих и крестьян в западных областях, на Уральском фронте и на Украине открывает новые перспективы по снабжению нашей промышленности топливом, сырьем и продовольствием. Но с тем большей остротой выдвигается неотложная задача организации транспорта“.

Розуміється!... особливо на „окраїнах“ діє торговельна експедиція — „красная армия“.

В ч. 3 „Нар. Хоз.“ ту-ж тему з цифрами в руках розвивав Михайл Ц. і приходять до тих-же висновків:

„1) Необходимость скорейшего воссоединения разрозненных частей России под общей властью, 2) напряжение всех усилий на восстановление транспорта, 3) продолжение той хозяйственной политики, которая направлена к объединению отдельных отраслей промышленности в местные производственные объединения“.

Взагалі, при єдності ідеології, так пишуть всі большевицькі теоретики і практики московського імперіялізму. Як я вже зауважив, політично-економічне думання росіян основане на вихованні, прищеплюванні певної кількості словесних рефлексів про Росію, як організм. Через це всі поняття росіянина, вимуштрованого в школах, літературі, політиці під кермою самодержавства, зводяться до балаканини на тему про „органічні“ звязки. „Органічні“ теорії в соціології, пущені в оборот Спенсером, підтримані Шефле, Лілієнфельдом, Вормсом, Фульє і ін., наситили російське думання такою нестерпимо-догматичною січкою, що руський обиватель і політики всіх партій в цім смислі намуштровані однаково, оруднують однаковими виразами і фразами. Боротьба К. Михайловського проти „органічної“ теорії мала не значний вплив. Розгромлена на III міжнародньому Соціологічному зїзді (1898 р.) „органічна теорія“ не має жадного кредиту в науці, але погляньте, як „організмом“ оперують московські ідеологи і письменники!

З новішої літератури згадаю більшу обсягом книжку В. Станкевича (народ. соц.) „Судьбы народов России“, який, висловивши засаду, що „Мы все болѣе привыкаем мыслить современное

государство, как экономически-хозяйственный механизм", виводить з цього своє розуміння російського „організму“:

„И мы видим, что в России нынѣ вмѣсто хозяйственного организма, привольно раскинушагося по великой европейско-азиатской равнинѣ, получаютъ лишь жалкіе обрывки георгафическаго цѣлаго, не сулящіе больших радостей государствам, владѣющим устьями рѣкъ без их истоков, портами, отрѣзанными от своего экономического бассейна, рынками, отдѣленными от своих портов. За столѣт существованія в одной государственной системѣ экономическія отношенія не считались с этническими границами и расширялись во всѣ стороны, повинуваясь естественным хозяйственным велѣніям, перепутывая всѣ народы, связывая их общностью интересов, общими организаціями, общими предпріятіями, общим товарообмѣном“ (ст. 358).

В цьому уривкові зібрано до купи всі пропагаційні словесні рефлексії, буржуазно-вихованого імперіяліста чистої води, який силкується говорити „серйозно“, але без найменшого наукового розуміння суті суспільного процесу.

Свої зауваження по суті подам згодом, а тепер ще кілька „думок“ п. Станкевича, яких типовість в усій пропаганді буржуазного імперіялізму безсумнівна. Необхідність „об'єднання Росії“ для його „очевидна“:

„Теперь, когда жизнь парализована безмѣрной разрухой войны и внутренней междоусобицы, безжизненное тѣло страны можно рѣзать и кромсать, как угодно. Но в минуту дѣйствительнаго оживленія, как только начнется кругооборот товаров, воскреснет финансовая, промышленная и культурная работа, — разорванная ткань единаго организма даст о себѣ знать мучительной болью, затяжными кризисами, общей депрессіей от искусственных, хозяйственно-необоснованных границ“ (стор. 359).

Читаючи подібні речі, ми ніби присутні в анатомичному інституті: мертве тіло ріжуть „как угодно“, але воно може „ожити“, тоді почнеться кругооборот крові („товарів“), але разом з тим шматки розриваного тіла відчують сташений біль і почнуть, очевидно, рухатись, щоб сполучитись. Тоді біль перестане!

Явищ, описаних п. Станкевичем, не буває ані в анатомичних інститутах, ані в суспільному житті. Це чиста лірика, що оперує проти-природніми метафорами для виразу своєї туги за завоюванням народів. Ні живий організм, ні „організм“ суспільний не підлягають подібним „законам“, які описує п. Станкевич: мертве тіло, навіть не розрізане, не відчуває болю, а коли розрізане, то шматки його не відчувають болю, бо і не „оживляються“ і ніщо в їх не циркулює. Ці всі образи для пояснення суспільного життя не здатні, а тому скільки не розмальовуй анатомичними фарбами Росію — нічого не вийде. Але Станкевич розмальовує:

„От живого организма отрѣзана целая треть его; остался обрубок, мертвое туловище, нежизнеспособный калѣкка; в лучшем случаѣ — совершенно новый, по новому живущій организм“ (ст. 17).

„В снабжении топливом сыграли роль те же причины, что и в снабжении металлом. Мы оказались отрезанными и от угля — Донецкий район, и от нефти — Баку“.

„Запасы хлопка, имеющиеся сейчас в советской России, будут скоро исчерпаны. Посланная нами в Туркестан экспедиция приняла все меры, чтобы закупить хлопок (количество его в Туркестане вполне достаточно, чтобы обеспечить нашу текстильную промышленность)“.

„Шерсть получалась в Сов. Россию с Сев. Кавказа, из Украины, из Уральской и Оренбургской областей“.

Виявляється, що промисловість Росії основана на паливі і сировині з по-за Росії: інші народи працюють на „благополучіє російської промисловости“.

Риков також бачить вихід:

„Победа рабочих и крестьян в западных областях, на Уральском фронте и на Украине открывает новые перспективы по снабжению нашей промышленности топливом, сырьем и продовольствием. Но с тем большей остротой выдвигается неотложная задача организации транспорта“.

Розуміться!... особливо на „окраїнах“ діє торговельна експедиція — „красная армия“.

В ч. 3 „Нар. Хоз.“ ту-ж тему з цифрами в руках розвивав Михайл Ц. і приходять до тих-же висновків:

„1) Необходимость скорейшего воссоединения разрозненных частей России под общей властью, 2) напряжение всех усилий на восстановление транспорта, 3) продолжение той хозяйственной политики, которая направлена к объединению отдельных отраслей промышленности в местные производственные объединения“.

Взагалі, при єдності ідеології, так пишуть всі большевицькі теоретики і практики московського імперіялізму. Як я вже зауважив, політично-економічне думання росіян основане на вихованні, прищеплюванні певної кількості словесних рефлексів про Росію, як організм. Через це всі поняття росіянина, вимуштрованого в школах, літературі, політиці під кермою самодержавства, зводяться до балаканини на тему про „органічні“ зв'язки. „Органічні“ теорії в соціології, пущені в оборот Спенсером, підтримані Шефле, Лілієнфельдом, Вормсом, Фульє і ін., наситили російське думання такою нестерпимо-догматичною січкою, що руський обиватель і політики всіх партій в цім смислі намуштровані однаково, орудують однаковими виразами і фразами. Боротьба К. Михайловського проти „органічної“ теорії мала не значний вплив. Розгромлена на III міжнародньому Соціологічному з'їзді (1898 р.) „органічна теорія“ не мав жадного кредиту в науці, але погляньте, як „організмом“ оперують московські ідеологи і письменники!

З новішої літератури згадаю більшу обсягом книжку В. Станкевича (народ. соц.) „Судьбы народов России“, який, висловивши засаду, що „Мы все болѣе привыкаем мыслить современное

государство, как экономически-хозяйственный механизм“, виводить з цього своє розуміння російського „організму“:

„И мы видим, что в Россіи нынѣ вмѣсто хозяйственнаго органа, привольно раскинушагося по великой европейско-азиатской равнинѣ, получаютъ лишь жалкіе обрывки географическаго цѣлаго, не сулящіе больших радостей государствам, владѣющим устьями рѣкъ без их истоков, портами, отрѣзанными от своего экономического бассейна, рынками, отдѣленными от своих портов. За сто лѣтъ существованія в одной государственной системѣ экономическія отношенія не считались с этническими границами и расширялись во всѣ стороны, повинуваясь естественным хозяйственным велѣніям, перепутывая всѣ народы, связывая их общностью интересов, общими организаціями, общими предпріятіями, общим товарообмѣном“ (ст. 358).

В цьому уривкові зібрано до купи всі пропагандійні словесні рефлекси, буржуазно-вихованого імперіяліста чистої води, який силкується говорити „серйозно“, але без найменшого наукового розуміння суті суспільного процесу.

Свої зауваження по суті подам згодом, а тепер ще кілька „думок“ п. Станкевича, яких типовість в усій пропаганді буржуазного імперіялізму безсумнівна. Необхідність „об'єднання Росії“ для його „очевидна“:

„Теперь, когда жизнь парализована безмѣрной разрухой войны и внутренней междоусобицы, безжизненное тѣло страны можно рѣзать и кромсать, как угодно. Но в минуту дѣйствительнаго оживленія, как только начнется кругооборот товаров, воскреснет финансовая, промышленная и культурная работа, — разорванная ткань единого организма даст о себѣ знать мучительной болью, затяжными кризисами, общей депрессіей от искусственных, хозяйственно-необоснованных границ“ (стор. 359).

☞ Читаючи подібні річи, ми ніби присутні в анатомичному інституті: мертве тіло ріжуть „как угодно“, але воно може „ожити“, тоді почнеться кругооборот крові („товарів“), але разом з тим шматки розірваного тіла відчують сташенний біль і почнуть, очевидно, рухатись, щоб сполучитись. Тоді біль перестане!

Явищ, описаних п. Станкевичем, не буває ані в анатомичних інститутах, ані в суспільному житті. Це чиста лірика, що оперує проти-природніми метафорами для виразу своєї туги за завоюванням народів. Ні живий організм, ні „організм“ суспільний не підлягають подібним „законам“, які описує п. Станкевич: мертве тіло, навіть не розрізане, не відчуває болю, а коли розрізане, то шматки його не відчують болю, бо і не „оживляються“ і ніщо в їх не циркулює. Ці всі образи для пояснення суспільного життя не здатні, а тому скільки не розмальовуй анатомичними фарбами Росію — нічого не вийде. Але Станкевич розмальовує:

„От живого организма отрѣзана целая треть его; остался обрѣзок, мертвое туловище, нежизнеспособный калѣкка; в лучшем случаѣ — совершенно новый, по новому живущій организм“ (ст. 17).

Це просто шедевр! Мертвий тулуб, яким нас розжалоблює п. Станкевич, обернувся в „новий організм“. Чудо? Так. Спосіб думання п. Станкевича такий, що виключає закономірності і допускає чудеса.

А. Керенський, що оперує таким же способом думання заявляє простіше: „Нѣтъ Россіи без Украины и Украины без Россіи“ (в інтерв'ю з співробітником варшавського „Robotnika“, переданому в „Общем Дѣлѣ“ 16. II. 1921 р.)

Організм! Про це Керенський пише і говорить часто, напр.:

„Що торкається України, то я не можу собі уявити її по-за російською федерацією, не через те, розуміється, що я бажав-би за всяку ціну, огнем і мечем, затримати українське селянство в складі руської республіки, але тому, що це селянство, не зважаючи на „самостійницьку“ інтелігенцію, ніколи від Росії не одійде. Запевняю Вас, що ціла складна сітка залаштункових інтриг і дипломатичних демаршів буде при першому загальному голосуванні на Україні розірвана, як павутина“ (в інтерв'ю з чеськ. „Tribuna“, ч. 148 за 25. VI. 1921 р.)

Ось ще один „економіст“:

„Россія — не механическое сочетание частей; она — единый, связанный жел. дорогами, портами, выходами на мировые морские пути сообщения, своеобразiem и неполнотой экономической жизни отдельных частей — народохозяйственный организм. Его государственное расчленение болѣзненно“. (С. С. Маслов: За четыре года, „Послѣднія Новости“ 16. XII. 1921 р.)

Пан Маслов запевняє, що:

„Уроки гражданской войны сдѣлали эту идею доступной и крестьянскому сознанию: отрѣзан сѣвер — нѣтъ рыбы, шедшей оттуда и составлявшей важный предмет питания многих губерній; отрѣзан Кавказ — нѣтъ керосина, нечѣм свѣтитъ; отрѣзан Донецкій бассейн — нѣтъ угля, стоят фабрики“ (там-же).

І все зводиться до об'єднання шматків мертвого тулуба.

Так думає і К. Радек:

„Між відірваними частинами Росії існує глибокий економічний зв'язок; вони склали навіть у цьому громадянстві суперечностей, яким являється капіталізм, один економічний організм“. („Труды I Всерос. С'езда Советов Народного Хозяйства, Москва, 1918 р., стор. 18).

Навіть комісар внутрішніх справ УССР Євгенія Бош тіві-ж думки:

„Самодержавний режим, що в корні убивав всякі спроби національного самоозначення, подавляв націоналістичний розвиток, а спорідненість мови, господарська єдність і спільність державних законів згладжували національну нерівність, цементували Україну і Великоросію в одно ціле“ (Е. Бош: Национальное правительство и советская власть на Украине, Москва, 1919 р., ст. 5).

Єдність доходила до того, що навіть „спільність державних законів згладжувала національну нерівність“ між руськими і українцями!

Це найкраще розуміння національної рівності, яке можна зустріти дуже часто в ідеологіях руських монархістів: коли українці не мають своєї школи, коли їм заборонити літературу, викорінити навіть їх ім'я, коли поставити на Україні московську владу, колонізувати Україну руськими, а українців гнати на Сибір — це і є національна рівність...

Чи треба ще цитат?

Росія — організм! Так думають Риков, Радек, Бош і всі інші большевики. Так думає Керенський (правий с.-р.) і всі подібні йому с.-ри, так думав Станкевич (народ. соціаліст) і всі подібні йому Мякотіни, Маслови. Так думає Мілюков, Прокопович, Кускова. Так думає Денікін, Кутепов. Розуміти державу, як організм — це в організація руської пропаганди, а не об'єктивний стан річей, як ми бачили і побачимо ще. Але читач вже бачить тепер, яка однакова „соціологія“ об'єднав „органічно“ Рикова, Керенського, Мілюкова і Кутепова. Імперіялістичне виховання, що планомірно прищеплюється в школах і руській „науці“, і стихійний вплив суспільного оточення — це й є руська духовна культура, перемогти яку вдається хіба одиницям (Герцен, Бакунін, Чернов і ин.), а маса інтелігенції, а як запевняє Маслов, то тепер і селяни — мислять відносини між народами на Сході Європи, як панування над ними руської держави. При чім, якою б не була ця держава — монархістична, республікансько-демократична чи совітська — вона мусить панувати над Україною і над іншими країнами. Де в риба, шерсть, бавовна, цукор, пшениця, метали, нафта і т. п. — з тим всім Росія відчуває „органічний зв'язок“.

Купувати, привозити, обмінювати — ні, це драма, а треба державно-володіти. Лише тоді Росія може „існувати“.

Так думає російська грамотна маса.

А винятки? Є й винятки. Про їх пізніше, а тепер про живу сучасність в УССР. Що думає уряд „самостійної України“ в Харькові?

З цього погляду в дуже цікавим признання п. Кагановича, що тепер в „правою рукою Сталіна“, а який у 1927 р. був генеральним секретарем „Комуністичної партії большевиків України“ (КПБУ) і на X-му зїзді цієї партії, даючи звіт в імені ЦК КПБУ, заявив 23 листопаду 1927 р. в Харькові:

„Розвиток господарства на Україні — найяскравіший показчик того, що Радянський Союз, розвиваючи зв'язки з світовим господарством в рямцях монополії зовнішньої торгівлі, може успішно розвивати продукційні сили соціалістичного господарства в межах Радянського Союзу, через новий тип розподілу праці, який встановлюється між окремими республіками, що входять до складу Радянського Союзу. Опозиція, не розуміючи величезного значіння цього розподілу праці і виступаючи за необмежене розгортання зв'язків і взаїмовідношень з світовим господарством, зовсім не бере до уваги того, що Радянський Союз може дати такий тип розподілу праці в виробництві між окремими республіками, що дає нам цілковиту змогу успішно розвивати соціалістичні елементи народнього господарства,

в умовах наших обмежених звязків з світовим господарством". (Стенографічний звіт, ст. 129).

В цій заяві — ключ до всіх таємниць міжнародної політики большевиків що-до поневолених народів, які силкуються визволитись. Популяризуючи свою думку, Каганович далі нагадав, що Україна виробляє над свою потребу вугілля, металів, пшениці, цукру і спирту, цеб-то інші республіки залежать від України у здобуванні згаданих продуктів, а Україна не має в себе текстилю, шерстяних виробів, лісу і т. д., цеб-то залежить також від інших республік. Так цю залежність большевики напряду Сталін-Каганович планомірно і свідомо збільшують, цеб-то устанавлюють новий тип розподілу праці, між окремими республіками.

Коли ми пригадаємо, що значить розподіл праці між окремими націями на Україні, через який український народ поневолений росіянами і жидами, то легко можна догадатись, чому большевикам стало потрібно завести новий тип розподілу праці між окремими республіками. Річ в тім, що розподіл праці є ніщо інше, як обертання якоїсь цілості в частину другої цілості. Суть суспільної організації полягає в цьому процесі обертання цілостей в частини інших цілостей. Коли ми задовольняємо всі свої потреби своїм заходом, то ми незалежні від інших. Але хай ми поділимо функції: ви робіть фарби, а я малюватиму, то зразу ми стали взаємно залежні. Розділивши виробничий процес між двома людьми, ми їх зробили взаємно-залежними, цеб-то оберненими в частини якоїсь цілості, котру мислимо, як організм, і тому називаємо таких людей організованими. Організування в процес узалежнювання частин від цілого.

Отже і большевики це добре розуміють, а тому й заводять новий тип розподілу праці: узалежнюють одну „республіку“ від другої. Чому це їм потрібно? А тому, що на Україні розвивається національна свідомість, котра в свій час дасть великий ефект: незалежність українського народу. При перепису 1926 р. 31 мільон людей здекларував себе українцями. Це важна подія, яку большевики зрозуміли і рішили протиставити зростові національної свідомости — узалежнення України шляхом соціальної політики: включити Україну в нову систему розподілу праці! Як це робиться? Це робиться шляхом відкриття в Росії таких виробництв, які потрібні Україні, а яких на Україні або нема або вони в малій кількості. І навпаки: в Росії заводити такі виробництва, в яких вона залежить від України. В наслідку буде бажаний ефект: Росія від України не залежить ні в чім, а Україну ставлять у залежність від Росії в багато де-чому. Перш над усе на Україні не будують більше заводів для вироблення зброї: всі підприємства воєнної промисловости будуються в Росії. Виробництво авт, радіо, кіноприладів, тракторів, аеропланів і багато іншого виробляється лише в Росії. Нові цукроварні будуються також в Росії, як і металургічні заводи. Економисти-теоретики, які не керують державами, доводять, що економічно-необхідно будувати заводи для обробки якоїсь сировини там, де є джерело тієї сировини. Протилежну політику [вони називають „економічним абсурдом“, але не думають

про те, що політика вище економіки: набудувавши в Росії заводів і узалежнивши Україну від Росії, руські політики забезпечують найвищий господарський прибуток — дарову працю українського народу на Росію. При допомозі „економічного абсурду“ мудрі політики досягають величезного економічного ефекту.

Коли комуніст-українець проф. М. Волобуїв виступив з своєю славнозвісною статтею про колоніальну політику Росії на Україні, то на його обрушились всі громовержці комуністичного Олімпу з докорами на некомуністичний спосіб думання, одначе не можна закрити того, що об'єктивно-науково мав рацію проф. Волобуїв. Так, дійсно „установлюється новий тип розподілу праці“.

Місце українського народу в міжнародному розподілі праці на Україні є закріпаченням його в першій степені, коли ж Україну, як цілість, включити в рямці нової, більш широкої системи поділу праці „між республіками“, то одержимо закріпачення в другій степені, цеб-то соціальну неволю України возводиться ніби в квадрат, як висловлюються математики. Скасування комісаріату земельних справ на Україні, закриття Українбанку, церковної автокефалії і инш. — це є продовженням нової державної організації Росії по такому плану, щоб керівництво всіма суспільними процесами України перейшло в Москву. Така є міжнародня політика і її ідеологія у большевиків.

Перед нами відбувається під назвою „нового розподілу праці“ ніщо инше, як нова самодержавна організація руського народу. І це розуміє течія Сталіна, а опозиція не розуміє, як запевняє Каганович, величезного значіння нового „розподілу праці“.

Ми не журимося, що опозиція не розуміє, але ми журимося, що більшість українців також не розуміє цього. Історичний смисл большевицького „будівництва“ — реставрація самодержавія Росії над поневоленими народами, але чи буде успіх?

Російська соціал-демократія в своєму „Социалистическом Вестнике“ р. 1929 опублікувала платформу для рішення національних антагонізмів в ССРСР. Суть платформи: большевики теоретично рішили національну проблему правильно, написали в конституції відділ про національну справу те-ж добре, але, мовляв, сумно, що на практиці трапляються прикrostи і диктаторство веде до небажаних наслідків, тому треба скасування большевицької диктатури, встановлення демократії і здійснення національної програми на засаді федеративної організації.

Це є суть меншевицької ідеології міжнародних відносин внутрі ССРСР.

На платформі федерації стоять і руські праві соціалісти-революціонери (течія Керенського) і республікансько-демократичне об'єднання на чолі з Мілюковим. По-скільки нам з проблемою федерації не раз доведеться зустрітатися в політичних ідеологіях, то мусимо тепер же вказати, яке значіння має гасло федерації для українського народу.

При згаданій соціальній структурі України, коли міста неминуче керують селами, гасло федерації означало б перенесення частини державних прав на керуючий шар українських міст, цеб-то на російську

жидівську буржуазію. Збільшення прав завжди тільки за собою збільшення ініціативи, руху і соціального розвитку даного суб'єкту прав. В українській дійсності це означало б збільшення ініціативи, руху і соціальної сили руської і жидівської буржуазії на Україні. Лицеміри тут би сказали, що збільшення прав торкнулось би і українського народу. Ні, цього не сталося би. Коли частина державних прав перейшла б на „Україну“, то це було б збільшення прав міста, а не села, росіян і жидів а не українців. Псевдо-демократія в неминучою в сучасному устрої, а тому трудові маси (а це фактично значить — українська національність) не одержали б того, чого їм треба — свободи. Влада у федеративній Україні належала б фактично містам, отже — буржуазії російській і жидівській. Це збільшило б її соціальну силу, а функціонально — зменшило б українську силу ще більше. І на Україні ні крихти не змінилась би та соціальна ситуація, яку ми представили фактами, а раз так, то всі форми гніту і визиску збереглись би, колоніальний характер України не був би усунений. Федерація означала б фактично: федерацію русько-жидівської буржуазії України з руською буржуазією Росії, а зовсім не федерацію народів.

З кожного погляду федерація означала б вигоди для Росії, федеральний уряд якої був би руським, і політичними засобами він завжди досягав би своєї мети на Україні, тим більше, що мав би там таке знаряддя своєї політики як міста. Разом з тим федерація не принесла б визволення українському народові з соціального кріпацтва.

Тому федерація для українського народу не може бути визвольним ідеалом.

В соціалістичних колах поширено легенду, що федералізм є ніби то виразом соціалістичної політики. Верхом соціалістичности в міжнародніх відносинах вважається говорити про федерацію. Але соціальна структура України показує, що коли б міста були повні української буржуазії, то федерація могла б бути корисною для України, коли ж в містах панує русько-жидівська буржуазія, то федерація буде добром для неї і злом для українців. Однак соціалісти все-таки люблять говорити про федерацію. Як відомо багато росіян тепер стали федералістами, справедливо вбачаючи в федерації спосіб урятувати самодержавство Росії. Особливо гаряче за федерацію стоять соціалісти. На практиці це зводиться до їх центральної ідеї — зберегти в складі єдиної-неділимої Росії Україну і на далі. Раз містами України керуватиме руська буржуазія, то вона керуватиме і селами. Соціалісти свідомо чи несвідомо хочуть зберегти іменно цей стан речей, коли орудують проти самостійности України, за капіталізм і буржуазну псевдо-демократію.

По суті в умовах української дійсности гасло федерації є проти-соціалістичним. Федерація буде так виглядати, як за влади большевиків і було за влади гетьмана Скоропадського: руська і жидівська буржуазія чи демократія, зберігаючи сучасний соціальний режим, тим самим зберігатиме колоніальне становище України.

З усіх руських демократичних скупин своєрідне становище заняла скупина руських соціалістів-революціонерів напряду В. Чернова. Вона визнала постулат самостійности України, зрікшись федерації. Як соціалістична скупина вона визнає, що ізольоване становище держав не в її ідеалом — раз, а друге те, що як руська скупина, хоче забезпечити мирне співжиття з сусідніми народами — два, а тому виставила гасло „вільної спілки“ сусідніх держав в формі над-державного єднання. Цей тип єднання виключає всякі форми „спільного уряду“, забезпечув справжню самостійність України.

Тому й не дивно, що вся руська демократія єдиним фронтом пішла проти скупини В. Чернова і не пожаліла чорних фарб для характеристики платформи Соціалістичної Ліги Нового Сходу, яку виробили її фундатори: руські с-ри (черновці), українські, білоруські, вірменські і де-які жидівські соціалісти.

Українські буржуазні і навіть де-які соціалістичні групи так само пішли проти цієї платформи, не розуміючи її величезного значіння в міжнародніх взаїмовідносинах. Подавлювання в руських політичних колах тих течій, що соромляться рабства народів, заведеного російськими централістами, не може входити в правила української тактики. Навпаки, кожна чесну спробу хоч-би як малого числа руських політиків відмовитись від підтримування визиску України ми мусіли б вітати, як очевидно корисну Україні і світовій цивілізації.

З ростом політичної культури українців ця аксіома буде ставати все більш зрозумілою між ними.

Не будемо ми оглядати ідеології руського зоологічного націоналізму, який силкується ствердити на Україні режим безоглядного колоніального визиску, цілі і мотиви якого загально-відомі.

Наш короткий висновок про суб'єктивно-ідеологічний стан руського керуючого шару такий: безоглядно панув в нім жадоба збереження України в складі Росії за всяку ціну, цеб-то до зброї включно. Від зброї відмовляються лише с-ри-черновці і меншевики. Інші ж усі будуть воювати з Україною, коли вона спробує здійснювати своє визволення. В колах руської „демократії“ панув переконання, що примушування зброєю до покори є найвірніший засіб керування поневоленими. Дебати про національну справу, влаштовані р. 1928-го редакцією часопису „Дни“, в Парижі є тому доказом.

Одначе найбільш далекосяглою в поневоленні України є ідеологія большевицька, а разом і найбільш цінічна в своєму нехтуванні засад тієї політики, яку ніби-то веде ВКП, цеб-то засад соціалістичної політики.

2. Польська ідеологія.

Що-до польського відношення до проблеми визволення України, то де-які українці мають нахил говорити про його на основі договору Петлюри з Польщею з 21 квітня 1920 року. Тяжко собі уявити більш помилкове толкування. Досить того, що права польська преса говорила, що не може бути кращого уряду в Росії з погляду Польщі,

як большевицький. Це саме повторив кілька разів публично директор східного департаменту польського міністерства закордонних справ п. Тадеуш Голувко. Вдумавшись в смисл аргументації цього погляду, слід прийти до висновку, що ніякий уряд так не міг би захитати міжнародній престиж Росії, як большевицький. Ніхто не допустив би такого ризику всією будучністю Росії, як большевики, вічно атаковані з середини нещасним населенням, доведеним до повного одчаю. Доки є большевики, доти Росія слаба, а доки Росія слаба, доти Польща має час на скріплювання своїх позицій, бо доти вона потрібна і Європі, як „мур“ проти большевизму. Зрештою, большевики доведуть Росію до такої страшної кризи, коли вже можна буде поставити питання про межі 1772 р., а може й трохи ширші. Польща незвичайно напружено чекає совітської катастрофи, щоб скористати момент, яких в історії буває дуже мало: захопити Україну в склад польської „федерації“ і здобути шлях на Одесу.

Національно-територіяльні змагання поляків стали в супереч трьом народам: українцям, білорусам, литвинам, але спір зводиться більше до конфлікту з українцями і білорусами. Польща захопила Галичину зброєю, але за згодою Антанти, яка 25 червня 1919 р. дала Польщі наказ про „пацифікацію“ (втихомирення) Галичини (втихомирювати українців війною!), а 15 березня 1923 р. признала Галичину за польську власність. Що-до Волині, Полісся, Холмщини, то їх одержала Польща в наслідок миру з большевиками (з РСФСР і з УССР), підписаного в Ризі в березні 1921 р. — отже також воєнним шляхом. Так само і білоруські землі відступила Москва по рижському договору.

Польська шляхта, буржуазія, духовенство і взагалі керуючі шари мріють про Польщу „ягелонську“, цеб-то про захват України, Білорусі й Литви.

Як собі уявляє польська наука велику Польщу, свідчить „Rocznik Polski“, статистичний збірник, складений львівськими професорами Фон-Ромером і Вайнфельдом, виданий в Кракові 1919 року.

На основі обчислень цих професорів в склад Польщі мають входити такі землі:

	Площа кв. клм.	Населення по стану 1910 р.
1. Царство Польське (кол. 10 губер.)	127 тис.	12.130 тис.
2. Литва і Білорусь	304 „	12.520 „
3. Правобережна Україна	165 „	12.146 „
4. Познань	29 „	2.100 „
5. Захід. Прусія	26 „	1.704 „
6. Інші частини Прусії	25 „	2.752 „
7. Галичина	78 „	8.026 „
8. Шлеск тешинський	22 „	435 „
Разом	776 „	51.813 „

Самі професори вважають, що національний склад такої „польської“ держави був би такий: поляків 35·2%, білорусів 13·2%, укра-

інців 25·6⁰/₁₀₀, росіян 3·0⁰/₁₀₀, литвинів 4·6⁰/₁₀₀, німців 8·0⁰/₁₀₀, жидів 9·5⁰/₁₀₀.

Словом, в польській державі поляків було б ледви більше $\frac{1}{3}$, а все ж таки вони мали б бути державною нацією. Розуміється, коли б ця $\frac{1}{3}$ була мійською, то вона могла б керувати державою, але... німці і жиди, як дужий елемент міст, були б силою, що рішала б. Тепер, коли в Польщі поляки становлять 51—52⁰/₁₀₀ населення, задача керівництва для поляків лекша, а все ж присутність поважних числом національних меншостей мав вже тяжкий наслідок для Польщі: Польща не може стати демократичною! Оскільки для керівництва опозиційними народами, що мають свої окремі державні ідеали, нема іншого способу, як насильство, котре по своїй природі веде до концентрації функцій влади, а це стоїть в повній суперечности з методами демократії. Ось тому Польща конвульсійно, але невпинно йде до... диктатури, яка скрізь мала і мав один наслідок: деградацію суспільства в господарстві і духовій культурі. Польща занепадає і занепадатиме де-далі більш. Фатальним є для Польщі загарбання українських і білоруських земель.

Тому польська політика і наукова думка напружено шукає виходу.

Політика поставила завданням: знищити спротив нац. меншостей шляхом їх... денационалізації. На чім іде бій з українцями? Розуміється, за шкільництво. Школа, як основна форма організованого виховання певних постійних рефлексів (звичок) і мовної системи сприйняття світу індивідами за нашої доби рішає питання національної приналежності. Але oprіч школи в ще більш могутній чинник — суспільне оточення. Польська держава іде війною проти українського шкільництва і досягла ось чого:

В Галичині:

- а) знищила українські катедри львівського університету,
- б) з 17 знищила українських середніх шкіл 13 (залишилось 4),
- в) з 3.662 українських народніх шкіл (1917 р.) залишилось в 1927 р. тільки 867, але й на їх наступає.

На Волині державних шкіл в (1928 р.):

Польських	375
Польських, але допущ. укр. мову, як предмет	348
Утраквістичних (фактично польські!)	417
Чисто-українських	5
Чеських	17
Польських, але чеська мова, як предмет	12
Польсько-чеських	4
Польських, але нім. мова як предмет	5
Польських, але укр. і чеська мова, як предмет	2
Разом	<hr/> 1.185

Відповідно цьому і національний склад учительства :

поляків	1.535
українців	536
росіян	79
чехів	21
білорусів	4
жидів	28
Разом	2.203

І це в краї, де українське населення становить 72⁰/₀. Кращої ілюстрації для характеристики польсько-українських відносин не можна підшукати.

А ось і ідеологія цих відносин. У Варшаві є Instytut Badania stanu gospodarczego ziem wschodnich, який видає свої дуже цікаві „Pracy“. Інститут р. 1928 видав брошуру доктора філософії інж.-агр. Станіслава Орсіні-Розенберга: Zagadnienia styczne polityki gospodarczej i technologii społecznej ze szczególnym uwzględnieniem ziem wschodnich Rzeczypospolitej з передмовою проф. Др. Флоріяна Знанецького. Праця дуже цікава, як показчик стану польської науково-соціологічної думки, котра розвивається швидко, як в царині теоритичної соціології, так і соціотехніки. Проф. Знанецький (директор польського соціологічного інституту в Познані) в передмові пояснює важність праці Дра Орсіні-Розенберга, який приклав соціологічний метод вивчення економіки „східніх кресів“ (українських і білоруських земель) на основі особистих спостережень і дослідів.

Соціологічна освіта дала йому змогу зрозуміти всю величезну різницю між населенням східніх кресів і європейським: українське і білоруське населення характеризується середньовічним станом, коли в суспільстві акти взаємочинності відбуваються без посередньо між індивідами, в протилежність європейському, культурному суспільству, в якому взаємочинність між індивідами відбувається переважно при допомозі передатчиків (друк, письмо, заступництво і взагалі всякі витвори, що злучають індивідів через величезні простори). Деякий перехід до європейськості помічається і на кресах, отже, коли б „розумними“ заходами суспільної політики кинути в середньовічні формації цілу зливу різних польських культурних витворів, а опріч того прикласти методи реалістичного виховання і співпраці ріжнонаціональних скупин людности, то в результаті цього процесу був би такий витвір: культурна, господарська і державно-політична інкорпорація українців і білорусів в склад польської державної національності. Автор проти насильств, а за демократію і співпрацю, бо лише це, на його думку, оберне кресових людей з вовків у ягнят — у приятелів польської державности і нації.

Теоретично-соціологічна будова засад політики денационалізації правильна! Соціологія, як основа соціотехніки — це єдино-наукова думка і тим більша її сила в приложенні до практичних завдань на „кресах“. Господарську політику автор підпорядковує соціальної і розглядає з цього становища суспільну дійсність на україн-

ських землях, формулюючи засади польської соціотехніки для досягнення головної мети — втілення українського і білоруського населення в склад польської нації.

Автор характеризує суспільну структуру „кресів“, як суспільство станове (не юридично, а психологічно), з розвинутими класовими, національними і релігійними антагонізмами. Усунути ці антагонізми — ось головна соціотехнічна задача польської політики: усунути протекціонізм, господарську пасивність, короткозорість, невтривалість і безсистемність, огиду до фізичної праці, безетичність в господарських стосунках між жидами і християнами, неозначеність прав і обов'язків у внутрі-скупинових відносинах і т. д. Коли ж відповідно регулювати основні чинники соціального виховання (соціальне оточення, школу, церкву, військо, виробничі скупини — фільварк, трудове господарство, фабрика, кооперативи, проф. спілки, громади, партії, національності, держава і ин.), налагодити позашкільну освіту, а також матеріально зацікавити нац. меншости в існуванні Польщі, то проблема інкорпорації буде вирішена позитивно для Польщі.

Що в цій праці найцікавіше — це не лише соціологічний метод, але загально-поступовий зміст і напрям пропонованої політики: радикалізм, демократія (оскільки вони можливі в буржуазному суспільстві). Цей радикалізм і демократія, як витвори і засоби нової політики своїм жалом направлені проти впливів сусідньої держави (большевизму), щоб показати людности всю перевагу капіталістично-приватного над капіталістично-державним суспільством. Так що книжка дає науковий рецепт і проти большевизму і проти самостійництва й соборности поневолених народів.

Я хотів би, щоб українці такі книжки читали — раз, розуміли — два і науково щось могли протиставити — три. Це буде можливим лише при умові введення соціологічної освіти в систему українського суспільного виховання, бо теперішнє наше суспільно-політичне „виховання“ просто не існує, а тому розмови про суспільну політику носять чисто-емпіричний характер, утворений на основі досвіду низчих суспільних шарів, котрі в суті речі не знають проблем суспільного керування і тому їх розмови про суспільну політику є наївні розумування, а не опертий на соціологічному реалізмі аналіз суспільної дійсности.

Польська політична думка, черпаючи з соціології основні поняття про суспільний процес, виробила, а держава переводить в життя певну систему політики на „кресах“: регіоналізм. Зводючи до короткої формули, регіоналізм є системою суспільної політики, опертої на вивченні суспільства даної області чи країни. Таку систему можна виробити лише на основі соціографії, цебто науки про конкретну суспільну дійсність, а не взагалі про суспільство (чим займається соціологія). Будування поважної політики можливе лише на основі соціології і соціографії. Ця праця в польському суспільстві відбувається: Інститут національних дослідів у Варшаві досліджує народи, що живуть в Польщі (українці, білоруси, жида, німці, росіяни, лит-

вини). А в суті річі і цей Інститут дає важні матеріяли для будови системи регіоналізму, як специфічного способу взяти в руки нац-меншости при помочі „взаїмного проникання двох культур“, прим. української і польської. Волинський воевода, а тепер міністр внутрішніх справ Юзефський (що був 1920. р. Петлюрою призначений в склад уряду УНР) здійснює програму регіоналізму.

В нашій історії в вже одна спроба, що мала ту самісіньку мету, що тепер поставила польська наука і політика в безмірно-ширшому масштабі — релігійна унія. Релігійна унія по суті в розколом української релігійної православної скупини на дві частини: православному і греко-католицьку. „Підчиніться папі, залишаючись з своїми обрядами“ — ось гасло релігійного регіоналізму, яке дало Польщі великий прибуток в території і національному числі, бо через католицизм українці лекше переходили в... полонізм.

Колись говорилось про „взаїмне проникання“ двох релігій, а тепер — двох культур! Культивування назви „русин“ має метою утворити при помочі методів регіоналізму нових уніятів, але вже в національному розумінні. І що регіоналізм розвивається не без успіху, про це показують і факти: петлюрівщина, волинська скупина українців-регіоналістів (Модест Левицький, Пилипчук, Певний, О. Ковалевський і ин.), а також і вислід недавніх виборів до сойму від Волині: коли р. 1922 Волинь дала всіх 18 депутатів українців, то на виборах 1928. р. — українців 9 і поляків 9. Польська школа, література і мійська культура дадуть незабаром плід, який жахатиме українців і білорусів.

Професор Станіслав Грабський, недавній міністр польського шкільництва, хоче, щоб цей фатальний для нац. меншостей плід можливо швидче вродився. В своїй книзі, що недавно вийшла „Національна держава“, проводить погляд, що тому що Польща є державою поляків, то не може бути й думки про рівенство прав між поляками і не-поляками, які живуть в Польщі:

„Лише польський народ вибірає президента, а також і верхню палату, до якої мусять належати питання зовнішньої політики, озброєних сил республіки, організація адміністративних органів, місцевого самоврядування, а також народньої освіти“.

До низчої палати, в компетенції якої згаданих справ не повинно бути, можуть вибирати і національні меншости, але так, щоб... полякам належалося $\frac{3}{4}$ мандатів, а меншостям лише $\frac{1}{4}$.

Коли додати, що й польські соціялісти стоять на збереженні цілості сучасної Польщі, а де-які з їх („революційна фракція під проводом Морачевського) підпирають ідеологію і політику маршала Пілсудського, цеб-то ідеологію ягелонської Польщі (з Правобережною Україною і Одесою), то перед нами цілком ясно рисується характер стосунків двох народів: державний народ хоче не лише визискувати поневолених, але й національно їх знищити, орудуючи регіоналізмом, як ідеологією, і терором, як методом в синтетичному вивершенні.

3. Становище в Румунії.

Ця реакційна країна, з такими професорами, як Йорґа, у стосунку до національних меншостей просто безоглядна. Уряд ліберальної партії провів 26 липня 1924. р. закон про шкільництво, в якому § 8 звучить так:

„Громадяни румунської народности котрі втратили рідну мову, обов'язані посилати своїх дітей до шкіл, державних чи приватних, лише з румунською мовою“.

Такими румунами, що забули рідну мову, було на практиці визнано українців, як це доводив „учений румун“ Ткачук, шкільний інспектор. В наслідок того 200 українських шкіл на Буковині було закрито, українські гімназії обернуто в румунські, українські катедри в черновецькому університеті було скасовано. Український народ було призначено на знищення.

Але внутрішня боротьба румунських партій призвела до того, що селянська партія під проводом Маніу, бажаючи збільшити свої сили, оповістила, що вона бореться за права і національних меншостей. Їм вона обіцяє національну школу, самоврядування і т. п. Ці права були святочно проклямовані в Альба-Юлія в липні 1928. р., а в-осени селянська партія дісталась вже до влади і негайно росписала нові вибори. Українці валом повалили в цю партію і віддали на неї всі голоси на виборах 12 грудня 1928. р. Від цілої Буковини, де відношення числа обох народів як 1:1:1, цеб-то українців більше, було проведено по списку румунської селянської партії 2 українців і... 16 румунів. Один українець пройшов від Бесарабії (Хотин. повіт).

Почалась тяганина за здійснення „обіцяних національних прав“, одначе і досі українських шкіл не відновлено, лише в січні 1930 р. дано дозвіл в румунських школах на Буковині вчити тижнево 6 годин української мови.

Ідеологія селянської румунської партії така ж, як і інших румунських партій — приціл на національне знищення українців. Цим пояснюється і той „дивовижний“ (для наївняків) факт, що румунський міністр внутрішніх справ Вайда-Воввода (уряд Маніу), перелічуючи національні меншости, які є в Румунії, українців не назвав.

Румунські „ідеології“ в національній справі заступають газети „Сигентул“ в Букарешті і „Трибуна“ в Чернівцях — над їх шовіністичним ревом спинятись в науковій бесіді не можна, оскільки такі явища відносяться просто до психопатології сучасних міжнаціональних відносин. Йорґи, Гоґи, Поповичі, Ткачуки і інші румунські „ідеології“ знищення українського народу не заслуговують того, щоб над їхніми словесними рефлексами спинятись.

Одначе я підкреслюю, що необхідно близьче зайнятися румунською соціологічною і політичною літературою, щоб установити більш точно характер міжнаціональних відносин в Румунії.

4. Чеські ідеології.

Чехи поруч німців належать до найбільш культурних народів середньої Європи, оскільки про це можна думати по таких прикметах, як 98⁰/₁₀₀ грамотности і 64⁰/₁₀₀ мійського населення. З другого боку чехи ще недавно політично-несвобідний народ, у якого панував культ національно-визвольних ідеологій, переважно демократичних і поступових.

Чехословаччина — країна національностей: чехів, словаків, німців, мадяр, українців, жидів. З окремих національних територій в словацька, українська, німецька і трохи мад'ярської.

Чехословацька республіка існує вже більш 11 років, а тому не лише теорія, але й практика міжнародної політики вже мусіла виявитись цілковито.

Визначних теоретиків сучасної чеської політики чимало, але ніхто не сумніватиметься, що найбільш авторитетними особами є Масарик, Бенеш і Крамарж, що висловляють погляди чеських вищих керуючих шарів, тому треба докладніше пізнати їх політичні теорії і переконання.

Проф. Т. Масарик тепер вже має світову популярність. Особисті його прикмети ставляться тепер дуже високо навіть чехами, котрі в більшості перед світовою війною були дуже неприхильні до його радикалізму і соціалізму. Погляди Масарика нас цікавлять у високій мірі ще й тому, що він є загально-визнаним теоретиком і борцем за визволення поневолених народів і неприхильником поневолення, навіть утискування народів, який рішучо заявив „пригнічування народности є гріхом проти людськості і гуманізму“ (Нова Європа, стор. 145). Українською справою займався він і теоретично і практично, визнаючи, що наш народ живе на Україні, в Галичині і на Підкарпатті (Nová Evropa, ст. 141). Докладно зайнявшись українською справою в творі „Росія і Європа“, Масарик поважно рахується з українським рухом і визнає його слушність. Оскільки Масарик ширше дивився, ніж всякі руські поборники нашої мови, видно з його твердження:

„Історія навчає, що мови і народи диференціюються під спільним впливом багатьох чинників, при чім політичні чинники грають велику роль. Коли якась цілість почував себе окремим народом і коли організується літературно, то тоді рішає власне ота воля, а ніяк не граматика і філологія“.

„Граматикою і філологією“ аргументували проти українців росіяне і Масарик дав їм гідну вказівку, загалом так оцінюючи великоруську міжнародну політику:

„Росіяне вже давно мали нагоду і обов'язок робити славянську політику відносно поляків і українців. Історія тієї політики є сумною сторінкою руської історії і одночасово доказом, що Росія була неславянською“ (Světová Revoluce, стор. 137).

Масарик приїхав до Києва 20 листопаду 1917 р. якраз в день оповіщення III Універсалу про Українську республіку і нав'язав стосунки з українською владою. Це скінчилось договором, по якому уряд

УНР визнав Чеську Народну Раду за представника будучої самостійної чеської держави і оказав значну допомогу чеським легіонерам (дав їм навіть зброю для боротьби за визволення чеського народу, не кажучи вже про утримання і т. п.) Масарик і чехи зайняли позицію нейтралітету в русько-українській боротьбі. Але українці, як розповідає Масарик, робили спроби втягнення чехів на свій бік при боротьбі УНР проти большевиків. Масарик розповідає, що на подібну пропозицію він відповів рішучо: „Ні, панове! Ваші большевики є партією і ви воюєте проти своїх же людей“ (Projevy a řeči za valky, ст. 204).

Хоч большевики в 1917 р. йшли на Україну з Росії, однак Масарик висловився про „своїх людей“ — це впливало з його поглядів на бажані взаємовідносини між Україною і Росією. Поскільки III Універсал говорив про Українську республіку в складі Росії, то Масарик це становище признав, але не більш. На другий день після оповіщення IV Універсалу (повна самостійність України) прийшов до генерального секретаря міжнародних справ О. Шульгина і

„звернув його увагу, що IV Універсал в основі касує нашу умову (v podstatě ruši naši smluvu). Ми признали українців, як частину Росії і припускали, що Україна буде ще справді воювати“ з німцями, коли ж Україна воювати відмовляється та ще й хоче вступити в порозуміння з німцями, то логічно для чехів утворювалось неможливе становище, з якого один вихід — розходження з українцями. Питання про війну з Австро-Угорщиною було для їх принципом політичної поведінки:

„Це рішає! Хто йде з Австрією, той не може бути з нами“ (Projevy, II. ст. 196).

Але ще й другий критерій:

„Сам я особисто, оскільки мав би право про це сказати, не зможу визнавати самостійної України по-за рямцями Росії за правно-політичний утвір. Це мені просто огидне“ (Projevy, II., ст. 201—202).

Хоч це признавання Масарика українцям і неприємне, але вони мусять визнати величезну політичну вартість — воно отверте і щире. Окрім того — повчаюче, як треба ставитись до людей: коли ці люде стають приятелями мого противника — я з ними розриваю; коли вони покидають мого приятеля — я теж з ними розриваю. Чехи високо ставлять цю засаду Масарикової політики, але не лише чехи: ми так само визнаємо її високе достоїнство, визнаємо її за єдино-правильну.

Масарик мотивує, чому він проти самостійности України: „розбуджена, але політично не підготовлена Україна попаде під надмірно-дужий вплив Австрії і Німеччини“ (Světová Revoluce, ст. 219). Навпаки:

„Не лише Україна, але й Польща і інші малі народи на Сході потребують опори в дужій Росії, щоб під формою самостійности не опинитись економічно і політично під рукою Німеччини“ (Nová Evropa, ст. 139—141).

Після війни Масарик знов повертається до української справи в праці „Славяне після війни“ і вказує на дуже важне явище міжнародної політики: через те, що „український люд входить в сусідні

землі, до Росії, до Польщі, до Підкарпатської Русі і до Румунії, то неминуче виникають політичні проблеми між Росією, Польщею, Чехословаччиною і Румунією“.

Оскільки ці держави володіють українськими землями і українським народом, то між ними виникають спільні політичні проблеми, власне спільні інтереси що-до збереження цих своїх позицій — так треба ясно розуміти вищенаведений вираз. Але це веде до того, щоб признати, що українська проблема є не лише українською, але й внутрішньою проблемою кожної з згаданих 4 держав і їх спільною міжнародною задачею. Словом, українську справу будуть рішати ці 4 держави (і їх союзники).

Але не менш ясно, що українську справу рішатиме ще один чинник — український народ, коли він буде до того політично дозрілий.

Масарик розповідає (в „Světové Revoluci“), що він говорив, будучи в Києві, з українськими політиками про Підкарпатську Русь і вони ніби-то „проти прилучення Підкарпатської Русі до Чехословаччини заперечень не мали“ (оскільки тоді існувала сильна Австро-Угорщина, що володіла й Галичиною, то ледви чи можна було б щось заперечувати проти виводу Підкарпаття з-під ярма Угорщини). Зрештою, Масарик розмовляв з підкарпатсько-русинськими політиками в Америці, про яких він висловлюється: „рідко хто з їх був орієнтований у політиці“.

Отже „політична невідготовленість“ України для Масарика очевидна і на ній він будує свій висновок проти політичної самостійності українського народу за цієї історичної доби, бо за будучину України він ручатись не може, оскільки твердо вірить у невмирущість визвольних змагань, висловившись на закінченні своєї цікавої книги „Світова Революція“:

„Людина і народ з релігійною свідомістю, народ з сильною волею здійснить свої ідеали, свого досягне завжди. Це є мій життєвий досвід, цей висновок я витяг з історії нашого народу і всіх народів“ (Sv. Revoluce, ст. 602).

Власне і ми так думавмо про сильно-волеві народи, що вони своїх цілей досягають, але не ідеалів. На думку Масарика, чеський народ має гуманізм своїм ідеалом, але цього ідеалу він ще не досяг, досягнувши державної самостійності. Державна самостійність не є ідеалом, а лише засобом для боротьби за „ідеали“... класового панування.

Державної самостійності досягне і Україна, але чи це ідеал?

Про це поговоримо далі, а тепер звернімось до розгляду відповідних поглядів Дра Едварда Бенеша.

З його писань найбільш цікава для нас праця „Проблеми славянської політики“, опублікована року 1926-го в „Slovanskem Přehledu“ і в тім же році подана в пражському місячнику „Воля России“. В цій праці Бенеш розглядає те явище, що загально називається славянським рухом, але по змісту значно різниться в залежності від часу і людей. Бенеш одріжняє три доби: славянофільство росіян Хомякова, Аксакових, Кірієвського, Коляра, Ганки, Шафарика, Костомарова і ин., потім панславизм Данілевських, Фадєєвих і ин.,

неославянофільство Крамаржа, Бобринського і ин., нарешті, протиставлячи їм свою політику сказати б „славянського реалізму“

Славянофільство він характеризує, як неполітичний рух, а швидче історично-філософський, котрий захищав віру проти науки і висунув певну філософію руської державности (самодержавіє, православіє і народність), і теорію окремого шляху Росії під вплив якої (теорії) попали згодом і російські „западники“ — Герцен, Чаадаєв, Бакунін.

Панславизм є політичний рух (з 1869-70 р.), що витворений росіянами з метою поширення руської державности на Середню Європу і Балкани; панславизм по ідеології є повним відбитком пан-германізму і в суті речі перетворився в пан-русизм.

Неославизм датується з початку ХХ ст.: коли в Державній Думі з'явилось 60 депутатів-українців — це перелякало багатьох реакціонерів, в колах яких і зродився „неославизм“, а з другого боку в Австрії завдяки загальному виборчому праву (1907 р.) парламент одержав славянську більшість на два депутати. Ось тоді і родилась думка, щоб проти наступу германізму поставити греблю проти Німеччини шляхом збільшення славянських впливів в Австро-Угорщині і перетворення її на федеративну державу, яка б увійшла в порозуміння з Росією, розірвавши германсько-австрійсько-італійський союз і разом з Росією підтримуючи балканських славян. Одеський професор А. Борзенко підняв питання (в 1906 р.) про славянський зїзд і обіцяв на його скликання пожертвувати 100.000 карб., удався з цим до Столипіна, який сказав, що славянський рух може бути лише культурний, а не політичний.

12—17 червня 1908 р. відбувся в Празі славянський зїзд, на якому були присутні:

1) чехи: Крамарж, Кльофач, Калина, Дюрих, Маттоуш, Шайнер, Прайс, Станек, Сокол, Шрадек, Масарик, Шамал.

2) росіяни: М. В. Красовський, А. В. Маклаков, Стахович, Володіміров, Львов, Сватковський, Бехтерев, Францев, Комаров, Бобринський, Гіжіцький, москвофіли з Галичини Глібовицький, Дудикевич, Вергун і ин.

3) поляки: Ром. Дмовський, Станіслав Грабський, Здзеховський, Сейда, Грек і ин.

4) сербо-хорвати: Лоркович, Радич, Тресич-Павичич, Кумануді, Драшкович, Міле Павлович.

5) словинці: Грібар, Рибарж, Вошняк, Гарщек.

6) болгари: Бобчев, Людсконов і Калінков.

Українців не було. Вони відмовились прийняти участь в зїзді, який не міг нічого доброго пообіцяти українцям, а москвофіли з Галичини спеціально гостро виступали проти українців.

На зїзді головував Крамарж, який між иншим заявив декларативно: „Ми несемо людскости мир і любов, ми не хочемо руйнувати трони, ані розбивати імперії та держави. Ні, ми лише хочемо почувати себе однією великою цілістю, сповною спільними культурними

інтересами, щоб ми будучи роз'єднані, не падали один за другим під натиском більш організованої цілості" (натяк на німців).

Дмовський заявив, що поляки хочуть добитись можливості мирної культурної праці і що вони не проти держав, а лише проти систем, які ламають розвиток польського народу. Признають і Росію і Австрію, але хочуть урівноправнення.

Зїзд задовольнив Крамаржа і Дмовського, але не задовольнив югославян. Обрано Центральний Комітет: головою Крамарж, члени: Красовський, Бобринський, Глібовицький, Тресич-Павичич, Кумануді, Грібар, Черний, Добосцинський, Здзеховський, Дмовський, Бобчев і ряд заступників.

Але для неославянства скоро сталось кілька неприємних ударів: в жовтні 1908 р. сталась анексія Босни і Герцоговини, через що було виключене порозуміння Росії і Австрії, а в Росії не здійснено жадних обіцянок полякам що-до самоврядування міст, полекшень для польської мови і ин., а до того ж в травні 1909 р. оповіщено вилучення Холмщини з „царства польського“ і прилучення до „юго-западного краю“, що поляків розсварило з росіянами цілком.

7 липня 1910 р. відбувся другий славянський зїзд в Софії, де Крамарж оповістив своє знамените гасло: „хто гнобить інших славян, той не справжній славянин“

На цьому зїзді не було вже й поляків і, розуміється, українців.

1912 року порозуміння болгар і сербів проти Туреччини — настрій у неославян піднявся, але трохи згодом сталась війна болгар і сербів — надії неославян упали і вже далі зїздів не було.

В своїх висновках і оцінках Др Бенеш цілком слушно заявляє: „треба сказати цілком отверто, що кожний рух, що бореться за славянську взаїмність, хоч би який платонічний і хоч би якими прикривався культурними інтересами, мав і має в своїх наслідках політичне значіння і вагу. Цього замаскувати неможливо“, бо що значить зрештою культурний розвиток? Поширення свідомости, а свідомість поширює політичну активність людей, ось тому „культурні і господарські питання не можна відокремлювати від політичних“. А з цього погляду неославизм, що так підкреслював лише культурну взаїмність і одрікався від політики, був передовсім нещирий, а друге (коли справді „не займався“ політикою) з кожного погляду безплідним, мертвим.

„Так звана славянська політика — каже Бенеш — могла бути або реакційною, цеб-то месіяністично-славянофильською, політично чисто пан-славянською або-ж політично-революційною, цеб-то строгою в національних питаннях, що безумовно вимагає незалежності і об'єднання кожного славянського народу, що шукає точок торкання цих вільних славянських народів, які б могли пізніше зговоритися що-до здійснення спільної міжнародної політики у відношенні до иншого світу. А тому, що панславянська концепція наперед виключена, осталась в минулому, то залишався і залишається лише другий шлях“.

Що це могло значити тоді (перед війною)? Бенеш виразно відповідає: „Бажання створити хоч би трохи ясну і послідовну кон-

цепцію для поступових людей і приймальну для славянської політики не можна було примирити з існуванням Австро-Угорщини і Росії в їх довоєнних межах“.

Змістом правильної славянської політики не могло бути ніщо інше, ніж досягнення незалежності і національної єдності кожного славянського народу, а це логично тягне за собою зміну status quo і державних кордонів. Тому славянський рух в основі був, в і буде небезпечним для status quo — хто цього не розуміє, той може проповідувати взаємно-виключаючі себе принципи — славянську солідарність і відмову від руйнування „тронів, імперій і держав“. „В своїй основі ідея славянської єдності може бути лише демократичною і революційною“ — ще раз підкреслює Бенеш.

Критику славянського руху в усіх його попередніх подобах Др Бенеш подає ясно і гостро, але слушно, особливо панславизм і неославизм. Найбільший інтерес мають, розуміється, його висновки, а для нас спеціально його відношення до української проблеми.

Ось його висновки:

- „1. Передовсім треба сконстатувати основний крок вперед і принципово-рішучу зміну в тім, що за винятком лужицьких сербів, всі славянські народи стали за нашого часу державно-незалежними. (А український? М. III.)
2. Завдяки російській революції, перемозі Польщі і поразці Болгарії залишилось двоє дуже важних питань: російсько-польські і болгарсько-сербські відносини.
Польсько-руські відносини в порівнанні з довоєнними в тепер перевернуті до певної міри навпаки: тепер росіяне обвинувачують поляків, по-перше, за те, що вони заволоділи руською і українською територією, яка їм не належить, а по-друге, що вони національно утискують українців, росіян і білорусів“.
3. (Це про чесько-польські відносини).
4. Окрім міждержавних спорів залишаються ще де-які довоєнні нерозв'язані внутрі-національні питання: передовсім це залишене і після війни без розв'язання в своїй етнічній основі питання про відношення українців (і білорусів) до великорусів. Совітський уряд зробив спробу розв'язати його спочатку при допомозі повної політичної, а згодом лише культурної і адміністративної автономії. Тепер це відсунуто на другий план більш життєвими і елементарними питаннями і як лише наступлять в Росії більш нормальні умови — це питання виступить знову, однак на цей раз в менш гострій формі, ніж перед війною.
5. Для трьох нових незалежних славянських держав виникли нові славянські проблеми:
  - а) для Чехословаччини — внутрішньо-політичне, адміністративне і культурне об'єднання чехів і словаків і розрішення цілої проблеми бувших угорських русинів;
  - б) в Польщі — проблема української Східної Галичини і взагалі відношення українського і білоруського населення до польської держави і народу“.

Перший пункт в цій переліченні проблем дивовижний: ніби-то всі славянські народи, за винятком лужицьких сербів, стали державно-незалежними! Отже в ніби-то лише одна проблема сербо-лужицька? Очевидно, бо українська і білоруська проблеми на погляд Дра Бенеша в внутрішні проблеми Росії, Польщі і Чехословаччини, що-ж до міжнародно-славянських проблем, то це лише російсько-польські і болгарсько-сербські відносини.

Для Дра Бенеша ще існує питання про етничну основу відносин українців і білорусів до великорусів, цеб-то питання про національність українців і білорусів. Др Бенеш не пише, як він розв'язує цю проблему з етничного становища, але посередньо ми це можемо висунувати з слідуєчої цитати:

„Після того, як почалась російська революція, перед нами повстали з міжнародного погляду нові славянські проблеми: українська (і білоруська)... Наша точка погляду, по моему з самого початку цілком відповідала духові славянської взаємності: ми безперервно і постійно працювали з українцями (підчас Мирової Конференції *М. Ш.*), працювали во імя їх згоди з Росією, захищаючи для їх програму культурної і адміністративної автономії в межах Росії.

В цьому напрямі ми скрізь впливали на союзників, виступаючи проти планів Германії, яка намагається використати Україну, і проти українських сепаратистів. Теж можна сказати ще в більшій мірі-про білорусів. Я вважаю, що й тепер це єдино-правильна, дійсно „славянська“ точка погляду“.

При критиці панславизму і неославизму Др Бенеш, висунувши засаду справжньої славянської політики як демократичної і революційної по суті, правильно розгадує механіку визволення поневолених народів — неминучим є порушення *status quo* і державних кордонів з метою національного об'єднання і державного усамостійнення, однак він цих засад до українського народу не прикладає. Чому? Для його ще не ясна етнична основа відносин українців (і білорусів) до великорусів, цеб-то він не вважає українців за окремий славянський народ. З цього і консеквенція: Україна повинна залишитись в рямцях Росії, правда, на засадах культурної і адміністративної автономії. Це логічна суперечність: або українці не окремий славянський народ і тоді їм нема чого давати культурну автономію, коли ж їм дається ця автономія, то чому їх не визнається за окремий народ?

На досліді соціальної структури України ми бачили, що перебування України в межах Росії означає національне рабство.

Невже у Дра Бенеша така велика різниця з Масариком в погляді на етничну основу українців? Та зрештою ж, рішає не філологія і граматики, а політична воля народу. Після актів Центральної Ради і Трудового Конгресу ледви чи може вдумливий письменник не побачити дійсних стремлінь українського народу. Ці стремління соціолог і політик може оцінювати різно. Напр. у Масарика зустріваємо не раз погляд, що різниці у росіян і українців — це різниці, що походять з північності і південності їх розміщення. Такі різниці

можуть бути і в одного народу, який через різні географічні моменти ділиться на територіяльні скупчення, а не національні. Бенеш повторює погляд Масарика і те ж зазначає про південність і північність. Це значить, що не етнічні (національні) різниці розділюють українців і москалів, а територіяльні (загалом, географічні). Для географічних різниць досить адміністративного виразу!

В суті річі Бенеш стоїть за адміністративну автономію, за утворення областної одиниці. Додаток його про культурну автономію диктується йому доцільністю політичною: щоб в українців не скупчувалась енергія бунту, то треба її випускати через хвіртку культурної автономії. Сказати, що українці в росіяни — Бенеш не відважується тому, що етнічна характеристика українців для його просто не ясна.

Однак політичний висновок його ясний: Україна має бути в складі Росії. А інші українські землі? Скажимо, ті, що входять в склад ЧСР.

Др Бенеш називає внутрішню ще нерозв'язаною проблемою ЧСР справу з „угорськими русинами“. З недавніх подій всім відомо, що проблемою українського Підкарпаття Масарик пильно займався під час світової війни, як і взагалі заключив договір в Америці з підкарпатськими русинами в Пітсбургу, підписував декларацію незалежності поневолених народів з українцями (М. Цеглинський і М. Січинський), поляками, сербами і ин. в Філядельфії, розмовляв про Підкарпаття з українськими політиками в Києві. Це питання і в Масарика і в Бенеша розв'язалось в ідеї включення Підкарпаття в склад ЧСР, а не прилучення його до іншого комплексу українських земель Австрії — Галичини і Буковини. Сподіваючись розбиття Австро-Угорщини, Масарик і Бенеш очевидно думали над тим, що національна ідея сама собою вимагав, щоб всі українські землі Австро-Угорщини були об'єднані в одну цілість. Це впливало з залізною логикою з теоретичних і політичних переконань і Масарика і Бенеша, як це скульптурно-ясно впливає хоч би з „Проблем славянської політики“: національне об'єднання і державне усамостворення кожного славянського народу.

Коли для Бенеша не ясна етнічна різниця між українцями і великорусами, то за те вона цілком ясна між українцями і чехами. І замість сприяти прилученню Підкарпаття до Сходу, до України, а цим самим і до Росії, Бенеш ясно вирішив питання державної приналежності Підкарпаття до Чехословаччини. Він пише:

„на Міровій Конференції ми вимагали Підкарпатську Русь, обіцяючи їй автономію, як єдине правильне рішення, відповідне славянській програмі і взаємності“.

Так що прилучення українського Підкарпаття до комплексу українських земель було-б, очевидно, і не правильним і не славянським рішенням. Другий момент: обіцяючи автономію. Очевидно, кожна поважна людина може обіцяти лише те, що має, що може дати. Коли чеська делегація на Міровій Конференції обіцяла автономію і в договорі зобов'язалась її дати, зобов'язалась респекту-

вати права українського населення Підкарпаття, то вона не ризкуючи втратити на своїм реноме, мусіла б зобов'язання виконати. Однак минуло більше десяти років і... зобов'язання не виконане.

Стались якісь несподівані, скажім космічно-стихійні події, що перешкодили здійснити задуманий план? Оправданим є в порушенні правової норми втручанням космічних чинників в діяльність людей, яким вони нівечать багато планів. В данім випадку не має мови про над-людські детермінатори державної політики Бенеша. На жаль, ми не знаходимо в писаннях Бенеша пояснення причин, які перешкодили здійснити автономію Підкарпаття. В „Проблемах славянської політики“ Бенеш пояснює обоє славянські питання в ЧСР:

„Для Чехословаччини словацьке і карпато-руське питання буде завжди передовсім, власне кажучи, питанням виключно адміністративним. Ні словаки, ні русини ніколи не будуть стремитись до відокремлення від Чехословаччини“.*)

„Вони (словаки) зрозуміють, що стан спокійної централізації з необхідною пошаною до місцевих особливостей є єдиним розрішенням цілої справи“. Очевидно, словаки цього не зрозуміли і своєю поведінкою обернули „спокійну централізацію“ в дуже неспокійну, прийшовши до думки про потребу відокремлення Словаччини. Процес проф. Туки розкрив це з дивовижною ясністю. Вже таке сполучення, як „спокійна централізація“ і „пошана до місцевих особливостей“ є дивовижні: Бенеш добре знав, що це логичні протилежності. Централізація сама по собі в не то що не „пошаною“ до місцевих особливостей, а безумовно їх виключенням.

Сполучення логичних протилежностей є спеціальним способом пропагандистської техніки. Большевики спеціально майстри в цьому ділі. Вони напр., можуть сказати таке: „забезпечення повної самостійності України можливе лише в формі включення її в склад СРСР і призначення для неї уряду з Москви або вибором його відділом нашої партії в Харкові за попередньою згодою Політбюро нашого ЦК“.

Далі Бенеш читає лекцію словакам:

„Словацькі радикали повинні були б більш пильно вивчити з цього боку всю історію славянства, тим більш, що вони є традиційними і ентузіастичними прихильниками славянської єдності. Вони-б багато де-чому навчились, особливо ж зрозуміли б, як пагубне було — а тепер більш, ніж коли будь — цілком зайве національне роз'єднання. Всім славянським народам шкодила провінціалізм, егоцентризм дрібничковість; боротьба за так звану словацьку автономію в сучасній своїй формі є передовсім дрібничковість без широких обривів, без розуміння, що таке славянство і яке наше становище в Європі, без уявлення, що ця мила автономія обернулася-би передовсім проти життєвих інтересів самих-же словаків“.

*) Очевидно Др Бенеш в 1926 р. не міг передбачити таких подій, як процес проф. Туки в 1929 р. і відмову словаків святкувати 10-ліття Чехословацької конституції в 1930 р.

Мова централізації і політичної переваги однакова на всім світі! По цій характеристиці словацьких радикалів, кожний, хто ніколи й не був на Словаччині, зрозумів, які вони все-таки оригінали і чудаци — оті словацькі радикали: вони не знають перш над усе головного, що стан спокійної централізації з боку Праги в єдиний шлях для Праги — це раз, а друге: пагубність роз'єднання. Третє: що національні рухи — провінціяльна дрібничковість і нерозуміння, нерозуміння, нерозуміння.

А головне: словаки остільки не розуміють справи, що не бачуть, що автономія буде шкідливою в першу чергу для їх-же. Вони не розуміють своїх власних інтересів — це риса не лише словаків, а взагалі всіх поневолених народів, які з дивовижною сліпотою орудують скрізь і завжди проти спокійної централізації, яку проводять державні народи у відношенні до недержавних. Справді, хіба не краще для словаків просто підпорядкуватись Празі, спокійно виконувати все, що вона скаже, щоб одержати патент на „розуміння“, тим більше, що Прага знав становище в Європі, а словаки не знають. Це становище в Європі таке, що краще було-б, щоб словаки автономії не домагались. На жаль, ці провінціяльні сірі істоти цього не розуміють.

По суті лекція, прочитана словакам, є лекція і для українців, бо в становищі словаків і українців є багато аналогічного, як де-хто з освідомлених людей думав. Одначе Др. Бенеш справді до русинів ставиться инакше:

„В питанні про Підкарпатську Русь треба підкреслити лише одно: поведінка чехословацького уряду, що змагавься передовсім до того, щоб відсталий русинський народ підготувати перш над усе культурно до самостійного (?) політичного життя була цілком правильна. Через те його не можна обвинувачувати за те, що й досі не було здійснено автономії Підкарпатської Руси, — це повинно статись, яко мога швидче і в повній мірі, згідно з текстами договору. Це буде правильною славянською політикою в даній справі“.

Судячи по цім, для Підкарпаття є дві єдино-правильні славянські політики: одна, щоб не заводити автономії з огляду на невідготовленість українського населення до самостійного політичного життя, а друга в тім, щоб автономію завести яко мога швидче і в повній мірі, згідно з договорами, цеб-то заводити автономію без огляду на культурність чи некультурність населення. Ріжниця між обома єдино-правильними славянськими політиками лише та, що: перша політика проводиться в життя, а друга не проводиться, розуміється, не втрачаючи при тім з своєї правильности нічого.

Словом, турбуватися ми не можемо, бо на Підкарпатті проводиться єдино-правильна політика. При політичній далекозорости не лише в теорії, але й практиці Др. Бенеш помітив де-які дефекти навіть в єдино-правильній політиці на Підкарпатті:

„Не могу не осудити двох фактів в бувшій до цього (до початку 1926 року, *М. Ш.*) політиці. Вважаю більш ніж за помилку той факт, що силкувалися пересадити на Підкарпатську Русь чеські

політичні партії, таким чином вони перенесли свої партійні спори в це незріле оточення і сприяли цим неправильному розвитку політичних обставин.*) Також за фатальне і помилкове я вважаю те, що було допущено з о-в ні розповсюджувати на Підкарпатській Русі українізм, великоросійство і православіє. Бо-ж і це диктувалось перш над усе інтересами наших політичних партій. Я цим не хочу сказати, що ці впливи повинні бути усунені з Підкарпатської Русі. Ані скільки — вони лише не повинні штучно вноситись туди чеськими партіями і окремими особами, що перебувають з-за кордону (емігрантами, *М. Ш.*). Я ніяк не заперечую проти будь-якої автономії. У русинського народу на Підкарпатській Русі є своя індивідуальність і самобутність. Я б хотів, щоб її цілком і у всьому шанували. Вважаю, що цей погляд правильний з історичної і практично-політичної точки погляду. Інша політика лише шкодить інтересам держави, особливо ж вона шкодитиме їй в будучині."

Оскільки Др. Бенеш визнає за підкарпатськими русинами індивідуальність і самобутність, то він послідовно вимагає для неї пошани і... автономії. Однак він рішучо проти українізму, який вноситься „штучно“ чеськими партіями і емігрантами з України. Нам за довгий час спостережень над діяльністю чеських партій не довелося в жадної з їх помітити мікробів українізму, а тим більше розповсюдження їх на Підкарпатті. Ні одна чеська партія ні штучно, ні натурально українізму на Підкарпатті не ширила і не ширить. Навпаки, хіба за винятком соціал-демократів, всі чеські партії ширять там „великоросійство“ і... чехизацію. Гарячим пропагатором великоросійства є партія, до якої належить Др. Бенеш (чеські народні соціалісти), потім партія Крамаржа, партія Швегли, партія Шрамека. Чи ширить хто православіє — не відомо. Що-до українізму, то дійсно українські емігранти розмовляють і співають на Підкарпатті по-українському, однак це в їх діється зовсім не штучно, а натурально, бо вони ще на наддніпрянській Україні, в Галичині, на Буковині, на Кубані звикли це робити. Можу запевнити, що це в їх виходить дуже натурально. Поскілки українці живуть і на Підкарпатті, то було б штучним, коли б

*) Що це зауваження правильне, підтверджують і останні вибори до чеського парламенту 26 жовтня 1929 року, коли на Підкарпатті подано було 266.447 голосів за такі партії:

Комуністи	40.492	або 15.2%
Чеська аграрна партія (Швегля)	77.573	„ 29.1 „
Чеські націонал-демократи (Крамарж)	48.503	„ 18.2 „
„ клерикали (Шрамека)	8.991	„ 3.4 „
„ торгово-промисловці (жівностенці)	7.469	„ 2.8 „
„ соціал-демократи	22.928	„ 8.6 „
„ народні соціалісти	10.032	„ 3.7 „
Жидівська респуб. партія	16.765	„ 6.3 „
Мадярська національна партія	30.472	„ 11.5 „
Німецька аграрна партія	3.222	„ 1.2 „
	<hr/>	
	266.447	„ 100.0%

Не виступила лише одна національність — українська, яка в краї числить 62%

емігранти не поводитись по-українському, бо індивідуальність і самобутність українців-русинів скрізь однакова.

Строгість Дра Бенеша що-до штучного українізму знайшла після 1926 р. мабуть повне задоволення, оскільки в цьому році почалось викидання з Підкарпаття всіх більш-менш помітних українців-емігрантів — письменників, учителів низчих і середніх шкіл, приватних службовців і урядовців. Протягом 1926 — 1929 р. р. вказану одну помилку було виправлено, але оту „більш, ніж помилку“ (чеські партії на Підкарпатті) не тільки не виправлено, а ще збільшено інтензивність її виявлення, як це й показали вибори 1929 р.

Провідні особи ЧСР стали ще в 1919 р. на таке становище: на Підкарпатті живе „малоруський люд“, але своєрідний, ріжний від українців, тому треба культурну політику вести на засаді „своєрідної русинської народности“. Так і зробив міністр (соц.-демократ) Г. Габерман, який своїм розпорядженням зафіксував ту засаду.

Це становище цілком покривається з „національним уніятством“, про яке ми згадували при розгляді польського підходу до української справи: українізм — штучна річ, а краще спочатку відгородимо підкарпатських українців під назвою русинів в окрему народність, а потім... потім обставини покажуть.

Мусимо ще згадати, як Др. Бенеш трактує внутрішні славянські проблеми Польщі. Др. Бенеш думає, що в Польщі инакше:

„Для Польщі проблема представляється в іншій формі. Питання руських, українських і білоруських меншостей в Польщі буде завжди дуже дражливою справою. Це не буде лише адміністративною справою. Польські політики повинні будуть вжити весь свій державний розум, щоб опанувати цією задачею і розв'язати її в дусі справжнього інтересу своєї держави і народу.“

Польські політики це питання, як ми бачили, вже розв'язали, напруживши розум, в інтересах Польщі. Булоб навіть дивно, коли б було инакше. Справжні інтереси кожної держави є спокійна централізація і то без пошани до місцевих особливостей, а лише з уваги до їх. Регіоналізм — теорія виявлення уваги до місцевих особливостей з метою знайти доцільні засоби для їх усунення. Др. Бенеш може про словаків і українців сказати, що вони своїх справжніх інтересів не розуміють, але цього він не може приписати польським політикам, які орудують соціологічним методом в пізнанні дійсності і в її доцільному перетворенні в інтересі своєї держави і народу.

Ми старалися об'єктивно представити і „Проблеми славянської політики“ Бенеша і його реценти для їх розв'язання. Ми більше наводили погляди автора, щоб читач міг засвоїти його дійсні думки, а не довільну інтерпретацію. Залишаючи за собою право ширше висловити свої погляди у кінцевій частині нашого викладу, ми тепер лише зберемо до купи головні напрямні Дра Бенеша:

- а) він гостро критикує славянофільство, панславизм і неославизм, відкидаючи їх засади;
- б) він признає лише „культурний панславизм“, який в тепер нічим иншим, як лише культурними зносинами вільних славянських дер-

жав: „він ніколи не зникне і ніхто не має права повставати проти його і ніхто не повинен його боятись“.

- в) Українське і білоруське питання в внутрішніх славянських питаннях тих держав, де є українці і білоруси.
- г) З міжнародно-славянського погляду існують лише проблеми польсько-руських і болгарсько-сербських відносин, а з загально-міжнародного погляду лише одна славянська проблема: лужицько-сербська.
- ґ) Що-до українців у Росії і ЧСР, то вони мусіли б мати автономію в рямцях цих держав.
- д) Що-до Підкарпаття: українці з інших держав не сміють втручатись в життя Підкарпаття і ширити українізм.
- е) чи українці в окрема славянська національність — це для Дра Бенеша не ясно, а тому лише одно ясне для його: що вони не підходять під категорію тих народів, яким треба визволятись революційно-демократичним славянським шляхом. Через те мусять залишатись в рямцях тих держав, де вони фактично знаходяться.
- є) В житті славянських народів надійшла доба здійснення поглядів Гавлічка і Масарика. (Др Бенеш забув, що для Гавлічка і для Масарика українці в окремий славянський народ).

Ми згодом спинимося над тим, в якій формі здійснюється „культурний панславизм“ і погляди Гавлічка та Масарика, а тимчасом розглянемо погляди речника славянської політики Дра Карла Крамаржа в українській справі. Матеріалом для цього беремо його останню працю „Na obranu slovanské politiky“, видану в Празі р. 1926. Це в ніщо інше, як гаряча полеміка проти поглядів Дра Е. Бенеша, висловлених в його „Проблемах славянської політики“, з якими ми зараз ознайомились. Книга Дра Крамаржа написана пристрасно, повна іронії, сарказмів, але отверта і щира, особливо в українському питанні. В цій її велике достоїнство, що вона не залишає сумнівів, дипломатичних хвіртків і позбавлена крутійства: все ясно.

Я наведу підряд кілька цитат, які всі разом дають ясне уявлення про того, з ким маємо діло. Отже... як Др Крамарж ставився до українського питання раніше:

„Ми вже в галицькому українському рухові бачили завжди найбільшу небезпеку для Славянства через те, що ні для кого не було таємницею, що він підтримувався раніш поляками, потім німцями з Відня і Берліну з метою розбити єдність Росії, отже — проти Славянства. Коли Др Бенеш дуже *paradně podtrhava*, що проф. Масарик йшов другим шляхом, ніж ми, то це в правда, бо ж він сам і його органи ставилися до українства дуже приятельськи, навіть і тепер бачимо, що наша офіційна політика рїтно *hůčká* українців, пристрасних ворогів Росії, чим на жаль дуже комплікує наше відношення до будучої Росії. Того всього ми не могли робити (чого вимагав Гавлічек, котрий ненавидів абсолютистичну Росію і, будучи австрофілом, вірив, що конституційна Австрія мусить стати притягальним центром не лише для балканських славян, але й російських українців — так інтерпретував погляди Гавлічка Др Кра-

марж і тепер з ними полемізує. М. III.) тому, що не хотіли дальшого дроблення Славянства, бо індивідуалізація аж до безсилої атомізації ніколи не здавалась нам політикою, якої бажав славянська демократія.

Нарешті наша офіційна українська політика дуже погано погоджується з нашими відносинами до словаків і сучасною нашою словацькою політикою, коли ми всі, навіть при симпатії до словацької мови і з бажанням їй всіх прав, хочемо єдності обох галузів одного народу і політично-державної їх єдності — отже чогось абсолютно іншого ніж те, чого хочуть українці, сепаратизм яких побільшости в виразно проти-руський, самостійницький“ (ст. 11—12).

Др Крамарж, який на слав. зїзді в Празі проголосив, що „*my světu neseme mír a lásku*“, цього не забуває:

„Безумовне і міцне збереження індивідуальности кожного славянського народу було і назажди залишиться *stěžejní zásadou* не лише нашого славянства, але й славянства всіх малих славянських народів, але це зовсім не означає, як вже було сказано, висловлювання за сепаратистичні стремління українців, як не може значити того ж і для наших словаків“ (ст. 13).

Словом: що можна дядькові, те небожеві зась або „ми несемо світові мир і любов, опріч українців і словаків.

З цього становища Крамарж критикує „західну орієнтацію“ Масарика і Бенеша:

„Ота західня орієнтація в причину нашої виразної підпомоги українцям і тим самим — їхньому сепаратизмові. Др Бенеш не може збагнути аргументу, що руський народ між славянами в найбільший і що цей факт не може залишитись без певного морального впливу на означення місця Росії між славянством. Через те хоче за всяку ціну мати меншу Росію, через те нічогісінько не має проти сепаратизму українців, хоч би він був для Росії очевидно, ба навіть скажено ворожий. Тому оте напружене підпомогання українців, які ще в старій Австрії, керовані авантюриком Васильком, не йшли з нами, будучи завжди під впливом Відня і Берліну, котрі тепер цілком отверто в своєму університеті, який ми їм спорудили і утримуємо, гукають про найлютішу ворожість до всього руського. Педагогічний Інститут руський влада закривав, хоч він має велике значіння для дійсної демократизації Росії, якої у Дра Бенеша повен рот, але український Педагогічний Інститут утримуємо далі, 4-х літній, коли руським дозволяли лише 3-літній. Очевидно, керовництву нашої закордонної політики не вадить, що то в рана в серце Росії і що нам вона того ніколи не забуде, коли оте виховання справді буде остільки чинним, оскільки б справді дійшло до одірвання України від Росії. Бо це означало б для Росії, що знову було б закрито шлях до незамерзаючого Чорного моря і що Росія мусіла б повторити знову свій історичний процес — бій проти тих, хто їй закривав шлях до моря, хоч би це були на цей випадок замість татарів славяне-українці, яким допомагали організуватись вдячні брати-чехи, подібно як і большевики. Зайво було б розводитись над тим,

Не можна припускати, щоб коли-небудь Росія сягнула до нас по Підкарпатську Русь, а тим часом українці, котрі тепер малюють на откритках велику Україну з нашою Підкарпатською Русею аж по Тихий океан, довго б не вагалися, щоб реклямувати своїм те, що належиться нам. Тим більше, що своєю нехиттю до великорущини і своєю внутрішньою політикою на Підкарпатській Русі таке рішення власне підготовляємо“ (ст. 83—84).

Висловлюючись на тему про величину і велич Росії, Др Крамарж не забуває і українців:

Не хочу не признавати психології страху перед зайвою величиною Росії в порівнанні з іншими славянськими державами, як лише повстало питання про спільне чи рівнобіжне ведення закордонної політики. За старих відносин тут була б мабуть справді зайва перевага руських інтересів і стремлінь. Одначе в цім настала глибока зміна. Розуміється, не як наслідок шляхетного стремління нашої влади виховувати в українцях сепаратистів для руського народу, яких так боїмось у себе на Словаччині — цю проблему рішить сама Росія так або инакше. Цілими століттями, як було сказано, Росія пробивалась до Чорного моря і буде досить дужою, щоб доступ до його знов завоювати, коли б Україна спробувала стати впоперек шляху. Але взагалі тяжко уявити подібні відносини, бо ж населення України в ише, ніж виховувані чехословацькою владою і большевиками українці, які з високої господарської школи вигонять професора, відомого наукового авторитета, лише за те, що дозволив собі вжити усталений термін „малоросійський плуг“, а не перехрестив його на новий, модерний: український плуг. Коли влада думає, що в цім випадку вона служить народові і його будучности, коли терпить таке вигнання професора замість того, щоб розпустити школу, де культивується такий протиславянський дух, то вона дуже помиляється. Національна Росія буде досить сильна, щоб з пражськими вихованцями офіційального славянства зразу покінчила, але буде, вірю, остільки розумною, щоб охороною української своєрідности зберегла вірність широких мас населення до великої Росії і щоб при помочі самого населення могла ліквідувати наслідки пражської туги за зменшенням великого числа руського народу, котрого у нас так бояться, що відносно Росії роблять таку політику, проти якої на Словаччині боряться всіма засобами. Коли продумаємо суть діла, то прийдемо до висновку, що польська влада ні крихти не гірша, коли терпить агітацію Єлічки проти інтегральности нашої держави.

Але ж польська влада не підтримує словацького сепаратизму! Але просто в комічний, коли Д-рові Бенешові для зменшення Росії не вистачає навіть українців, коли твердить, що будуча Росія не буде лише славянською державою, бо ж турки, татари, жиди, німці, грузини, вірмени і т. д. матимуть автономію, яку їм тепер дали совіти, і що всі ті народности будуть мати більший вплив на внут-

буде менш-славянською державою, а це не залишиться без впливу на її відносини до славян. Що думає Др Бенеш про той руський народ — справді незрозуміле. Щоб оті народики („paŕůdkove“) чи колоністи взагалі мали рішачий вплив на закордонну політику величезної маси руського народу, до того може дійти лиш насичена дивовижним, специфічним славянством фантазія Дра Бенеша. Ні, будуча Росія робитиме національну руську — а коли не перешкоджають вдячні, бо вже визволені славянські народи, — то також і славянську політику. Всі ж ті мордвини, татари і грузини будуть так розумні, щоб тямити, що руська держава може взагалі робити лише руську політику. Совіти слово „руський“ з назви імперії („řiše“) викинули, стали лише Союзом Совітських Соціалістичних Республік — будуча Росія відновить знову пошану до слова „руський“ і держава буде знову називатися руською державою і це таки буде відповідати її внутрішній і зовнішній політиці“ (ст. 96—97).

Отже мабуть досить! Др Крамарж пройшов перед нами в усій славянській щирості, але все-таки один пункт полеміки Дра Крамаржа в дивовижний: він обвинувачує Дра Бенеша за підтримку українського сепаратизму тоді, коли Др Бенеш разом з Крамаржем поборювали всяких українських сепаратистів на Міровій Конференції і наvertали справу на згоду їх з Росією. А хіба Др. Бенеш не вважає за помилку, що українські емігранти на Підкарпатті ширили українізм, хіба він стоїть за більше, ніж збереження своєрідності українців в рямцях Росії?

В засаді і Др Бенеш і Др Крамарж однаково трактують українську проблему. Різниця лише в одному: Крамарж хоче виключити українську еміграцію з допомоги, яку дає уряд ЧСР всім емігрантам. Др Крамарж правильно догадується, що коли допомогти емігрантові-сепаратистові не вмерти з голоду, то цим самим допомагається не вмерти й сепаратизмові. Коли не знищиш предмет, то цим самим залишаєш і його властивості. Отже радикальним засобом боротьби з українським сепаратизмом є фізичне знищення сепаратистів. Правильно! — *My světu peseme mř̃g a lasku!* але смерть українцям. Полемізувати з Дром Крамаржем не можливо: славянство його є безмежна любов до Росії, про яку він певен, що вона не сягне по Підкарпатську Русь, а про Україну він не певний, власне певний, що сягне по те, що „є наше“. Ну, а коли Росія сягне? Спиняйтесь над аргументом Дра Крамаржа про вихід до Чорного моря ледви чи треба через його курйозність: Др Крамарж добивається виходу до моря для Росії, а не для ЧСР.

Будучи здавна центром славянських ідей, Прага, як столиця нової республіки, не могла не взятись за здійснення де-яких славянських ідей, принаймні — за розробку їх. 15 листопаду 1920 р. в листі до Шамала Масарик висловив погляд про потребу організації Славянського Інституту, який би мав метою досліджувати славянські народи з боку наукового і практичного, з окрема — економічного. Закон про заснування Інституту був ухвалений 22 січня

1922 року. Після того був створений при Міністерстві Закордонних Справ організаційний комітет під проводом уповноваженого міністра Дра В. Гірси, а з 1927 р. — уповн. міністра Дра К. Крофти. Цей комітет мав підготувати все потрібне для відкриття Інституту. Праця комітету йшла довго, так що статут Інституту був ухвалений владою ЧСР лише 3 травня 1928 р. По статуту Інститутом керують 50 призначених президентом республіки дійсних членів, але в склад його входять ще в необмеженому числі чинні члени, по виборах. Коли були опубліковані списки призначених і вибраних перших членів, то газета „Právo Lidu“ назвала цей склад реакційним, зазначивши, що з соціал-демократів в списки членів попали 1—2 особи!

Славянський Інститут був відкритий 22 січня 1928 року. Хоч Інститут, як вища наукова установа, є автономний, але по закону він є залежний від міністерств шкільництва, закордонних справ і торгово-промислового, через те на святочному відкритті виступили три міністри (Др Бенеш, Др Годжа і п. Пероутка) з промовами, в яких висвітлювали завдання і напрям праці його. З усього видно, що Славянський Інститут є центром так зв. „культурного панславизму“. Він поділяється на два головних відділи: культури і економіки, а членами входять люде науки і практики. Директор Інституту є відомий проф. Л. Нідерле, котрий заявив на відкритті, що хоч Інститут складається в більшості з учених, але він не є Славянською Академією Наук тому, що опріч наукових переслідує і практично-економічні цілі, не стаючи через те і торговою палатою, а будучи zarazом центром студій і організації практичних звязків з славянськими народами. Відповідно сформований і вищий провід Інституту: в культурному одділі — голова проф. Др Юрій Полівка, секретарь проф. Др. М. Вейнгардт і члени проф. Др Я. Бідло, Адольф Черни (ред. Slov. Pře-hledu) і проф. Др Юрій Горак, в економічному одділі — голова Др Я. Прайс (головний директор Жівностенского банку), секретарь Др А. Штандлер (радник м-ва закордонних справ), піп Др Ф. Булла (голова центрального кредитового Союзу з Брна), інж. Ф. Кліндера (голова центр. союзу господарських кооперативів), інж. Е. Мельцер (голова ради електричних підприємств Праги, міністерський радник). Науку, як бачимо репрезентують фолькльорист, історик, історик літератури і редактор літературно-інформаційного журналу, а економіку — директори банків, підприємств і союзів, а в обох одділах і міністерські радники. Держава, наука, індустрія, торгівля і фінанси — представникам цих проявів життя належить керма Інституту.

Вже з цього одного можна заключити, що Славянський Інститут є незвичайно важним явищем, що має політичне значіння для всіх славянських і навіть не славянських народів. Пригадуються слова Дра Бенеша з „Проблем славянської політики“:

„Треба сказати цілком отверто, що кожний рух, що бореться за славянську взаїмність, хочби який був платонічний і хочби якими культурними інтересами не прикривався, мав і має в своїх наслідках політичне значіння і вагу. Цього замаскувати не можливо“, тим більше, що він правильно думає, що:

„культурні і господарські питання не можна відокремлювати від політичних“.

Але бувають випадки, що можна!

Так сталося на святочному відкритті Славянського Інституту, де міністри пояснювали завдання і напрям праці Інституту, при чім Др Бенеш сказав: „Славянський Інститут не має політичних цілей“, а Др Годжа (міністр шкільництва): „Інститут не буде інструментом політики“, хоч міністр при тім висловив надію, що „в цілому ряді культурних проявів прийде шляхом автономного розвитку до їх (славян. народів, *М. Ш.*) спільних виступів“. В цьому в певне заложення славянської солідарности... Сумно прозвучала лише промова міністра торгівлі і промислу п. Пероутки, який сказав, що торг ЧСР з славянами ще малий: ввіз 11—13%, а вивіз 10%.

З українців в чинні члени Інституту обрано проф. С. Смаль-Стоцького, проф. О. Колессу, проф. Л. Білецького, проф. В. Тимошенка і проф. О. Мицюка, цеб-то трьох філологів і двох економістів.

Для нас має спеціальний інтерес той факт, що в Славянському Інституті утворено окрему установу для вивчення Словаччини і Підкарпатської Русі, на чолі з єпископом Маріяном Благою (з Словаччини) і його заступниками: проф. Я. Влчек і проф. Владімір Францев (колишній учасник Славянського зїзду в 1908, як представник Росії), при секретарі проф. К. Хотек. Цей словацько-підкарпатський суб-інститут поділяється також на два відділи: культурний і економічний. На культурному відділі 39 членів, з яких три руських професори В. Францев, Юліян А. Яворський і А. А. Петров, з українців: гімназіяльний учитель Іван Панкевич і піп Августин Волошин з Ужгороду.

Як присутність трьох росіян, з яких Францев — неославист з комітету Крамаржа, а Юліян Яворський з табору „скажених українофобів“, так і відсутність українських професорів (з 100 українських професорів у Празі не знайшлося ні одного „підходящого“) дуже симптоматичні.

Не можу собі відмовити, щоб не подати список членів економічного відділу з словацько-підкарпатського суб-інституту:

1. Томаш Батя, промисловець, власник відомої фірми черевиків.
2. Др М. Белля, голова земської ради Словаччини.
3. Инж. Ян Дворжачек, директор Жівностен. банку з Праги.
4. Др Г. Гейдлер, секр. центр. союзу цукроварного промислу, з Праги.
5. Др Фр. Годач, професор політехніки.
6. Инж. Ф. Кліндера, голова центр. Союзу господарських коопер., Прага.
7. Инж. Фр. Коваржик, фабрикант з Проштвейова.
8. Проф. Др Йосип Мацек, проф. Торговельної Академії.
9. Др Ян Матиш, дир. пражського металургіч. Союзу.
10. Матей Мурин, фабрикант.
11. Др Фр. Самек, генер. секретарь Торговельної Палати.
12. Др Йосип Шейнер, адвокат, голова „Соколу“.
13. Др Ал. Штандлер, радник М-ва Закорд. Справ.
14. Др Фр. Ульрих, мійський голова Градця-Кральового.

Склад відділу показує, що з 14 осіб лише 2 професори, останні промисловці, фінансисти, представники міністерств і т. п. практичні діячі. Що вони робитимуть в Інституті? Студіюватимуть? Ні. Все очевидно зводиться до координації науки і економічної та державної політики. Об'єктом уваги є Підкарпатська Русь, але ні одного українця з Підкарпаття нема в цій високій установі. Славянський Інститут в цілому і словацько-підкарпатський суб-інститут ангажує праві кола російські, чим надається всій установі певне зафарблення. Прилучення до студійних функцій цієї практично-економічних завдань надають всій установі оригінальний характер. Одначе ледви чи можна сподіватись від Інституту сповнення тих надій, які на його покладались його фундаторами. З одного боку філологічно-історична мертвечина, з другого — економічна практичність, котра швидко охолоне до загальних розмов. Інститут є твір компроміса і половинчатости.

Проблеми славянства і проблеми класів вимагають ясности.

Одним з великих практичних підприємств ЧСР була допомогова акція для еміграції з територій був. російської імперії, а головню руської і української еміграції. Допомогова акція розгорнулась в широку культурну працю емігрантів. Мабуть більше 7.000 осіб було студентів вищих шкіл. Було засновано кілька російських і кілька українських вищих, середніх та низчих шкіл, різних наукових, освітніх, добродійних і т. п. організацій. Допомога для культурної праці, нічим не звязаної і керованої самими емігрантами, а також відсутність політичного впливу від чеської влади, котра з повним зрозумінням і довіррям поставилась до культурних потреб і української еміграції — викликала щирий ентузіазм емігрантів, між якими багато знайшлося отвертих приятелів Чехословаччини. Тон відносин був повний взаємного довірря і пошани. З огляду на прихильне відношення керівників допомогової культурної акції до народно-визвольних змагань нашого народу, українська еміграція без різниці таборів терпеливо чекала вияснення перспектив для дальшої культурної праці в середовищі свого народу — на Підкарпатській Русі. Чимало емігрантів пішло туди на працю, особливо учителів, які знаходили приложення рук в українських школах, що одна за другою там відкривались.

Керовники української культурної праці в Празі виробили і провели в життя грандіозний план праці за допомогою вдумливих і прихильних чеських людей. Здавалося, що трудно придумати більш добрих відносин, які були в р. р. 1921—1925. Багато в цій праці залежало і від особистих прикмет людей. Особливе довірря і признание здобув Др. В. Гірса, голова цієї акції з боку чеської влади.

Вибори до парламенту 1925. р. принесли зміну сил в парламенті і зміну влади. Коаліція распалась, влада була утворена з представників самих лише буржуазних партій, які очевидно мали інші погляди на славянську політику, ніж попередні керівники допомогово-культурної акції. Громадський Комітет, як осередок української праці, був закритий, а всі утворені ним установи залишились кожна сама по собі, без єдиного провідного напрямку, віддані на гру особистих чи групових інтересів, без узгляднення інтересів цілости. Безсумнівно,

що це негативно повинно було відбитись на моральному стані української еміграції. Тим більше, що й з чеської сторони керівництво акцією було змінено і що-до людей і що-до методів.

Все це вкупі (і роз'єднаність установ, і розпорошення людей, і зміна керівництва та методів і ин.) спричинилось до пониження настроїв еміграції, до побільшення внутрішнього тертя, до свовірного кар'єризму, конкуренції і т. п. Довша одірваність емігрантів від краю і вихрування різних політичних орієнтацій добила еміграцію.

З 1927. р. стало потроху помітно нове відношення і міродатних чинників до самих завдань культурної акції. Полеміка між Др. Бенешом і Др. Крамаржем була виразом двох глибших течій внутрі чеського суспільства і політичних кол. Ясно помітилась перевага напряду, якого заступав Др. Крамарж і тому представники української еміграції не раз натикались на факти, котрі переконували, що чеські міродатні кола самотійництву українців не співчують, розглядаючи його як перешкоду до запевнення кріпкої опори на Сході Європи. Помітно був застосований метод політичної оцінки діяльності українських емігрантів. На Підкарпатті з 1926 року почав радикально мінатись курс що-до української культури, а також і українців-емігрантів. Почалось масове видалювання українців відтіля, що особливо було тяжке в р. 1928. Різка зміна курсу віщувала зміну в трактуванні української проблеми. Особливо це помітним стало в звязку з утворенням Соціалістичної Ліги Нового Сходу, в програмі якої був прийнятий постулат самотійности України і інших республік бувшої Росії, правда, з одночасовим признанням необхідної солідаризації їх відносин в формі „вільної спілки“, як по-над-державного порозуміння.

Будучи гарячими прихильниками порозуміння України з Росією і вітаючи всякий факт людських відносин між українцями і росіянами, чеські міродатні кола цим разом поставились не лише зтримано, холодно, а навіть в де-яких випадках вороже до програми „розбиття Росії“, як руські і чеські кола називали програму Ліги Нового Сходу. Причина такої неприхильности незабаром виявилась в подробицях: не раз довелось почути вирази про те, що руська демократія (коли й прийде до влади) буде воювати з Україною хоч сто років, аж доки не стане твердою ногою на берегах Чорного моря. Це було майже буквальним повторенням тих цитат з книжки Дра Крамаржа, які я подав раніше. І самотійність України, „розділ Росії“, і „війна руської демократії проти України“ — це не були політичні реальности, а все-ж зміна у поглядах міродатних чеських кол була очевидна, а це в свою чергу негайно відбилось і на відносинах чеських кол до українських установ.

В цей же час стались і інші події, що прискорили дальшу зміну. Масова висилка українських емігрантів з Підкарпаття зробила гнітюче вражіння на українців. Представники українських установ і організацій, в яких працювали переважно ініціатори і організатори української культурної праці в ЧСР, подали президентові республіки меморандум, в якому змалювали трагічну суперечність між відношенням до емігрантів у Празі і на Підкарпатті, а в заключення прохали розв'язати

питання про відношення до українських емігрантів, про забезпечення їм можливості спокійної праці на Підкарпатті і зрештою про авдівнцію, щоб спеціальна делегація від українських установ могла висвітлити президентові свої потреби. Однак авдівнції не дано, натомість канцелярія президента відповіла, що порушені в меморандумі справи передано на рішення ради міністрів, звідки й треба чекати відповіді. Меморандум було подано 10 жовтня 1928 р., але замість відповіді через два — три місяці було заявлено про... припинення допомоги установам, од яких пішла ініціатива меморандуму.

Оскільки організаторами української праці в ЧСР був я з товаришами, оскільки програму Ліги Нового Сходу або „розбиття Росії“ складали ми разом з руською групою В. М. Чернова, білорусами, вірменами і ин., оскільки меморандум підписували також ми, то вкупі беручи ми й мусіли прийняти на себе наслідки з зміни поглядів на українську справу в чеських міродатних колах, які виразно дали зрозуміти, що на їхнє співчуття нашим стремлінням ми сподіватись не можемо. Переконавшись в цьому і втомившись від тяжкої морально для нас акції де-яких урядових кол з метою одержати від нас український національний Музей-Архів, ми не погодились віддати український Музей-Архів (вважаючи його за власність українського народу) і заявили в жовтні 1929 р., що вважаємо за доцільне припинити нашу працю в Празі і користування допомогою, а натомість прохали, щоб влада ЧСР уможливила перенесення культурної праці на Підкарпаття, де б українські культурні сили могли собі здобути і заробіток і можливість служити українській культурі. І до цього нашого бажання ми не зустріли співчуття в час, коли по-людськи така дрібна поміч була нам потрібна.

Соціалістична чеська преса різко кваліфікувала режим на Підкарпатті аж до пятнування його, як режиму терору і корупції; ми самі бачили, що режим чехизації зробив страшне спустошення в душах населення, яке почало називати часи феодального угорського режиму за кращі, ніж чеські.

В життя української еміграції за останні роки де-які анти-українські чеські групи також почали вносити розклад, тим більш тяжкий, що в йому були очевидні інспірації з боку протиукраїнських чеських осіб і груп. Виникли виступи безвідповідального вулицного українського шумовиння проти організаторів української праці в ЧСР, що зробило прикре вражіння тим, що і в цих виступах помітна була закулісна рука і гасла, що явно були направлені на дискредитацію української сторони, з якою було кілька років співпраці. Так політика переїхала і через особисті стосунки людей, які засадничо не могли змінити свого становища ані в загальній українській проблемі, ані в справі Підкарпаття, ані що-до методів емігрантської праці.

Треба признати, що і загальна політична ситуація в Європі і спеціально стан річей на українських землях, вплинули на остаточну зміну в чеських колах що-до української справи.

Річ в тім, що Чехословаччина належить до тих держав, що своє міждержавно-правне становище завдячують мировому договору між

Антантою і її противниками, отже охорона status quo, утвореного тими договорами, в життєвим завданням і чехословацької закордонної і взагалі національної політики. Не можна закривати очей, що український визвольний рух суперечить гаслам політики, що веде Антанта і її співники. Ці гасла — мир і співпраця на основі охорони status quo. Безсумнівно й те, що ці гасла відбирають в українського народу надію не лише на визволення, а навіть на можливість вільної культурно-господарської праці і дальшого розвитку.

В Польщі і Румунії отверто поставлено мету — знищити національно український народ. На Підкарпатті зазначився подібний напрям. Зрозуміло, що це незвичайно нервує всіх українців, що не втратили почуття дійсності, особливо емігрантів, що взагалі живуть загостреним почуттям національної трагедії свого народу. Виступи проти гнобительської політики загальмувати не можна. Але нова чеська політика вже инакше віднеслась до драми нашого народу. Не лише дух, але й ідеологія Дра Крамаржа явно опанувала Прагу, котра не може респектувати не лише самостійницько-соборницької української пропаганди, але і взагалі політичної праці українських емігрантів. Завдання чеської політики: мир і співпраця з Польщею, Румунією і навіть з Совітами. Українські ж визвольні тенденції здаються загрозою для неї. Ось тому не раз доводиться чути між відповідальними колами поради: „смиріться, українці, принаймні на 20 літ; перед вами культурно-господарської роботи на 50 літ; не треба вносити дисгармонії, признайте status quo, а себе лояльними меншостями у всіх державах, де ви є, сприяючи вибудованню і скріпленню тих держав; Європа хоче миру і співпраці, а не безпорядку і шкідливої пропаганди; Європа мусить такою залишитись на далі, як є, це є реальність; ваша пропаганда спричинює нам дипломатичні труднощі з сусідами“ і т. п.

— То rozhoduje! мусимо сказати словами Масарика. Відмова нашому народові в праві на визволення, порозуміння з нашими гнобителями в питанні нашого дальшого поневолення, відмова частині нашого народу в людських правах і в виконанні даних зобов'язань — to rozhoduje!

Так скінчилася чеська спроба справжньої славянської політики у відношенні до українського народу, навіть національність якого ставиться одними під сумнів, а другими просто не визнається.

5. Інші сусідні народи.

Окрім згаданих 4-х державних народів з Україною сусідують ще білоруси на північному заході, козаки і черкеси на південному сході. Білоруська територія поділена між Росією і Польщею, отже польський і руський народ є головні противники Білорусі, як і України. Однак на білоруські землі претендує ще й Литва — на Віленщину. Соціальна структура Білорусі така ж, як і в Україні, хіба що відсталість ще більша, а відродженський рух ще молодший і досягнення його менші.

Оскільки обидва народи поневолені і культурно відсталі, підлягають однаковим соціальним чинникам, одріжняючись хіба що діяль-

ністю чинників космічних (атмосферичних, географічних, телургічних). З цього погляду розвиток ідеологій йтиме таким же шляхом, як і в українському народі: що більша частина народу і що глибше пізнаватиме суспільну дійсність, то більше виростатиме ідеологія соціальної революції, котру треба розуміти не умовно, як соціалістичну, але науково, як зміну соціальної структури, цеб-то заміну міжнародної системи поділу праці на іншу — систему внутрінаціонального поділу праці, а виявом такої зміни буде: захоплення білорусами міст, утворення в білоруському народі основних груп сучасного суспільства: торговельної, промислової, наукової, адміністративної, вільних фахів і ін., цеб-то шляхом диференціації селянсько-робітничої маси на окремі соціально-функціональні скупини.

Сучасна білоруська думка вже підійшла до усвідомлення цієї історичної задачі. Під впливом оточення у білорусів позначаються 4 системи переживань: московська державність, польська, литовська і емігрантська. Це значить, що білоруська інтелігенція формується, як 4 формації політиків, що не завжди взаємно себе розумітимуть: кожна формація буде репродукувати назовні той тип відносин, понять, звичок, який вона переживав в своєму оточенні. Це буде джерелом ріжних орієнтацій і тактик, цеб-то перешкодою в розвитку. Білоруські соціологи і політичні мислителі повинні дати вищу наукову координацію життєвого досвіду народу і спонукати соборницькі системи поведінки — лише це в передумовою розвитку до стану модерної нації, в противнім разі рух загинатиме в багні провінційальної дрібничковости і партикуляризмі.

Українці і білоруси, як сусідні народи, знаходяться в становищі, коли їх інтереси ні в чім не суперечуть, отже всі відносини можуть бути збудовані на соціальному контакті, — це взаємочинність без залежності і підлеглости. Міжнародний контакт (співпраця) цілком необхідні, бо перед українцями і білорусами стоїть спільна задача: розбити соціальний вузол, яким звязані вони між росіянами і поляками з додатком жидів. І росіяне, і поляки, і жиди отаборилися в містах України і Білорусі, а це й в причиною бідолашного становища обох народів. Оскільки в Білорусі і на Україні на поневолення діють ті самі соціальні сили, остільки неминучою є спільна боротьба українців і білорусів проти їх.

При сучасному стані обох сусідніх селянських народів, коли їх внутрішнє життя, як правильно вказали польські соціологи, основане лише на безпосередньому контакті індивідів (без посередництва висторів, через які подразнення передаються на далекі простори — письмо, друк, телеграф, радіо, телефон, економічно-технічні споруди і т. п.), то контакт між обома народами слабкий. Необхідне стимулювання культурної, господарської і політичної співпраці.

Областю білорусько-українського контакту є Полісся, де 5 повітів українських, а 5 білоруських зведені в одне воєвідство, отже адміністративні умови змушують українців і білорусів завязати тут вузол українсько-білоруської співпраці, передаючи її енергію на дальні українські і білоруські землі.

Ця співпраця означить важну для будучини етнографічну межу між Білорусею і Україною.

При сучасному стані свідомости народніх мас, ці маси ще не уявляють, яким важним пунктом в боротьбі проти польсько-жидівсько-російського соціального вузла в стична українсько-білоруська область. Задачою українських і білоруських соціологів в в'яснити це і спопуляризувати, щоб виросла на цім ґрунті планомірність змагань.

Соціальна механіка в дужа річ. Українці і білоруси мусять рахуватись з тим, що їм ще довго доведеться бути в неволі — аж доки не ослаблять і не розірвуть вказаного соціального вузла. Найбільшою хибою з політичного боку у малокультурних мас в наївна політична романтика, що вірить в несподівані чудеса суспільних змін. Чудеса треба планомірно організувати — тоді вони в суспільному житті стаються, а без організованої підготовки народ все далі занепадатиме: денаціоналізація ростиме на ґрунті господарського і культурного ослаблення, яке тепер відбувається не „стихійно“, як раніше, а в наслідок науково організованої політики ослаблення. Тепер панування в раціонально-організований процес, який можно ослабити і знищити не инакше, як раціонально-організованим відродженням. Через малокультурність поневолених народів у них панув віра в чудо, в дух, в несподіванку, випадковіть або й фатальність суспільних явищ — цей стан в однію з причин довшого панування противника. Якраз проти цього мусять боротися свідоміші люде обох народів, бо тепер техніка боротьби у противника казково зростає, у поневолених — все залишається на рівні первобутньому.

Вихідним становищем у визвольній праці поневолених в соціологічно-наукове пізнання дійсности. Без цього буде — сліпий емпіризм, провінціальна дрібничковість (за виразом Бенеша) або „мещанское крохоборство“, як сказав би росіянин чи „хуторянство“ по нашому. Пізнання діючих в суспільній простороні сил — це основне джерело для політичної культури, а якраз це джерело знаходиться в соціології, тому нема иншого шляху до визволення, як спочатку пізнати, потім діяти — такий в закон поведінки людей. Діяння без пізнання — це ознака тварин, що мають за зброю лише один інстинкт, будучи позбавлені такого могучого зваряддя, як організований розум.

Перейдемо до козаків, що живуть на сусідно-східних областях України.

Военно-суспільні козацькі станові громади — це своєрідний остаток минушини вобнно-мандрівного побуту, що перетворився в вобнно-осілий. Козацьке „військо“ — це передовсім земельна і вобнна громада. Що в старій Росії вона була обернена в стан (сословіє) — це зрозуміло — царська Росія потребувала воєнщини і вербувала її якраз з культурно відсталих суспільних формацій („козаки“, „інгуші“, „черкеси“, „іногородці“, „дикі дивізії“ і ин.) З усіх цих формацій найбільш почали культурно розвиватись козаки, особливо кубанські чи чорноморці, донські і терські. Революція принесла руїну козацької громади, як форми суспільного співжиття. Той факт, що на козацьких землях

скупчилось багато „наброду“, колоністів з України, Московщини, Німеччини і ин. став для козацтва фатальним: „иногородні“ стали навіть більшістю, поскільки ж вона була упослідженою більшістю, то неминуче мусіла стати деструктивною — і вона підчас революції дійсно підірвала козацтво в корні, спричинивши йому поразку в боротьбі з большевизмом. Тут і виявилась сила колонізаторства — воно в джерелом, з якого тече енергія, що деформує соціальну структуру.

Деформація соціальної структури на козацьких землях стала сь: тепер і козаки і иногородні зведені в одноманітні селянські і мійські громади під титулом громадян. Стани козацький і селянський знищені. Дальша еволюція суспільних громад в козацьких областях відбуватиметься, як логичний наслід уніфікованого суспільства. Диференціяція класів буде йти, але класи в натуральне явище сучасного суспільства, основаного на поділі праці і обміні, тоді як стани були остатком старого, ще феодального суспільства. Поступ сучасного суспільства — у знищенні останків минулого, цеб-то станів.

Одначе козаки ще болюче переживають руїну своїх громад і побуту — на цім почутті виростає романтика козацтва, як своврідної суспільної вдности, що одріжняється від інших форм вдности. Як чиста романтика козацьке почуття розвіється, або прибере иншу мотивацію.

В умовах совітської дійсности, оскільки панує централізація, остільки витворюється проти неї опозиція, що оформлюється, як усвідомлення краввої солідарности в боротьбі проти центра. Коли це кравве почуття опозиції вдягти в козацькі ідеологічні шати, тоді козацький рух окріпне.

І він перед нашими очима кріпне, особливо на еміграції, де перебувають багато тисяч козацтва. Ідеологія цього центробіжного руху розвивається під назвою вільно-козацького руху, який ставить своєю метою утворення самостійного суспільства в межах колишніх козацьких земель.

Кількісні дані про козацькі області мавмо такі (див. Календарь-Альманах Вольного Казачества — Вільного Козацтва на 1930 р., Прага). (Див. у нас таблиця на 83 стор.)

Представники вільно-козацького руху рахують ще козацтво Сибірське (Сибірське, Семиріцьке 354.588 насел. і Єнисейське) і Далекосхідне (Забайкальське 258.846 осіб, Амурське 45.599, Усурійське 34.159, разом 338.604 особи), але ми на цих країнах не спиняємося з огляду на їх віддаленість від України. Нас цікавить область, що безперечно межує однією частиною з Україною — Козацтво Європейське. Коли виключити Гірську область (з Терщини), то всі козацькі землі разом означуються в 870 тис. кв. клм., отже територія майже така, як етнографічна українська територія. Вільно-козацька ідеологія припускає, що козаки є окрема нація в державно-політичному смислі (цеб-то „французьке“ розуміння нації!), яка складається з окремих мовних скупин: російської 57%, української 29%, а останні 14% припадають на кирізізів, татар, комликів, вірмен, жидів і ин. З другого боку козацька нація складається з усіх мешканців козацької те-

Населення козацьких країв:

К Р А Ї Н И:	Площа кв. км. 1926 р.	Густина на 1 кв. км. 1926 р.	Населення в тисячах:				Національний склад:								
			всього	в тім козаків	містах	селах	росіян	україн	німців	жидів	вірмен.	татар.	кирғиз.	комлік.	інших
1. Донське	208.129	20.1	4194.6	1792.0	941.2	3253.4	2667.4	1315.4	42.1	32.0	45.2	17.2	3.2	14.1	58.0
2. Кубанське	110.869	35.9	3980.7	1723.4 } 152.7 }	593.5	3387.2	1845.2	1695.2	40.4	5.9	80.6	6.9	—	—	153.8
3. Терське і Горці Півн. Кавказу	115.550	20.6	2383.2	312.0	463.9	1919.3	648.6	241.2	24.8	7.5	40.0	35.0	—	—	1334.0
4. Астраханське і Комл.	106.915	6.1	652.0	158.7	203.8	448.2	395.2	28.5	5.4	6.1	3.1	49.5	46.1	111.4	6.7
5. Уральське	285.797	2.4	681.8	198.8	65.3	616.5	217.0	23.0	0.8	—	—	15.1	420.0	—	5.9
6. Оренбургське	129.470	12.0	1553.4	647.7	269.5	1283.9	1217.2	135.3	14.5	5.3	—	100.8	27.5	—	52.8
в тім козацької без Горців Північного Кавказу.	956.730	14.5	13445.7	4985.3	2537.2	10908.5	6990.6	3438.6	128.0	56.8	168.9	224.5	496.8	125.5	1476.7
	870.151	13.4	11705.9	42.6%	2258.0	9447.9	6717.5	3391.5	121.2	51.4	150.3	192.2	496.8	125.5	339.3
							57.4%	28.9%	—	—	—	1.7%	4.2%	1.1%	296.1

риторії без поділу на стани — отже козацька ідеологія приймає стан річей, утворений революцією — скасування станів і переділ земель. Третій принцип — козацтво є республіканська демократія, четвертий — організована, як звичайне (буржуазне) суспільство, п'ятий — повна національна свобода, шостий — внутрішня федерація, сьомий — повна самостійність і незалежність від Росії.

Поскільки козацькі території, як єдиний комплекс, одрізують Росію від Кавказу, нижньої Волги і сягають аж до Челябінська, то для Росії козацька самостійність є найгострішою з усіх проблем поруч української. Україна і Козакія одрізують Росію від Чорного моря, Кавказу, Середньої Азії (Туркменистан, Узбекистан і Киргизстан) і почасти загрожують шлях на Сибір.

З погляду російського імперіялізму козацька ідея дуже небезпечна і тому можна задалегідь передбачити, що Росія буде випикати її гартованим залізом. Небезпека її ще збільшується тим, що більшість козацтва — це люде з руською культурою, отже Росія звикла їх вважати за свою передову бовву силу, що своєю кровію прокладає шлях для російських імперіялістів на південь і південний схід — і тепер ця сила обертає свої списи проти Москви! Є від чого схвилюватися.

Соціологічно беручи, козацька ідеологія в суті річи є державною ідеологією територіяльного скупчення, а не національного, тому називати ріжномовне козацтво однією нацією є очевидна неправильність, яка помститься на вільно-козацькому рухові. Ідеологія ця має на увазі утворення подвійно-кумулятивної верстви: територ.+державної, але не національної. Коли ця кумуляція відбудеться, то в ній повстане нахил перетворитись в потрійну — територ.+державно+мовну, цеб-то росіяни захочуть інші мовні скупини підпорядкувати, а це значить, що в Козаччині повстануть національно-культурні проблеми, а це знов значить, що виявиться тяга до основних націй — руської і української. З-за Козаччини може повстати між Росією і Україною гострий антагонізм — боротьба за впливи в Козаччині, що може спричинити війну. Башкири, мордва, черемиси, татари, коли б вони жили державним життям, могли б так само зіпсувати кров московським імперіялістам, але... треба, щоб селянські народности піднялись на вищий рівень суспільно-політичної свідомости, щоб стати активним чинником східно-європейської міжнародної політики. Здається, лише татари вже дійшли до такого рівня розвитку, коли суспільне скупчення стає активним політичним чинником. Козаччина не зможе повстати, коли з другого боку народи Середньої Азії (киргизкайсаки, узбеки, таджики, туркмени) не стануть в єдиний блок: Білорусь — Україна — Козаччина — Кавказ — Киргизія — Узбекистан — Туркменистан — Татарщина — Башкирщина.

Усвідомлення міжнародно-політичних необхідностей є стан вищої політичної свідомости, ніж „хуторянщина“ окремих мовних і територіяльних скупин, отже величезну працю мусить проробити інтелігенція згаданих народів, щоб вони могли стати солідарним чинником східно-європейської політики.

Совітська політична муштра тепер гарячково організує східно-європейські народи в такому напрямі, щоб ці народи були ідеологічно-культурно поставлені на службу московському імперіялізмові і самі стали добровільно його жертвою. Як і всяка систематична культурно-виховавча праця, большевицька пропаганда безумовно знаходить собі прихильників між згаданими народами (кожний уряд має прихильників не лише в своєму народі, але і в чужих!), отже вільно-козацька ідеологія зустріне гостру опозицію в населенні козацьких територій — опозиція і політична, і культурна, і національна. Нею якраз і буде московський імперіялізм орудувати і розбивати солідарність населення.

Обраховуючи всі труднощі, ми все ж таки думавмо, що вільно-козацька ідеологія є одним з проявів наростання політичної свідомости в східно-європейських селянських народах і територіяльних конгломератах, тому вона об'єктивно грає роль показчика поступу. З українського міжнародно-політичного погляду козацька ідеологія буде вважатись за позитивне явище, що гуртує визвольні сили поневолених Москвою мас і через те саме російська політична думка поставиться до неї неприхильно або й смертельно-вороже, загрожуючи козакам кривавою розправою. Визрівання козацько-самостійницького руху є показчиком будучих бурь не лише на території України, але й на козацьких степах Уралу, Надволжа і Підкавказзя.

Соціальна структура, витворена колоніяльною політикою Москви, не може втриматись, оскільки вона в основі суперечить, загрожуює елементарні умови існування багатомільйонних поневолених мас.

V. Відношення до української справи з боку поза-сусідських народів.

Ми прийшли до третього кола народів, які в чинниками світової міждержавної політики. Механіка міждержавної політики є складна, а своїм впливом на долю народів, особливо поневолених — могутня. Абсолютна суверенність державних народів є фікція, бо кожна самостійність є релятивна. Ми є свідками багатьох фактів, що про це свідчать: уряди в Німеччині (навіть Німеччині!) змінювались в залежності від того, що думають в Парижі; уряд диктатора Литви Вальдемараса злетів тому, що Гендерсон відмовив йому позичку, яко не-демократичному урядові; воєнний конфлікт між Італією і Грецією був заходами Ліги Націй недопущений, спроба імператора Карла зайняти угорський трон розбилась об міждержавну силу, хоч венгри хотіли Карла; Австрія, як чисто-німецька країна, не смів злучитись в одну республіку з Німеччиною, хоч обидві цього хочуть, але не хочуть інші держави (Бенеш висловивсь: *Anschluss tot valka!*); Болгарія мусить карати македонських болгар за їх боротьбу проти Югославії, нові держави повстали на Мировій Конференції в наслідок згоди інших держав, а зовсім не з волі народів, через що мусіли платити „плату за визволення“, цеб-то за признання (напр. ЧСР), взагалі признання чи непризнання держави іншими державами грає основну роль в існуванні держав, особливо невеликих. Навіть ССРСР, держава з 150 міль. населення не може довго існувати без признання інших держав, добивається признання з боку навіть малих держав. Хіба не досить цих фактів (а їх можна назбирати ще тисячі), щоб сказати, що самостійність держав є цілком релятивною. Отже всі політичні істоти, що балакають про повну самостійність, цієї справи не розуміють, або нещирі...

Вказаний стан річей є доказом, що міждержавні відносини залежать від соціально-політичної сили всіх скупин даного народу або населення, а з другого боку — впливають на міжнародню долю кожного народу.

Залежність України від третього кола міжнародніх сил є безсумнівна вже тому, що взаємочинність народів завдяки транспортові, засобам сполучення, пресі і т. п. відбувається на величезному просторі, але в цій взаємочинности той народ грає більшу соціальну роль,

який має більший технічний апарат зносин — більше отого транспорту, засобів комунікації, капіталів, преси і т. п. Що культурніший народ, то технічних засобів передачі акцій і реакцій (передатчиків) має більше. Власне само поняття культурності означається сумою і якістю передатчиків, як необхідного зв'язку між взаємочинними індивідами.

Взаємочинність відбувається між всіма скупченнями: державними, народними, професійними, партійними і т. д. і ці відносини ми й звемо: міждержавними, міжнародними, міжпартійними і т. д.

Україна в чинником міждержавних відносин: вже Масарик назвав чотирі групи міждержавних відносин, що виникають через присутність українців у цих державах. Ці міждержавні відносини торкаються українців, але відбуваються по мимо українців, отже в цих відносинах українці грають роль тільки об'єкта, а не суб'єкта відносин. Однак й інші держави і народи мають діло з Україною по мимо українців. Візьміть економічну діяльність: на Україну ввозяться, а з України вивозяться продукти, сировина, капітали, але цей оборот відбувається по мимо українців — вони в цім обороті грають роль об'єкта.

Ще 1920 р. вийшла під фірмою Osteuropa-Institut in Breslau книжка Дра Курта Флетеля „Die wirtschaftliche Bedeutung der Montanindustrie Russlands und Polens und ihre Wechselbeziehungen zu Deutschland“ (Господарське значіння гірництва Росії та Польщі і їхня взаємочинність з Німеччиною), в якій знаходимо цікаві відомости про участь європейського капіталу в промисловості на Україні (наддніпрянській):

- I. Société Métallurgique Dnjeproviennne du Midi de la Russie, засн. 1886 р. Бельгійське. Акційний капітал 26,250.000 крб. 80⁰/₁₀₀ акцій в бельг. руках, останні в інших, почасти й німецьких.
Т-во має: 1. Металургіч. завод в Каменському,
2. Вагонобудівельний завод,
3. Фабрику огнетривалих виробів,
4. Доменну піч в Кадіввці,
5. Рудники в Крив. Розі (Ростковський, Шмаково),
6. Рудник мангану в Никопольськ. повіті,
7. Шахти: Анненські, Кадіввські, Лідіввські, Максимовські.
- II. Société Métallurgique Russo-Belge (1895 р.), засн. бельгійська фірма. Акц. капітал 20 міл. крб., акції в бельгійських руках.
Т-во має: 1. Металургі. завод в Енаківві,
2. Рудники в Кривому Розі (Терновський, Колачевський, Божедаровський, Ліхманський, Широкий),
3. Шахти: Веровські, Софіївські, Бунге, Густав.
- III. Société Métallurgique de Taganrog (1896 р.), акц. капітал 21 міл. крб., ³/₅ в руських, ²/₅ в бельг. руках.
Т-во має: 1. Металургі. завод в Таганрозі, Керчі, Криму,
2. Рудники в Керчі.
3. Шахти в Славяносербськ. повіті (Донбас).

- IV. La Providens Russe à Marioupol (1897 р.), бельгійське, основн. капітал 14,62 міл. крб. Мав підприємства в Сатрані, Кривому Році, Керчі, шахти Рутченковські, кокс.
- V. Société des Tôlerie de Konstantinovka (Донбас), Hauts-Fourneaux, Aciéries, Laminoirs (1896 р.), бельгійсько-франц., акц. кап. 3,705.000 крб.
- VI. Société Russe pour la Fabrication de Tubes (раніш Шадуар), заснов. 1889 р., акц. кап. 7,5 міл. крб., французько-німецьке.
- VII. Акц. Т-во „Брянск“, 1873, руське. Акц. кап. 51,182.000 руб.
- VIII. Акц. Т-во „Краматорская“, 1897 р., акц. кап. 16,800.000 руб. (руське з участю німецького і польського капіталу).
- IX. Société du Denez à Droujkovka, 1894 р., французьке, акц. кап. 7,960.000 крб.
- X. „Новоросійське Т-во“ в Юзовці, 1870 р., англієць Юз, акц. кап. 22,856.000 крб.
- XI. Донецько-Юріївське Металург. Т-во, 1895 р., 21,100.000 крб.
- XII. Société Minière et Metallurgique „Union“ à Makiewka, 1896 р., французьке (з участю австр.), акц. кап. 40 міл. франків.
- XIII. Нікопіль-Маріупільське гірне і метал. Т-во, 1896 р., збудоване американськими інженірами, акц. кап. 20,533.000 крб.
- XIV. Société Française des Minières et Hauts-Fourneaux de Krivoi Rog, 1881 р., французьке, акц. кап. 13,5 міл. франків.
- XV. Société Anonyme des Hauts-Fourneaux de Olchowaja, 1896 р., бельгійське, акц. кап. 5 міл. франків.
- XVI. Aktiengesellschaft der Suliner Hüttenwerke, 1870 р., акц. кап. 7 міл. руб.
- XVII. Рос. Т-во Машиностр. заводів в Луганске, 1890 р., акц. кап. 9 міл. руб., підприємства збудовані німецьк. інженірами.

Ось вам „українська промисловість“!

В 1914 р. з 3.600 коксових печей в Донбасі, з продукцією 175 міл. пудів належало чужинцям 3.150 печей з продукцією 153 міл. пудів. Сяндикат „Продамет“, що скупчив у своїх руках 60% металу, був французько-бельгійським.

Увесь Кривий Ріг належав чужинцям, відкіль р. 1913 з 380 міл. пудів продукції більшість забирала Німеччина і Англія, а останнє — Росія.

Трамваї, залізниці, електричні станції та багато фабрик і заводів, особливо хемична промисловість — в більшості належали чужинцям.

На західно-українських землях також діє європейський капітал: в Дорогобичі, в підкарпатських і волинських лісах.

Польща, Чехословаччина і Румунія в тереном діяльності французького капіталу, який діє за згодою „суверенних урядів“ цих держав і, розуміється, в повній солідарности з ними визискує працю і природні добра українського народу.

Кому що належить, той в тім страшенно заінтересований. Так звані-ж „українські дипломати“ все силкуються заінтересувати чужинців промислом і природними багатствами України, скрізь пропонуючи „співпрацю“ і не розуміючи, з яким призирством чужий

капітал ставиться до цих пропозицій: чужинець вже заінтересований, але економічна взаємочинність відбувається лише між економічними суб'єктами, цеб-то між тими, хто володіє економічними цінностями. Чужинці мають діло з тими, хто володіє українською територією, її природними добрими і виробами підприємств. Українці цим не володіють і тому суб'єктами економічної взаємочинності бути не можуть аж до того часу, доки не опанують ними або економічно, або державно-політично.

Через те все чужі народи і держави мають і хочуть мати діло з Україною, але не з українцями, лише з їх панами.

Після війни головні держави проповідують мир і співпрацю — отже ані Європа ані Америка не може бути зацікавлена в усамоствіненні України. Лише війна ставить такі завдання, як одірвання територій у противника. Коли ж війни нема і озброєні народи її не хочуть, уникають, то в їх ідея територіяльних змін не може ані виникнути, ані прищепитись від українців, які до того ж і не ведуть і не вміють вести міжнародньої пропаганди. З другого боку: чи ставить тепер український народ (а не окремі індивіди) на чергу здійснення задачі одвоювання своєї території від тих, хто нею володіє? Селяни і робітники, що становлять 96% української нації, не ставлять, бо неграмотні малокультурні маси таких ідей не ставлять взагалі. Селянин усвідомлює боротьбу за сажень „шнура“, за 1—5—10 десятин, але він не розуміє ідеї володіння сотнями тисяч квадратних кілометрів. Робітник усвідомлює лише дві категорії: збільшення платні, зменшення робочого часу, але він не розуміє, що то значить, коли з української нації чужинці державно-бюджетним шляхом стягають річно 3 мільярди карбованців. Цього не розуміє і пів-інтелігент, а часто не розуміє й інтелігент, який не спеціалізований в суспільних проблемах. Він „розуміє“, що треба зробити, щоб дістати „стипендію“ за приватні услуги панам, за донощичество на інших українців, за анти-українську роботу, але він не уявляє сути соціального процесу, особливо фінансово-економічного в масштабі окремого суспільства, не то що цілого світу.

Претенсійні пів-грамотні інтелігенти кидають словами про свою державу, але сути її не знають, хіба що уявляють, як канцелярію, в якій можна одержувати посади шляхом виборів і політичної демагогії.

Поскілки європейські уряди легко заангажовують українських „інтелігентів“ на шпійонську анти-українську службу, називаючи це для замаскування її дійсного характеру „співпрацею“, постільки європейські уряди переконані, що це недозрілі політично люди, а коли вони в своєму народі числяться інтелігентами і ходять спокійно по вулицях, то такий народ не дозрів до політичної ролі, а тому й не може бути самостійним.

Кожний українець, який стоїть на службі чужим урядам, особливо тим, що гноблять якусь частину українського народу, в активним проти-українським чинником і живим свідомством, що такий народ знаходиться ще в пелюшках політичного дитинства.

Європейські держави не підтримують ідеї самостійної України.

Найперше до цього прийшла Німеччина: пославши свої війська, як союзні, на Україну, вона переконалась, що вони можуть стати окупаційними, через те стався переворот, через те німці передали владу на Україні руській і жидівській буржуазії, через те заявили про необхідність „федерації“ України з Росією.

Через те саме й тепер на Україні панує русько-жидівська меншість, що в більшості в містах: супроти неї українська мійська меншість безсила орудувати.

Це Європа бачить і розумів — їй не треба розтолковувати, що це значить: це значить, що українці, не можучи захопити влади в містах, тим самим доказують, що не можуть жити самостійним державним життям. Цю думку отверто висловив і Масарик: самостійна Україна, мовляв, може опинитись під впливом німців. Не лише німців! Коли владу мали б в руках, скажім, петлюрівці, то Україна була б під чоботом Польщі. Коли б владу мали гетьманці — то під командою Німеччини, коли б соціал-демократи — то під впливом кого-хочете (коли б же під впливом революціонерів, то Україна воювала б).

Хто може бути під впливом кожного чужого урядовця за кордоном, той буде під його ж впливом і ставши до влади. Та й це взагалі неможливе: до влади ніколи не можуть прийти ті, хто не здібний воювати з ворогом.

Економічна і політична аргументація говорить не в користь нашої інтелігенції. А культурна? Твори української культури ще не увійшли в міжнародній оборот, тому українська культура ще не мав престижу.

Франція також проти самостійної України вже тому, що її європейські спутники проти цього. Коли Бенеш признається, що чеська делегація вела боротьбу проти українського сепаратизму, то це має значіння показчика: українська делегація не могла побороти чеської акції! Чому? Що делегації переборюють не тому, що делегати хитрі, і не тому, що їздять в автах, а тому, що їх країни політично-культурні, що соціальна структура говорить на користь цієї делегації, яка не благає про признання, а яку признано ще раніш — вона вимагає своєї часті в поділі всіх можливостей.

Польща, Румунія, Югославія, Чехословаччина йдуть за Францією, щоб-то в даній історичній добі проти самостійности України.

Що-до Англії, то й вона хоч і заінтересована в Україні, але не заінтересована в українцях. Діло буде цілком инакше, коли українці захоплять владу принаймні в містах: вони тоді самі будуть політично-инакшими і про їх инакше думатиме світ.

Америка стоїть за єдину-неділиму Росію виразно.

Японія? Навіть про Японію думав „уряд УНР“, але японці не згодились на проєкти своїх приятелів-українців, а згодились на пропозиції ворогів-большевиків.

Так скрізь роблять політично-свідомі люде. Українцям це треба зрозуміти, щоб побачити дійсність. Ці нещасні люде чули, що треба рахуватися з дійсністю, але це зрозуміли так, як ті, що не розуміють: во ім'я „дійсности“ зрікаються своїх програм, йдуть направо,

бо дійсність ніби правів, словом — підлягають чужій дійсності замість того, щоб свою поведінку пристосовувати до української дійсності і в своїй праці виходити з ідеї захисту інтересів реального, дійсного українського народу, цеб-то селян і робітників. Ні, маленький плазун в Європі стає „фашистом“, „монархистом“, „клерикалом“, словом — відбивав в собі типові риси складових елементів європейського суспільства, не турбуючись про українську дійсність. Типологічно, українська інтелігенція ще не являється в своїй масі дозрілою для самостійної політичної діяльності, а тому... українська справа в Європі стоїть зле. Тому уряди ведуть підготовку до єдиної-неділимої Росії і щоб заслужити вдячність бущучої Росії, всіма засобами розкладають українську інтелігенцію в краю і на еміграції. Ця операція вдається європейцям легко, бо мало ще таких українців, яких би не можна обдурити двома-трьома фразами: „ми підтримуємо іменно вас, а ви знищіть таких-то і таких-то ваших українців, які...“ і т. д.

Що зробили європейські люде з українською еміграцією — просто жахно дивитись: нема такого уряду в Європі, який би не мав на своїх услугах українців, які діють проти України!

Європейська буржуазія хитро і тонко підготовляє напад на большевиків, щоб відбудувати для себе... російський ринок, а з цією метою насамперед організує своїх агітаторів з руської і української еміграції. Коли виникне війна з большевизмом, то може виграти та або инша сторона, але виграна ані тіві ані другої сторони не буде нашою виграною: ми програємо і там і там, бо ми політично слабкі. Слабкі ж програють при всіх ситуаціях.

На випадок внутрішньої революції в ССРСР також Европа має рецепт притлумлення України: для росіян буде в се, для українців — splendid isolation.

Бо не в симпатіях і антипатіях діло: українські конфіденти, що служать чужим силам, думають, що вони користуються „симпатією“ панів, коли справді тільки... грошима, а українській справі „симпатія“ панів до своїх плазунів не допоможе.

В революції, яка ніби-то скоро буде в ССРСР, виграють лише класові сили — отже, коли українці стануть на ґрунт інтересів селянства і робітництва, то тоді Україна щось і здобуде, але не те, про що говорять політичні діти.

VI. Пропаганда противників України.

Що треба зрозуміти українцям, щоб усвідомити своє становище в системі сучасних міжнаціональних і міждержавних рушійних сил? Передовсім розуміти і знавецьки збивати всю аргументацію ворогів, противників і... політичних сліпців своїх і чужих.

З попереднього викладу вже ми бачили і чули де-які аргументи противників визволення України, але для нашої мети треба зібрати до купи ті аргументи і дати їм об'єктивну оцінку.

1. Расові.

На расову спорідненість українців з росіянами люблять посилатись не тільки великоруси (москалі), але й русофіли всіх мастей. Що значить спорідненість, спільність крові в суспільних відносинах? Трудно вказати більш реальну спорідненість, як родинну, але під впливом різних чинників родини розкладаються і члени їх перебувають в тяжких антагонізмах і кривавій боротьбі: економічні чинники зводять до боротьби братів за землю, за майно, спадщину; різні рівені культурності і свідомости релігійної, політичної, правно-етичної, естетичної вносять в родини атмосферу боротьби і розкладу; різні вікові групи („батьки і діти“) постійно перебувають в непорозуміннях. Спорідненість породи (раси) зовсім не така очевидна, як родинна, а коли вона і очевидна, то внутрі-расові антагонізми розділяють всі раси на безчислені скупини і держави. Біла раса розбита на багато десятків держав, які часто воюють між собою.

Але візьмім расу у вузкому обсязі — племенному. Германці, романці, кельти, славяни часто воювали і воюють між собою. Москалі і поляки, москалі і українці, серби і болгари воювали і воюватимуть ще не раз між собою. Племінне родство не перешкоджає, щоб москалі ненавиділи українців, поляків і навпаки. „Братні“ почування москалів ні крихти не стримують їх в ненависти і бажанні погризти за горло українців. На диспуті в Парижі, що влаштуувала редакція „Дни“ отверто і публично Керенський, Соловейчик і ин. проголошували, що будуть зброєю вгамовувати українців, коли вони посміють здійснювати свій державницький план. Навіть незаінтересований безпосередньо Др Крамарж завзято і пристрасно ненавидить українців і запевняє, що

Росія воюватиме з ними. Не зважаючи на спільність расової крові, Др Крамарж рішучо хоче собі присвоїти Підкарпаття, але хіба це таке яскраве виявлення славянства, як ненависть його до братів-слав'ян і чехів, напр. Бенеша. Можно сказати, що він більше любить Кутепова, ніж чеха Бенеша.

Та зрештою, чи є расова єдність між москалями і українцями? Багато росіян-учених істориків (Ключевський, Платонов, Елпатьєвський і ин.) доказують, що великоруси є мішанина финів+монголів+слав'ян. Нові дані свідчать, що й кельтів (Шелухин), тимчасом, як українці є слав'яне з домішкою кельтів (русів). Французький антрополог Денікер зачислив українців до раси адрійської (динарської), поляків — до вислянської, москалів — до орієнтальної. Оказується, що три „слав'янських“ народи є трьома расами. Вже через те у їх нема расової споріднености. Як що Др Крамарж вважає себе спорідненим з слав'янізованими фіннами, то цілком зрозуміла його ненависть до українців. Так само й до словаків, котрі стоять найблизче до українців.

Розмови про расову спорідненість у людей, що смертельно ненавидять частину своєї породи, роблять часто комічне вражіння. „Спорідненість“ тут виявляється в бажанні напитись чужої крові. Вже коли на те пішло, то расової споріднености у таких „слав'ян“ більше з волами, коровами і свиньми, мясо яких вони пожирають значно частіше, ніж п'ють слав'янську кров.

2. Національно-культурні.

Це аргументи про „спільну“ культуру. Нахил до цієї „спільности“ великий у всіх імперіялістів, які що-дня силкуються накидати свою мову і „культуру“ братам-слав'янам. Факти безжалісні: слав'яни руські, поляки і чехи в межах своїх володінь живосилом накидають свою мову і „культуру“ українцям! Русифікація, полонізація, чехизація — це три системи „братніх“ відносин з українцями, з якими руські, поляки і чехи хочуть мати „спільну“ культуру. Вже маючи спільну культуру руські, поляки і чехи, що належать до пануючих класів, побратньому знищують таки своїх братів, що мали нещастя родитись селянами і робітниками.

Але особливо іраціозно виступають прихильники національно-культурної єдности, як чинника, на якого вони посилаються при поневоленні! Українці і словаки мусять бути в одній державі тому, що вони лише окремі гілки одного народу, але що до німців, то вони власне через те, що вони є єдиним народом, мусять бути в окремих державах: прилучення Австрії до Німеччини розглядається, як злочин. Anschluss — tof valka!

Коли б підкарпатські українці захотіли приєднатись до Росії, то Крамарж пішов би на їх війною, як іде війною на українців за те, що вони відокремлюються від Росії, і на Бенеша за те, що він ніби то підтримує український сепаратизм.

О, ці расові і національні аргументи! Їх не взяли б собі на іграшки навіть діти.

3. Економічні.

Вищим економічним аргументом поневолення є, як ми бачили, теорія організму і впливаючих звідти економічних інтересів, співпраці, взаємин. Московський „організм“ складається з українського вугілля, руди, цукру, пшениці, з башкирської овечої шерсті, з туркестанської бавовни, з азейберджанської нафти, грузинського мангану, білоруських лісів і т. д. Це швидче шлунок, а не організм! Цей шлунок поїдав продукти чужої праці, а поневолені народи повинні покірно йти в черево московського кита на стравлення, без надії навіть вийти коли-небудь з його, оскільки він має титул „організму“. Але ось Італія: вона не має ані свого вугілля, ані заліза. Як же вона може існувати без Донбасу і Кривого Рогу? Цілком же ясно виходить з московських теорій, що Росія ніяк не може існувати без Донбасу, маючи у себе і вугілля (московський і ин. райони), і руду, метали, а італійський „організм“ може існувати, не маючи в себе ані вугілля, ані заліза. Ще приклад: Австро-Угорщина до 1918 р. також була „єдиним організмом“, який ніяк не міг існувати без Чехії, Словаччини, Угорщини, Боснії, Герцеговини і т. п., але р. 1918 було зроблено операцію — відрубано багато де-чого, залишився маленький тулубець „Австрія“, який не то-що існує, а навіть добре існує. „Ужасной боли“ не відчують ані Чехословаччина, ані Угорщина, ані Трансильванія, ані Хорватія, ані інші відрубки, навіть Австрія.

Що ж це таке за знуцання з „теорії організму“? В тім то й річ, що де не було й нема організму, там не може бути всіх страхів, про які з великими очима оповідають руські „органічніки“. Не менш „органічним“ був звязок Німеччини з Ельзасом і Лотарингією, але коли версальський договір відтяв ці шматки та ще й саарський район одчекрижив, то німецький організм не перестав існувати. За теорією Станкевича він з обрубка обернувся в новий організм. Але особливо трагічним було становище відрубків — Естонії, Латвії, Литви, а все ж вони існують.

Італія привозить собі вугілля з Англії, руду з Франції, купує, обмінює на свої продукти. Австрія живе також. Так і всі інші „організми“. Але тільки Росія не може, бо платити за український вугілля, цукор, пшеницю ніяк не хочеться. Руський організм не може жити, як відомо і без чаю, який здобувається в Китаю, але в цім випадку „організм“ платить по цінах, які призначає Китай. Що це „ненормальність“, видно з походів і підходів, якими Москва лізла в Китай.

„Організм“ — це вигадка імперіялістів, яку иноді підхоплюють економісти не лише панського народу, але й тупоумні економісти з рабів: вірувань або фікцій багато не лише в релігії, але і в політичній економії. Як лише кому закортить чого-небудь у сусіда, так зараз і починає чолов'яга почувати „органічні звязки“, а тупоумний економіст голе бажання, волеву спонуку оповіщає за „теорію“, журналіст повторює, а публіцист з серйозним видом „розвиває“.

Во-істину юмористичне видовище руської публіцистики, яка вовком вив про організм, при чім однаково вив і Маслов, і Мякотін, і Керенський і Риков та Радек.

На „органічні“ теорії імперіялістів нема поки-що іншого ліку, як успішна революція, повстання з зброєю в руках і енергичні запотилишники тим публіцистичним хуліганам, що серед білого дня виють про загарбання чужої праці.

4. Географічно-комунікаційні.

Аргументи цього сорту близькі до „теорії організму“, але термінологія трохи інша: географічна єдність, цілість, індивідуальність. Росія є географічна цілість!

Де межі цієї цілоти, публіцисти завойовницького табору не вказують. Коли Московщина була державою в 500—600 тисяч кв. кілометрів, то очевидно вона й була географічною цілістю. Але здавалось, що буде краще, як долізи до Уралу — низки гір! Долізли через трупи казанського царства і за-камських народів, зирк аж за Уралом ще краще. І потім лізли аж до Камчатки і Аляски. На південь — Україна, Крим і Підкавказзя. Здається, чого краще, як Чорне море, Кавказький кряж одгорожують від світу. Ні, воювали з Кавказом, з Персією аж доки не здалось, що географічна індивідуальність є і в Персидській затоці і в Дарданельській протоці. Через Дунай лазили. Польщу забрали, Прибалтику, Фінляндію. Географічна цілість тим добра, що її скільки не захопи, то все не буде цілоти — де-що залишається у сусідів, що варт було б прилучити. Географічна індивідуальність, як і всяка інша, може бути означена лише рисами, які одно явище одріжняють від другого, отже в географії індивідуальним є кожний елемент поверхні, неподібний до інших — річка є індивідуальністю відносно гори, ліс — відносно лук, протока відносно берегів і т. д. А яка „індивідуальність“ у території, що є сумою багатьох географічних елементів? Тут слово „індивідуальність“ не можна прикласти так само, як і „організм“ до суспільства.

Комунікація, розуміється, важна річ, але чому власне „виходом до моря“ треба аргументувати поневолення народу? Крамарж доводить, що Росія буде воювати з Україною за вихід до Чорного моря. А чи буде воювати за вихід до моря Чехословаччина? Угорщина? Австрія? Швейцарія? Чому ці держави існують без виходу до моря? Тому, що вони його мають. Чехословаччина мав навіть свій „флот“, мав договір з Німеччиною про місце для складів на пристані. Кожна держава, що лежить далеко від моря, може мати „вихід“ — проїзд по договору з сусідом, очевидно за плату. Росія і Білорусь можуть умовитись з самостійною Україною про вивіз до портів своїх товарів — от і все. Через Дарданели давно вже ходить флот багатьох держав, але чому ж обов'язково Росія мусить завойовувати Дарданели і Туреччину? „Комунікація“ тут ні до чого, просто кортить взяти населення в неволю.

5. Стратегічні.

Де-яким елементам поверхні надається важне стратегічне значіння, а через те завойовується народи. Справа ясна, що всі елементи поверхні тепер доступні з воєнного погляду: річки, гори, багна, ліси,

яруги, озера і моря — переможені військовою технікою і тепер вже вони хоч в де-чім перешкоджають, але не зупиняють наступу противника, озброєного за останнім словом військової техніки. „Природні межі“ вже не захищають народів, гарні стратегічні пункти падають перед наступом!

Де-яку ролю грають ще не так географічні „індивідуальности“, як просто географічне положення в широті і довготі, даючи економію часу для пересування військових сил і флоту. Але по-над все рішача роля переходить до повітряного флоту, який вже не знає географічних перешкод, хіба де-що атмосферичних. Повітряний флот і хемічні засоби війни зводять значіння географічних чинників майже до нуля, опріч значіння самої землі, в яку зариваються тепер бойці.

Вже не природні елементи, а соціальний витвір — техніка рішає війну. Огож народи, слабші в культурі, будуть слабшими і в військовій техніці, цеб-то їм не допоможуть „стратегічні пункти“ врятуватися від поразки при зустрічі з ліпше-озброєним противником. Нащо вже велика перепона океан, але й він переможений: він не врятував Індію, Африку і ин. країни від поневолення з боку далеких противників.

Україна не захистить Росії від поразки, коли Росія буде некультурною: Росія програла війну з Японією, війну світову і війну з Польщею. Не допомогла і величезна територія, і всі стратегічні пункти: вони безсилі врятувати некультурних. Розмови і де-яких українців про стратегічне значіння Карпат, поліських багниць, Чорного моря наївні. Карпати не врятували своїх обивателів перед наступом чужинців так само, як Кавказ не врятував хоробрих верховинців перед наступом Москви, хоч ці верховинці воювали довго і завзято.

Європейські публіцисти майже без уваги проходять мимо географії, коли говорять про війну, за те вони докладно рахують число озброєння (гармат, кулеметів, літаків, танків і т. п.) та його якість і технічні досконалости, які відбивають в собі рівень культурної досконалости людей.

6. „Малі народи“.

Коли ми читали у Масарика, що Україна, Польща і інші „малі народи“ потребують опори на Росію, то дивно, що там же ми не бачили вказівки про те, на кого б мали опиратись народи менші числом, ніж український. Коли 40-мільонової народ мусить залишитись в складі Росії через свою „малочисельність“, то де мали б дітись Румунія, Югославія, Чехословаччина, Австрія і Угорщина, Болгарія, Греція і Албанія, Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, Бельгія, Голандія, Данія, Норвегія, Швеція?

І що взагалі в „малий народ“?

Правильну відповідь знаходимо у того ж Масарика: „малий народ той, у якого малі думки“.

Ми розуміємо це так, як висловились раніш: малий народ той, що культурно стоїть низче інших, а степень цієї культурности об'єктивно можна пізнати лише при вивченні соціальної структури даного народу. Розвиток психичних і соціально-історичних чинників та

витворів безпомилково вказує на ступень культури. Вивчення українського народу якраз і показує, що психичні і соціально-історичні чинники та витвори у його слабо розвинуті, а чому? До цього привело насильство і визиск з боку сусідів, що різними способами захопили місто і цим деформували соціальну структуру українського суспільства, обернувши цілу народність в клас, закутий в міжнаціональну систему поділу праці. Цей стан ми загалом називаємо національним поневоленням, з якого український народ може вийти логічно лише тоді, коли розіб'є міжнаціональний поділ праці, захопить місто, диференціюється сам в собі на звичайні складові часті сучасного суспільства. Коли цього не зробить — буде в неволі й далі. І доки цього не зробить, буде малим народом в розумінні малого розміру соціально-психичних чинників. І той письменник, що братиме факт нашої неволі за принцип відношення до нас, за основу такого „розв'язання української справи“, яким не розв'язується вузол нашої неволі — такий, кажу, письменник стоїть в ряду наших противників. Тому, що ви в неволі — ви слабкі, а через те й далі мусите бути в неволі — такий зміст всіх афоризмів, якими оправдують нашу неволю навіть поступові письменники. Вони незмінно виходять з ідеї „малого народу“. Такий аргумент ніякої об'єктивної вартости не має, бо „малий розмір сил“ є станом сьогоднішнього дня, а завтра цей стан зміниться. Вища політика в тім і є, коли вона є мудра, цеб-то правильно констатує стан сил і напрям їх розвитку, коли вона справедлива, цеб-то виходить з признання однакових людських потреб всіх народів, і поступова — коли вона дає рішення, сприятливі для здійснення, як історичної неминучости, так і справедливости.

В українській справі треба передовсім знати стан річей, історичну неминучість його зміни і справедливість, а це приведе логічно до признання його визвольних змагань за справедливі, які неминучі до здійснення. А з цього й відношення до української проблеми вже ясне: український народ свого неминуче досягне, треба признати його ціль за справедливу і треба допомогати, щоб вона швидче здійснилась, щоб одним хоробливим міжнаціональним процесом було менше, щоб людство швидче йшло по шляху поступу.

Коли ж кажуть, щоб український народ залишився в неволі і аргументують це його слабкістю, то це політика і не мудра, і не справедлива і не поступова. Вона реальна в тім розумінні, що виходить з дійсного стану річей, але вона не-етична, бо неволю мотивує слабкістю поневолених. Як і всяка не-етична політика, вона розбуджує огиду і свій еквівалент — почуття відплати. Не признавання прав індивіда в обмеженням його можливостей існування, а тому біологічно викликає відпір, ненависть і почуття відплати. Національність складається з взаємочинних індивідів, а тому всі почуття в ній постійно інтенсифікуються шляхом суєтності і наподоблення — ось тому національна ненависть в колективі завжди дужча, ніж в індивіді. Цим пояснюється дивовижний факт, що учені, будучи об'єктивні і справедливі в своїх теоріях і поглядах, стають несправедливі в своїх переживаннях і вчинках, як члени даного колектива. Доброю ілюстрацією

цього можуть бути, напр. Масарик і Бенеш, котрі в своїх теоретичних поглядах безумовно щирі і справедливі, яко учені, але яко чеські політики трактують український народ, як реально-малий і тому відмовляють йому в праві на самостійність, доходячи при тім до такої політичної сліпоти, як напр. Бенеш, що вважав можливим не пускати українців-емігрантів для культурної праці на Підкарпатті, не протестує проти чехизації, при тім забуваючи, що коли б подібне відношення українці засвоїли що-до чехів, то це б означало справедливість усунення чехів з українських земель і взагалі оправдувало б українсько-чеську боротьбу.

Аргумент „малого народу“, як оправдання його поневолення, в своїй суті є оправданням насильства і над індивідом лише тому, що він слабкий, а це глибоко суперечить не лише соціальній моралі, але й правовим підставам сучасного суспільства.

7. Правові.

Правові переживання у відносинах між індивідами грають незвичайно-важну роль: вони усупільнюють їх, замирюють, роблять можливою співпрацю, соціальний контакт позитивного порядку. Не меншу роль грають вони і в переживаннях колективів, як соціалізатори.

Але не меншу роль грають проти-правові переживання в житті індивідів і колективів: вони спричинюють антагонізми і руйнують соціальну рівновагу, переводячи соціальний контакт в явища панування для одних і підлеглости для других. В багатьох політичних ідеологіях міститься якраз нехтування права українського народу на людське існування, а натомість проголошування права панування над ним. Такі є ідеології большевиків (взагалі всякі диктаторські ідеології), які одкидають право во ім'я сили. Але й польські ідеології насичені ідеологіями насильства, маскованими в категорії „історичного“ права: Польща „має право“ на українські землі тому, що вона панувала над ними колись. В цім випадку „правова“ емоція виступає, як спомин, цеб-то прищеплювана з покоління в покоління традиція. Подібно, як поміщик мрів про відновлення кріпацтва тому, що воно було колись. Литвини таким способом мотивують бажання забрати білоруську Віленщину. Руські не-большевицькі партії, за малим винятком, так мотивують бажання панувати над Україною. Тут яскраво виступає емоція панування, як звичка. Бурхливе виявлення її бачимо взагалі в переживаннях руських старих пануючих класів, повалених большевизмом. Не дивно, що ці класи так хоробливо переживають відхід України від Росії і так хоробливо ненавидять сам факт культурного відродження українських мас. Большевицька ідеологія централізації народів під проводом Москви є також повторенням вихованих звичок за старого режиму, як позитивних, так і негативних.

Перевиховання, яке відбувається на Україні, є в суті річчю перевихованням правних переживань, з яких одно — право українського народу на самостійне існування і розвиток, є дуже позитивне.

Але українське виховання мусить бути основане на культурі правових засад: право на територію і політичну самоорганізацію. Таке

культивування українського права буде знищенням чужих „правових“ переживань і зазіхань на Україну.

8. Соціалізм.

Цей аргумент в ідеологіях поневолення України вже починає грати визначну роль у соціалістів чужих народів, особливо у большевиків і комуністів. Вже не можна Україні відокремлюватись від Росії по соціалістичних міркуваннях: всяке роз'єднання, мовляв, суперечить соціалізму, який вимагає об'єднання! Большевики ж кричать завзято, що Україна не повинна відокремлюватись тому, що в Росії вже панує соціалізм, котрий вимагає повної єдності пролетаріату.

Погляньмо на ці аргументи ближче. Передовсім, неправда, що соціалізм вимагає лише об'єднання! Що значить, напр., визволення робітництва, як не розрив його з пануючими класами? Визволитись від вивиску і гніту — це значить вийти з під економічної і політичної залежності у буржуазії, розірвавши те примусове об'єднання, яке в'яже робітників і капіталістів в одну антагоністичну цілість. Економічне визволення мислиться при умові знищення межі, яка ділить капіталістів і робітників — власності на засоби продукції, або інакше: експропріації капіталістів і включення засобів продукції у власність загальну.

Визволення політичне мислиться, як перенесення влади і керування з панів на їх підлеглих через що зразу міняється характер відносин: підлегли стають самі керуванцями. Цей політичний переворот є по суті розривом, роз'єднанням робітників з буржуазією, процесом диференціації.

Характер соціальної структури України виявляється в тім, що українська національність займає в ній місце трудової класи, поневоленої економічно і політично, позбавленої можливості розвиватись. Процес її визволення не може мислитись інакше, як економічний і політичний розрив з пануючими націями, цеб-то з росіянами, поляками, жидами і ин. Визволення нації в цім випадку є визволенням класи і цілком вкладається в соціалістичну ідеологію. Бути соціалістом на Україні — значить боротись за розрив соціальних кайданів (економічних і політичних) українського народу, цеб-то за відокремлення його від росіян.

Коли ж великоруські соціалісти стають на позицію захисту єдності України з Росією в умовах капіталістичного устрою, то це логічно значить, що вони захищають іменно сучасну соціальну структуру суспільства на Україні, в якій український народ є поневолений. Цим самим вони захищають поневолення і хочуть його продовження. Вони захищають інтереси руської буржуазії. Фрази про федерацію означають, як ми вказали раніш, стремління скріпити російську державність на Україні.

Отже перед нами дивовижне явище: фальшиво орудуючи іменем соціалізму, люде добиваються збереження неволі українського народу! Велику визвольну ідеологію людства обертають на службу російському імперіалізму! Подібне було в історії не раз, наприклад: християн-

ство — науку братерства і любови, правителі і пануючі обернули проти поневолених і визискуваних. Не було того злочину, який би православні поміщики і капіталісти не оправдали наукою Христа, ще в живі люде, які пам'ятають кріпацтво — один з найогидніших творів християнських панів.

Перед нами аналогічне явище: вже руські попи від соціалізму проповідують необхідність рабства для десятків мільонів людей, над якими мають панувати християнсько-соціалістичні поміщики і капіталісти. Але не тільки руські! Це саме проповідують польські, жидівські, чеські, румунські, литовські соціалісти, знаходячи підтримку в авторитетах західного соціалістичного попівства. Варт лише пригадати постанови брюссельського конгресу II Інтернаціоналу про колоніальну справу і практику, скажім, французьких соціалістів щодо Мароко-Алжиру, Індонезії (де генерал-губернатором від уряду Пуанкаре був... соціаліст Варенн!), а також політику уряду Макдональда в Судані, Індії і ин. колоніях. Соціалісти йдуть до влади разом з буржуазією і захищають інтереси буржуазії, цеб-то і неволю та визиск поневолених народів.

Високо-визвольна ідеологія, соціалізм, в руках соціалістичних попів став зняряддям гніту і визиску — чи не повторення ролі з християнством — релігією братерства і любови?

Навіть соціалісти ще недавно-поневолених, а тепер державних народів (чехів і поляків) — як вони ставляться до визвольних змагань українського народу? Це питання заслуговує докладного вивчення... Галичина, Волинь, Полісся, Підкарпаття — це терени імперіалістично-колоніальних орій, в яких прямо чи посередньо беруть участь і соціалісти державних народів, ще насичених фразеологією визвольного націоналізму.

Європейські соціалісти солідарно з руськими і чеськими товаришами проповідують „федерацію“ України з Росією — це найбільш яскравий доказ виродження європейської соціалістичної ідеології! Вони боронять „федерацію“ засадничо, як вищий принцип соціалізму, але... вимагають його приложення тільки на Україні, при тім навіть недопускаючи думки про федерацію їхніх країн з сусідніми. Говорять про це польські соціалісти? Ні. Говорять про це може соціалісти чеського народу, помішаного на любови до Росії? Аж ні крихти. Говорять може соціалісти могучих народів? Ось перед нами картина: в Англії уряд Макдональда, в Німеччині — Мюллера, а по-між ними в Данії уряд Стаунінга. На чолі держав — соціалісти, члени II Інтернаціоналу. Заговорили вони про єднання пролетаріату їх країн, про федерацію їх держав? Ні, це навіть смішна і абсурдна думка. Вона має „смысл“ тільки в приложенні до українського народу. Тільки для України, Білорусі, Індії, Мароко! Тільки для низчих груп приготавлиються інші страви — більш прості, грубші. Роль такої низчої страви грає тепер „федерація“ для поневолених, а для панів — самостійність.

Аргументи большевицькі — це словесна вакханалія на тему про соціалізм в Росії. Соціалізм вже здійснений! Правда, нема в світі

більш кривавого режиму, як руський, але він, мовляв, найкращий, бо... соціалістичний.

Розуміється, соціалізм в СРСР і не ночував. Державний капіталізм — ось друга офіційна назва суспільного устрою Росії і поневолених країн. В дійсності — це державний руський капіталізм. З його агресивністю і брутальністю не може навіть здалеку рівнятись режим азійських деспотій. Певну паралель мав хіба що режим середовічної іспанської інквізиції. Партія, що обертається в брамінську касту, володіє знаряддями продукції і землею, робітників тримає в наймах, а селян в кріпацтві. Сполучення огидного капіталізму з недавнім кріпацтвом — це „соціалізм“ насильників.

Соціалізм, який орудує виключно зброєю, брехнею і гнусно визискує трудові маси всіх народів — ось це і в русько-жидівський соціалізм в живій дійсності. Україна мусить радіти, що вона живе в такому режимі, бо він... „соціалістичний“! Більшого знуцання з соціалізму не можна придумати.

Розрив з цим „соціалізмом“ в логична і історична необхідність. Перемога над цим „соціалізмом“ буде перемогою поступу над нечуваною реакцією, як над католицькою інквізицією.

Відокремитись від такого „союзу совітських соціалістичних республік“ — священна задача України, але при тім треба знати, що й „федерація“ за рецептом руської демократії в гаслом, ворожим соціалізму, праву, справедливості і культурі. Ця „федерація“ не має нічого спільного з федералізмом істино-соціалістичної ідеології.

9. Raison d'etat.

Вищий державний смисл панів вимагає поневолення України. Пани, як майстри політичного керування, знають, що їм треба, а чого не треба для їхніх держав.

З усієї аргументації поневолення оця аргументація мабуть найчесніша: в ній загострено-підкреслюється, що ми, пани, вважаємо для себе за найкраще поневолювати Україну; так нам вигідно, привмно; так ми хочемо. Тут все ясно. Чисто-вольонтаристична мотивація нашої неволі. Це аргумент сили, а тому логика, право, мораль, муки покривджених відходять на бік.

І в суті річи, цей „аргумент“ лежить в основі відношення державних націй до недержавних. Він єдиний позбавлений внутрішньої брехні.

Цей аргумент, як прояв волі, скупчує в собі і відбиває всю суму спонук, що керують поведінкою панів України і їх союзників та прихильників.

Проти цього аргументу нема іншого засобу, як рівновартий аргумент сили.

І це мусять зрозуміти всі нещасні люде, що сидять в полоні фраз: суспільний процес, як продовження руху матерії, в рухом сил — космічних, біологічних, психичних, соціально-історичних.

В цьому процесі грає важну роль в се, опріч рефлексів безсилля, якими переповнене життя поневолених. Словесна січка про право,

справедливість і логику мав значіння лише тоді, коли ці словесні рефлекси вилітають з горла панів. Психичні чинники, що у поневоленних об'єктивуються в словах, є виразом безсилля. Через те не можна вірити в літературу, писану рабами. Це не відродження. На шлях відродження раби стають лише тоді, коли стають на шлях бунту і насильства.

Ми переглянули „аргументи“ ворогів нашої свободи і прийшли до переконання, що це — словесне сміття або інакше: пропаганда свого панування. Можливо, що ми обминули ще якісь аргументи, в-роді „славянства“, „тенденції історії до об'єднання“, „вигідність великих держав з погляду дешевизни адміністративного апарату“ і ин. Але й ці „аргументи“ належуть до словесного сміття. Хіба не так? В історії є стільки тенденцій, скільки є переможних і непереможних рушійних сил: яка сила діє в даний момент — така й тенденція історії.

Вищим аргументом в людському житті є можливість жити й розвиватись.

Коли у нас ці можливості відбираються іншими, то ми не мавмо іншого шляху, як розрив з ними, як боротьба проти їх, а не „об'єднання“, „федерація“ і т. п. жалюгідні слова. Навпаки: роз'єднання є для нас умовою життя. Це є тенденція нашої історії!

Нам не потрібно і „славянства“, яке нас поневолює, нищить, визискує, знущається з нас. Взагалі, ми не респектуємо жадних слів, коли за ними криється вовк, що підлазить до нас з наміром позбавити нас життя: ні бог, ні чорт, ні славянство, ні нація, ні культура, ні право, ні соціалізм, ні комунізм, ні республіка, ні монархія, ні братерство, ні справедливість і т. д. Це все слова, а ми хочемо діл і вчинків, які нам забезпечували б можливість жити, культурно творити, розвиватись і дихати повітрям свободи. Буде це — ми миримось, коли ні — то воюємо.

Ми знаємо дійсний стан річей, а тому забалакати нас не можливо. Примирити нас словами з вопіючими суперечностями не дозволимо.

Вмовити нас, що наше рабство є для нас свобода, що поневолення України є вищим виразом її добробуту — не можливо. Отже всі, що виступають з аргументами нашого поневолення, є наші вороги, до яких у нас мусить бути одно відношення — боротьба на знищення! Або ми їх, або вони нас, а середина не можлива.

Нашою близькою метою є стан поневолення обернути в стан війни, а за ним прийде стан визволення.

Ми не хочемо вірити ані в бога, ані в людськість, ані в право, ані в справедливість, ані в націю, ані в братерство, ані в організм, ані в соціалізм і комунізм, ані в славянство, ані в пан-Європу, ані в федерацію, бо ми віруємо вже в свободу, яка нам єдино-потрібна, як вища можливість жити й розвиватись.

Опріч того ми знаємо, що народіві селян і робітників нема іншого шляху до визволення, як українська соціальна революція. Не „взагалі соціальна революція“, а власне українська соціальна революція. Соціальний вузол на Сході Європи мусить бути розбитий

і Україна мусить стати державно-самостійною — це є наша віра.

Науково-соціологічний дослід лежить в її основі.

Неуцтво поневолених і дурисвітство пануючих були і є на перешкоді визволенню, яке може прийти аж після усвідомлення поневоленими дійсного стану річей. Це їм можуть дати лише люде, що орудують об'єктивно-науковим методом вивчення суспільних явищ. Наші досліди над соціальною структурою України непохитно довели необхідність того, що ми захищаємо.

Ніякі аргументи з пропаганди поневолення не можуть втриматись перед силою науки.

VII. Заключення.

(Національно-визвольна тактика).

Ми оглянули три круги міжнародних відносин українського народу і переконуємося, що основну роль грають відносини першого кругу — на українській етнографічній території. В першому крузі утворено історично ту соціальну структуру, яка означила низче місце українського народу в системі поділу праці, обернувши наш народ в селянську націю. На цім оснований низький рівень її свідомости при потрясаючій неграмотности — отже, українець, як суспільний тип: селянин, робітник, ремісник, урядовець, інтелігент, але нема тих, що керують суспільними процесами вищого порядку. Політичні властивости цих типів невисокі, тому національність не може конкурувати в такому стані з націями, що мають розвинену мійську частину населення. Оскільки керовництво суспільними процесами скупчене взагалі в містах, оскільки українці в містах в малокваліфікованою меншістю, то натурально, що керовництво суспільними процесами знаходиться в руках нац. меншостей і буде в їх руках доти, аж доки українці не стануть в містах більшістю і не зміняться якістю.

З того є перше правило національної тактики: наступ на місто! Організація в містах української меншости — економічна, культурна і політична. Захоплення влади в містах мусить стати гаслом нашої історичної доби.

В містах український люд буде без праці, коли насуне у великому числі. Так, але працю треба організувати. Національні меншости до своїх установ українців не пустять ні на які ролі, опріч чорної фізичної праці або на гидкі функції. Инакше й бути не може: і добре, що не пустять, бо коли б пустили, то цим поневолили б.

Треба організувати свою працю: ремесло всіх сортів і торгівлю. Нема капіталів? На це є спосіб: кооперація. Українець, не записаний в український кооператив, є національний шкідник, часто, розуміється, не свідомий.

Перша боротьба з мійськими пануючими класами: в торгівлі. Обмін між селом і містом мусить бути взятий до українських рук — це подвійно збільшить число українців у містах і вдесятирить їх силу там-же.

Капітал утвориться на початках лише в торгівлі, з якою в парі росте й кредит. Кредитові операції вирвати з рук гнобителів — це історична задача поруч інших.

Приватне шкільництво, преса і література зможуть розвиватись лише в міру розвитку кооперації: торгівлі і кредиту.

В логичній залежності від зросту торгівлі і кредиту знаходиться промисловість. Українська торгівля буде багато переплачувати чужому промислому капіталові, через те треба скрізь, де в найменша можливість — будувати промислові підприємства. Індивідуальних капіталів нема, тому треба утворити його кооперативно. Не треба думати, що „приватна ініціатива“ покривається з індивідуальною — це глибока помилка. Приватна ініціатива найбільшу силу має якраз в колективній формі.

Боротьба економічним способом буде натурально направлена проти державної нації, а також пануючих класово елементів всіх націй. Через те мусить бути засадничо прийнято: боротьба проти пролетаріату недержавних націй не повинна вестись: кожний пролетар: жид, вірмен, грек, німець і т. д. мусить бачити в українцях приятелів, що дають працю і респектують право, а за це вимагають лише одного — підтримку української культури участю в українській школі, пресі і ин. Ця тактика дасть позитивний плід — зменшить силу пануючих класів і одриватиме недержавні нації від державної. Тим швидче міста перейдуть в українські руки. Денаціоналізацію меншостей треба вважати за злочин проти українського визволення.

Політична організація — по партіях: партії законно-існуючі лише ті, що стоять на класових позиціях. З елементами, які думають, що нація вище класів — треба боротись. Це або темні люди або спекулянти, друге — вірніше. В усякому разі — це шкідники в національному відродженні. Рафіновані лицеміри, що силкуються стояти „по-над партіями“ фактично служать якомусь класові, а на зовні вживають по-надкласовости з метою одурити інші класи.

Координацію національної політики партії можуть досягти в міжпартійному Комітеті або Національних Радах по одній на державу, де в українці. Національні Ради керують боротьбою переважно в другому крузі міжнародних відносин.

Державні народи, що панують над українцями, разом з тим панують і над іншими, окрім тих, що входять натурально в дуалізм (напр., росіяни і жида в ССРСР, чехи і німці в ЧСР). Отже українці повинні взяти тактику спільного фронту з поневоленими народами, а також підтримувати в потрібних випадках ліву опозицію, яка по своїх властивостях бореться за поширення прав людности. Кожне поширення прав широких мас об'єктивно є корисним українському народу. Гола національна непримиримість „до всіх“ веде до ізоляції і в першу чергу шкодить українській справі.

Всіх, що вступають в сепаратне порозуміння з урядами державних націй, розглядати як свідомих чи несвідомих ворогів української справи, їх треба бойкотувати хоч би й без декларацій про це.

Орієнтація українців на сусідню державу, в якій українців поневолено, є шкідництвом для визвольної справи вже тому, що воно

ухвалює поневолення однієї частини народу і тим вносить роа'вднання, яке корисне лише ворогам.

Тактика підчас війни — подібна до тієї, яку вели чехи підчас світової війни: в ній була велика елястичність, але й непримиримість проти свого головного противника. Для їх було рішачим одно: хто з їхнім противником, з тим вони нічого спільного не мали. З погляду концентрації сил це була правильна тактика. Тактика в третьому крузі міжнародних сил: поскільки Антанта хоче з Версальських договорів зробити догмат міждержавної політики, постільки вона скріплює неволю українського народу, отже українці мусять прийняти засаду: дискредитацію цих договорів вже тому, що вони знасилували український народ, а передбачена ними „автономія“ і „повні права меншостей“ ростоптані всіма високими і не високими договірними сторонами. Але опріч цього і іншим націям ці договори нанесли тяжкі удари. Перегляд договорів у поступовому смислі ми мусимо вітати.

Соціялісти, що вихвалюють ці договори, являються очевидними шахраями, що діють в інтересах своєї державної буржуазії, а тому взаємини з такими „соціялістами“ вважати за зраду соціялізмові. Соціялістам поневолених народів треба стремитись до утворення своєї окремої інтернаціональної організації.

Пропаганда ідеї „миру“ з боку Антанти і її сателітів мав ту-ж мету, що й пропаганда непорушности договорів. Мир зрештою й є забезпеченням договорів. Пропаганда „миру“ є лицемірство, оскільки на українських землях що-дня йде колоніяльна війна, якою що-дня „миротворці“ граблять працю українського народу. Гасло „миру“ в цім випадку є не політичною ідеєю, а рефлексом біологічного стану: „мир — не рушайте мене, бо я пожираю поневолених“. Ця біологічна підкладка диктує „миротворцям“ слова про мир, про ненападання на їх, щоб вони могли спокійно вечеряти людським м'ясом: спускати три шкури з підбитих насильством націй.

З українського національного погляду признання цього гасла є рівнозначне з признанням своєї неволі за правове явище, одобрення що-денної війни, грабіжу, корупції, терору над нашим народом. Тому ми всім, що говорять про „мир“, повинні публічно вказувати на війну, яку вони ведуть на українських землях. Це саме відноситься і до ССРСР: не „еволуція“, а революція. Боротьба з большевизмом є революцією в тім випадку, коли її ведеться во імя поширення прав поневолених і їх визволення. Боротьба, яку ведуть реакційні групи, партії, уряди проти большевизму, є разом з тим і боротьбою проти революції і поневолених класів та націй, цеб-то во імя погіршення того стану, який є тепер. Цього українці прийняти не можуть: ми можемо співчувати лише такій боротьбі, в програму котрої входить визволення народів і трудова демократія. Але метою українського і аналогічних визвольних рухів мусить бути не висловлювання свого погляду про чужу боротьбу, а організація своєї визвольної революції на Сході Європи. Через те пропаганда в Європі української справи може знайти співчуття лише в трудових масах, але не в буржуазії.

Взагалі тактика мусить бути збудована на загострюванні суперечностей у відносинах до націй, що поневолили український народ.

Одначе всі тактики і методи будуть корисними при одній передумові, коли українці ведуть напружену економічну і культурну роботу в народніх масах.

Українська інтелігенція, особливо емігрантська, дуже переоцінює значіння закордонної пропаганди взагалі, а своєї зокрема. Яку мету може мати пропаганда представників поневоленої нації, коли Європа настроєна на повний мир? Не піде-ж Європа визволяти Україну! Та коли б і пішла, то не визволяти — це головне. Взагалі ж вона не думає йти. В таких умовах пропаганда носить інформаційний характер, а не політично-організаційний. Така пропаганда, розуміється, має певне значіння, але вона нічого не має спільного з організацією визволення. Найкраща пропаганда — це організоване життя краю, українських земель і зріст українських сил там-же. Той факт, що в Європі живе велика українська еміграція, створив кілька ілюзій: що ніби вона може „визволяти“, що ніби вона може в Європі з кимсь „договорюватись“ і щось „обіцяти“, що ніби вона може вести успішну пропаганду, коли з краю несеться лише один стогін безсилля: переслідування, насильства над школою, мовою, літературою. Коли подавати в Європі одні факти про переслідування, про пасивність, про темноту і неграмотність, про безсилля, то пропаганда цього може досягти протилежних результатів, ніж яких бажали б: Європа переконується з пропаганди безсилля, що справді український народ не може мати політичної будучности. Пропагувати корисно можна лише факти зросту наших сил, а це може дати лише край, а не еміграція.

Всі визвольні надії треба звязувати лише з краєм. Тому з усіх „міжнародніх“ питань найцікавіше лише одно: чи в боротьбі з пануючими націями в краю український народ зростає в силі чи занепадає? Тому треба досліджувати механіку суспільного життя на рідних землях що-року, щоб бачити тенденцію суспільних сил і наші здобутки або втрати. Так само треба пильнувати за життям держав, що панують на українських землях — без цього ми не будемо розуміти ані становища народу в даний мент, ані його близьких перспектив.

Що українська політика слаба і нікчемна, це показує факт, що в українській пресі майже не порушується ніколи питання ані про суспільну структуру, ані про хід суспільних процесів, ані знавецького розбору якоїсь економічної проблеми тієї держави, де живуть українці, ані світової. Газетна писанина представляє безграмотну січку на теми про переслідування нас, про відсутність протесту з українського боку, або примітивні розумування про чужу політику без уявлення її рушійних сил. Статистичні відомости майже не фігурують в українській аргументації, а це доказ примітивности суспільної думки. Замість того панує безупинна колотнеча всіх проти всіх — це теж доказ політичної некультурности і невідповідности. Відомо, що що низче людина стоїть на щаблях культури, то більш зоологічно і безпосередньо реагує, то вибухаючи між своїми що-хвилини з деструктивними вчинками, які проходять безкарно, то плазуючи перед найнікчемнішими

чужинцями. Це буває у всіх одиниць, скупин і народів, що ще не доросли до розуміння закономірностей суспільного життя. Селянство наше сидить полохливо-пасивно: нема того переслідування, якого б воно не витримало, а пів-інтелігенція колотиться по містечках і містах в що-денних пароксизмах безцільної, сліпої ворожнечі, як то буває між дикими племенами.

Це стан загрозливий для всієї будучини України.

Ніякі сприятливі кон'юнктури таким людям не допоможуть, міжнародні комбінації не врятують: безсилах ніхто не визволяє.

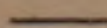
Ми подали наші означення на основі докладного розбору суспільної структури і вказали форми поневолення, чинники його. Нашою прямою метою було представити питання ясно, а з другого боку в'яснити безплідність емігрантсько-дипломатичних ілюзій перед страшною дійсністю, що панує на Україні. Наші висновки ми опирали на факти дійсності, бо лише пізнання дійсності в справжнім пізнанням. Тому вони ані веселі, ані сумні — лише реальні.

30. III. 1930 р. Řevnice.

З М І С Т:

	стор.
Передмова	4.
Портрет Микити Юхимовича Шаповала з р. 1922.	
Вступ	5.
I. Соціологічне поняття міжнародности	7.
1. Вульгарне поняття міжнародности — міждержавність	7.
2. Міжнародність з соціологічного погляду — взаємини національностей	10.
II. Характер міжнародніх відносин на українських землях	13.
III. Відносини між українським народом і його сусідами	21.
А. Економічний процес	22.
Б. Культурний процес	26.
В. Суспільно-політичний процес	28.
Г. Жидівство на українських землях	33.
IV. Ідеології поневолення українського народу	42.
1. Руські ідеології	42.
2. Польська ідеологія	51.
3. Становище в Румунії	57.
4. Чеські ідеології: Масарик, Бенеш, Крамарж	58.
5. Інші сусідні народи (білоруси, козаки)	79.
V. Відношення до української справи в боку поза-сусідських народів	86.
VI. Пропаганда противників України	92.
VII. Заключення	104.

	Кч	Ціна
1. Большевизм і Україна ст. 60	10	—
2. Військо й революція (соціолог. нарис) ст. 24	3	—
3. Велика революція і Українська Визвольна Програма 1927 р. ст. 324	65	—
4. В оборону укр. шкільництва на еміграції ст. 32.	4	—
5. Еміграція й Україна ст. 17	2	—
6. Завдання української еміграції ст. 20	2	—
7. Загальна соціологія (з портретом Автора)	40	—
8. Занепад УНР ст. 42	7	—
9. Засади організації українського визволення ст. 24	3	—
10. Засади української визвольної програми ст. 61.	7	—
11. Зі споминів Мирослава Січинського	10	—
12. Ляхоманія (Наша доба). Суспільно-політичний нарис ст. 290	40	—
13. Михайло Драгоманов, як ідеолог Нової України ст. 20	3	—
14. Місто і село (соціологічні нариси) ст. 36	6	—
15. (М. Сріблянський) Кобилка ст. 12 (випродано)	1	—
16. Куди вони йдуть ст. 8 (випродано)	1	—
17. На боротьбу зі злочинством ст. 4 (випродано)	0.50	—
18. Під прапором соціалізму до визволення нації	2	—
19. Система суспільних наук і соціографія (народознавство) ст. 220	40	—
20. Соціографія України ст. 120	25	—
21. Українська соціологія ст. 24 (випродано)	5	—
22. Шлях визволення. Суспільно-політичні нариси ст. 70	18	—
23. М. Сріблянський: Від III. Інтернаціоналу до III. Риму ст. 24	3	—
24. Революційний соціалізм на Україні. Відень 1921 р.	—	—

Недруковані праці того ж автора:

1. Земельна справа на Великій Україні і революція.	стор. (писаних)	102.
2. Власними силами.	" "	230.
3. Вивчення суспільства.	" "	108.
4. Спільчанство.	" "	60.
5. Соціалізм.	" "	47.
6. Соціологія українського відродження	" "	44.
7. Суспільна будова.	" "	40.
8. Світова ситуація, сучасне становище українського народу трудового і завдання УПС-Р.	" "	60.
9. Свідомість і політика.	" "	90.
10. Східно-європейська проблема і Україна.	" "	112.
11. Українсько-московська проблема.	" "	124.

12. Шляхи робітничого руху.	стор. (писаних)	46.
13. Сучасна українська соціологічна думка і праця.	" "	104.
14. Сущність укр. вопроса. (російською мовою)	" "	93.
15. Визволення України (спомини).	" "	103.
16. Чинники суспільного руху.	" "	50.
17. Інтелігенція і соціальна справа.	" "	40.
18. Земельна справа на Україні і наша програма	" "	60.
19. Парти́йне будівництво.	" "	47.
20. Нова духова культура (з нагоди 1 травня).	" "	13.
21. Де-що про свідомість	" "	32.
22. Сучасна українська соціологія	" "	43.
23. Визволення України	" "	103.
24. Двома шляхами.	" "	38.
25. Україна і Росія.	" "	60.
26. Закордонна праця	" "	89.
і інші.		

Tiskárna František Loos, Vinohrady, Americká 41.

